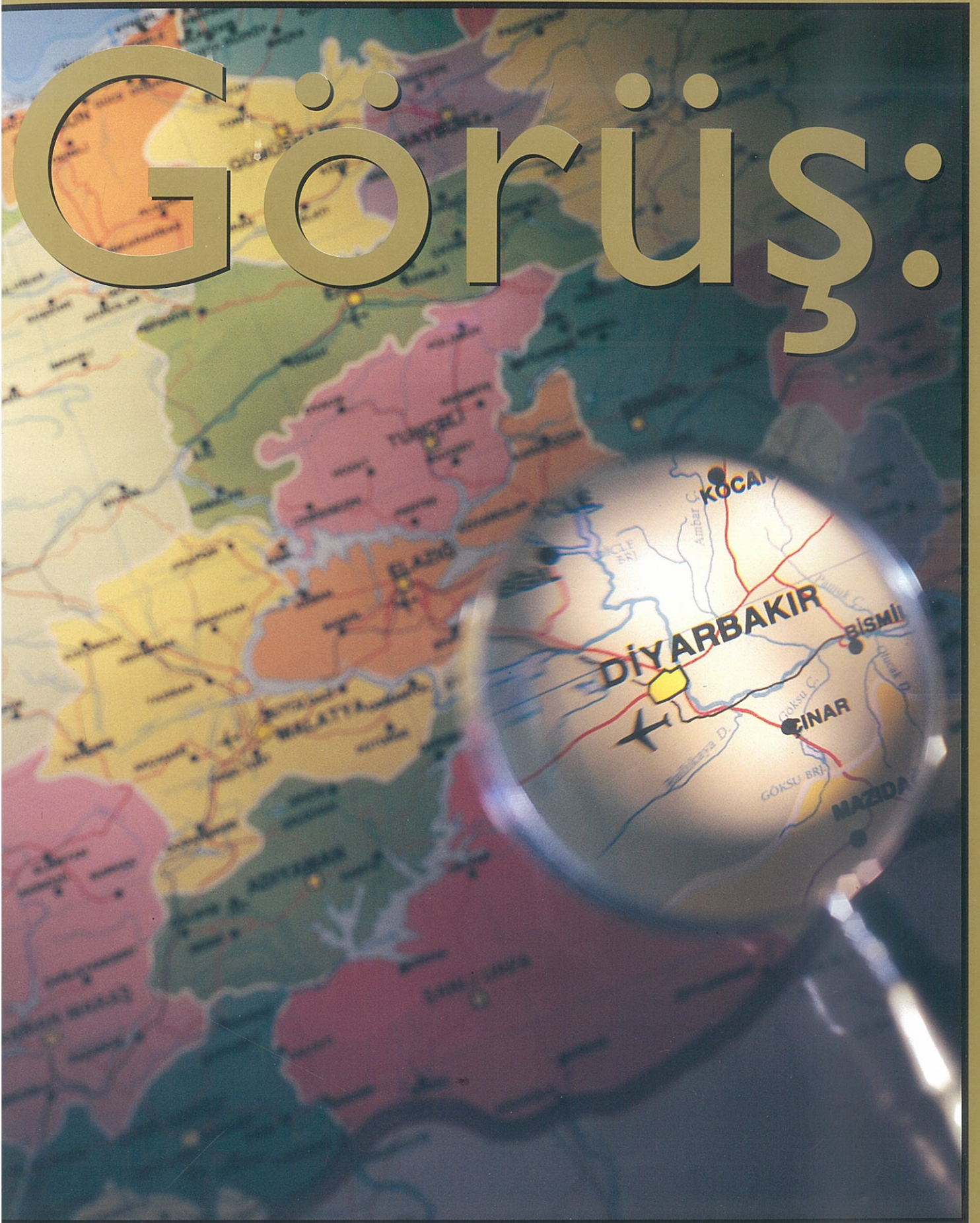

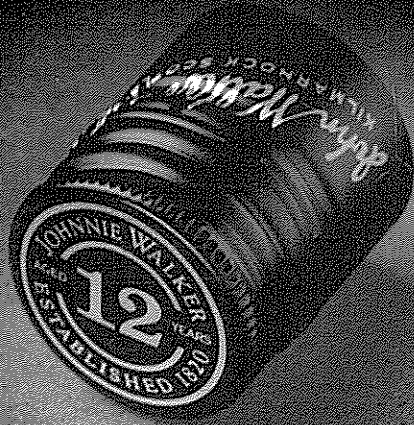
Görüş:

Yakın Plan, Diyarbakır...

KÖTÜ BİR SÜRPRİZLE KARŞILAŞMAYACAĞIMIZDAN EMİN OLDUĞUMUZ
KAÇ ŞEY VAR Kİ HAYATIMIZDA?

BLACK. Yoksa, çok şey fark eder.

Genel Yayın Yönetmeni'nin notu:

Dış konjonktür ve Türkiye:

İç içe geçen yerelleşme, bölgeselleşme ve küreselleşme sürecinde arayışlar

Türkiye'nin komşuları ile ilgili çok şey söyleniyor. Kimi zaman bu komşuların Türkiye'ye sunduğu ekonomik potansiyaller dile getiriliyor, kimi zaman da coğrafi olarak kötü bir semtte yaşayan Türkiye'nin herşeye rağmen iyi komşuluk ilişkileri peşinde koştuğu belirtiliyor. Ülkenin coğrafyası çeşitli yönleriyle inceleniyor ve sonuçlar çıkarılmaya çalışılıyor. Artık dünyamızda sadece ülkeler komşuları tarafından etkilenmiyor, küreselleşme çerçevesinde dünyada olup biten herşey, ülkeleri etkisi altına alıyor. Güneydoğu Asya krizi, Tayland ve bölge ekonomileri yoluyla tüm dünya ekonomisini etkileme istidadı gösteriyor. Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan ekonomik ve sosyal sorunlar Türkiye'nin, Suriye, Irak, İran ile ilişkilerinde temel bir boyut olarak yer alıyor. Yerel bir sorun, bölgesel etkilere sahip oluyor ve nihayet Birleşmiş Milletler-Irak krizinde bir dünya sorunu haline geliyor. Yerel, bölgesel ve küresel ilişkiler iç içe geçmiş durumda. Dolayısıyla Türkiye, yerel sorunlarına eğildiği ölçüde bölgesel ve küresel sorunlara da eğilmiş oluyor.

TÜSIAD Yönetim Kurulu Başkanı Muharem Kayhan, Güneydoğu Asya krizini değerlendirirken, Türk ekonomisinin bu krizden çıkartacağı çok önemli dersler olduğunu söylüyor. Türk ekonomisi hızlı genişleme sürecinde, yapısal sorunların çözümsüzlük duvarına doğru hızla yol alıyor. Hükümet, özelleştirme, vergi ve sosyal güvenlik yasaları için bir çalışma içerisinde. Bu çabaların bir an evvel parlamento ve ilgili kurumlar nezdinde sonuç vermesi önümüzdeki en önemli sorun olarak duruyor.

Diyarbakır, son yıllarda terör nedeniyle almış olduğu göçler sonucunda milyonluk bir şehir haline geldi. Bu sayımızda bölgenin ekonomisine, göç ve kentleşme sorununa, olağanüstü hal ve toplumsal yaşamına eğiliniyor. Mustafa Sönmez, Doğu ve Güneydoğu'nun azgelişmişlik sorununun dayandığı ekonomik ve sosyal temellerini inceliyor. Prof.Dr.Sema Erder, bu yeni göç dalgasının eskilerinden farklılığını vurguluyor. Yard. Doç. Ahmet Özer, "Güneydoğu'da kentleşme mümkün mü?" sorusuna cevap arayarak demografik gelişmeleri inceliyor. Prof.Dr.Ahmet Yücekök, olağanüstü hal ve terörün sonuçlarını irdelemeye çalışıyor ve nihayet Dicle Üniversitesi bünyesinde kurulan Stratejik Araştırma, Planlama ve Değerlendirme Merkezi'nin kısa raporu bölgenin sorunlarını dile getiriyor.

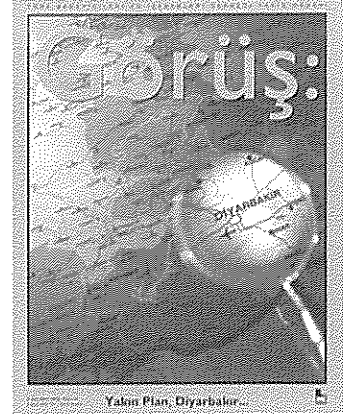
Türkiye, kanımızca, bir yerelleşme, bölgeselleşme ve küreselleşme zincirini gözönünde tutarak sorunlarını irdelemeye özen göstermeli.

Dr. Haluk Tükel

Görüş:

ŞUBAT - MART 1998

İÇİNDEKİLER

Görüş: Şubat-Mart 1998
Fotoğraf: Mehmet Kısmet

GÖRÜŞ AÇISI 1

Yayın Yönetmeninin Notu: Dr. Haluk Tükel

GÖSTERGE 4-5

Göstergeler, özelleştirme, sosyal güvenlik ve vergi reformu konularında kalıcı çözüm üretilmeden ekonomide bir düzeltme beklenmesinin mümkün olmadığına işaret ediyor.

GÖRÜŞ 6-7

Muharrem Kayhan, Güneydoğu Asya'da yaşanan krizi değerlendirirken, Türk ekonomisinin bu krizden çıkaracağı çok önemli dersler olduğunu söylüyor.

DÜNYA 8-11

Yeni bir savaşın eşiğinden dönen dünyada son haftalarda yaşanan önemli gelişmeleri, Ayşe Bilge Dicleli yorumluyor.

KAPAK / Diyarbakır 12-66

Yazar Mustafa Sönmez, Doğu ve Güneydoğu'nun azgelişmişlik sorununun dayandığı ekonomik ve sosyal temellerini ele aldığı makalesinde, GAP'in sihirli bir değnek olup olmadığı sorusuna da yanıt arıyor. Sönmez, GAP yatırımlarının olgunlaşması için 2000'li yılları beklemek gerektiğini ve bir de DAP'a (Doğu Anadolu Projesi) ihtiyaç olduğunu belirtiyor.

Diyarbakır'ı çevreleyen kavramlardan biri, hatta en önemlisi göç. Marmara Üniversitesi'nden Prof.Dr. Sema Erder, öncelikle, Doğu'dan Batı'ya göçün eski oluşunun, bu yeni göç dalgasının farklılığını ve öneminin algılanmasını güçleştirdiğini vurguluyor. Erder, bu sürecin, kır-kent göçünün "kütlesel" ve "tedriciliğini" köyle ilişkiyi keserek, radikal bir biçimde kaldırmanın sonuçlarının çok boyutlu olacağını belirtiyor. "Güneydoğu'da kentleşme mümkün mü" sorusunu yanıtlayan Mersin Üniversitesi'nden Yard.Doç.Ahmet Özer, demografik açıdan bir kentleşmeden söz edilebileceğini belirtiyor.

Ekonomi

Göç

Kentleşme

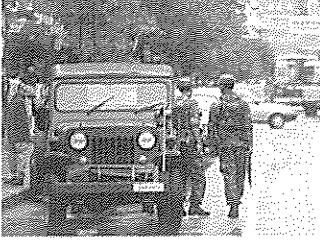
Yönetim:

TÜSIAD: Mesuriyet Caddesi 74, Tepebaşı 80050, İSTANBUL Tel: (0212) 249 54 48-249 07 73

• TÜSIAD Adına Sahibi: Muharrem Kayhan

• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: Haluk Tükel • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Nilgün Demirtaş

• Yayın Kurulu: Muharrem Kayhan, Sinan Tara, Nilgün Demirtaş, Ömit İzmen, Aysegül Meriç, Necla Zarakol

Ancak, ekonomik ve sosyal olarak kentleşmenin yaşanmadığını belirtiyor.

Bu durumda da demografik şişme ya da sanayi dışı aşırı kentleşme kavramlarını kullanmanın daha doğru olduğunu vurguluyor ve nedenlerini aktarıyor.

Olağanüstü Hal

Olağanüstü Hal ve terörün kentte bırakıklarını ve son gelişmeleri

Yeditepe Üniversitesi'nden Ahmet Yücekök aktarıyor.

Toplumsal Yaşam

Dicle Üniversitesi bünyesinde, Belediye, Valilik, Ticaret ve Sanayi Odaları, DİSIAD, GÜNSIAD, DİGAD... gibi kurumların oluşturdukları Stratejik Araştırma, Planlama ve Değerlendirme Merkezi'nin hazırladığı rapor, sorunları irdeliyor. Çözüm önerilerini gerçekçi bir biçimde öne sürüyor.

Diyarbakır bir kent olarak değiştiği gibi "Diyarbakır'da kadın" olarak yaşamak da boyut değiştiriyor. Diyarbakırlı yazar Esma Ocak, gözlemlerini aktarıyor.

Sorularla Güneydoğu

Güneydoğu'nun neden Türkiye'nin en çok vergi veren bölgesi olduğunu ya da Türkiye'nin en büyük zenginlik kaynaklarının nerede kümelendiğinin yanıtlarını Yard.Doç.Dr. Ahmet Özer aktarıyor.

Tarih

Diyarbakır bir çok medeniyetin izlerini taşıyor. Tarihçi Şevket Beysanoğlu, İslamiyet öncesi ve sonrasında kentin, Diyar-ı Bekr'den Diyarbakır'a geçişini anlatıyor.

Söyleşi

Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Mehmet Şirin Yiğit ve DİSIAD Yönetim Kurulu Üyesi Şahisnail Bedirhanoglu, bölgenin yatırım potansiyelini aktarırken, geç kalmışlığa rağmen umutlu olduklarını da belirtiyorlar.

Mektup

İlk kez 1953 yılında Şanlıurfa'ya yaptığı geziyle bölgeye giden ve oradaki yaşamın, insanların, acılarını, beklentilerini uzun yıllar kamuoyuna aktaran gazeteci-yazar Fikret Otyam'dan GAP yöneticilerine bir mektup var.

68-69 K İ T A P

Diyarbakır hem kitaplara konu olmuş hem de Diyarbakır'dan çok sayıda yazar, şair, aydın yetişmiş. "Diyarbakır ve Bölgesel Gelişme", "Kürdilihicazkâr Metinler" ve "Surlu Kentin Sır Suyu" adlı kitaplar, bu özelliğin örneklerini sunuyor.

72-73 M E T R O P O L

Uzunluğunun Çin Seddi ve İstanbul surlarından sonra geldiği söylenen Diyarbakır surları, kentin görsel olarak en önemli özelliğini oluşturuyor. Gazeteci Edip Emil Öymen, neredeyse surlar kadar öne çıkan, yoksulluğun ve bakımsızlığın altını çiziyor.

75-76 S A R I S A Y F A

Diyarbakır Sanayi Odası Yönetim Kurulu üyesi yazar Şeyhmus Diken, yılın en çok izlenen filmi olan "Eşkiya"ya Diyarbakırlılar'ın gözüyle bakıyor.

Y a y ı n :

- **Yazı Kurulu:** Neele Zarakol, Soli Özel, Hülya Demir
- **Prodüksiyon:** 2.Adres İletişim Ltd. Şti., Kure Şehitleri Cad. Yaprak Ap. 37/1 D:7 80300 Zincirlikuyu-İSTANBUL Tel: (0212) 274 27 87- 272 12 42 Faks: (0212) 272 92 60
- **Basım:** Yayıncılık Ltd. Şti., Mecidiyeköy Cad. 54-1 Mecidiyeköy-İSTANBUL Tel: (0212) 275 24 34 - 288 07 43
- **Reklam ve Halkla İlişkiler:** Roza Hatem, Binbir Çiçek Sokak 3/4 80620 Levent-İSTANBUL Tel: (0212) 269 34 16-269 11 44
- **Abone başyuruları:** Zarakol Danışmanlık (0212) 282 70 77-78-79 no'lu telefonlara ve (0212) 282 33 50 no'lu faks yapılabılır

Belirsizliği Azaltmaya Yönelik Üç Ekonomi Kurumunun Programı ve İstikrar

1997 yılındaki iktidar değişikliği ve yeni hükümetin ekonomide istikrarı hedefleyen politikalarını 1998 yılında uygulama kararı neticesinde, 1997 yılı da yapısal sorunlara önlem alınmadan geçmiştir. 1998 yılı bütçe programı ve makro hedefleri, enflasyonu tek haneli rakamlara çekmeyi planlayan 3 yıllık bir istikrar programı çerçevesinde açıklanmıştır. Bu programa göre, 1998 yılında büyüme hızının % 3 olması, bütçe açığının 4 katrilyon TL ile GSMH'ya oranının % 8.1'e ve TEFİ artışının yıllık ortalamalar itibarıyla % 64'e indirilmesi hedeflenmiştir.

Kamuoyunda, önceki programlarla kıyaslandığında geçmiş yılların eğilimlerini gözönüne alan ve bu nedenle daha gerçekçi bulunan bu program, istikrarın tesisine yönelik tedrici politikaların uygulanacağı ve 1997 sonunda % 100 sınırına yaklaşmış olan enflasyon oranının ilan edildiği gibi 1998 sonunda % 50'ye inmesi de düşürüleceği biçiminde yorumlanmıştır.

1998 Hükümet programının ardından, bu programa uygun olarak, her üç ayda bir Maliye'nin bütçe programını, Hazine'nin borçlanma programını, Merkez Bankası'nın da para programını açıklamasına karar verilmiştir. Bu programlar ile, istikrar amacına uygun politikaların uygulanacağı ve hükümet hedeflerinin gerçekleştirileceği mesajları verilmiş, böylece ekonomideki belirsizliğin ve dalgalanmaların azaltılabilmesi ve enflasyonist beklentilerin kırılması hedeflenmiştir.

Maliye Bakanlığı tarafından, yılın ilk çeyreği için açıklanan bütçe gelir ve gider programı, 1998 yılı için öngörülmüş olan açığın dörtte birinden biraz fazla olan 1.1 katrilyonluk bir açık hedeflemektedir. Hazine, yine aynı dönemde, yapacağı iç ve dış borç geri ödeme programıyla iç borçlanma yöntemlerini ve bu yöntemlerle ne kadar borçlanma yapacağını duyurmuştur. Merkez Bankası ise tek hedef olarak belirlenen rezerv parada ilk üç ay için % 18-20 aralığında bir büyüme öngören bir program açıklamıştır. Enflasyon oranını 1998 Haziran sonunda % 70'ler düzeyine indirme hedefi ile uyumlu olduğu belirtilen bu programa göre, sadece dış varlık artışı karşılığında Türk lirası yaratılacağı, kur politikasının beklenen enfla-

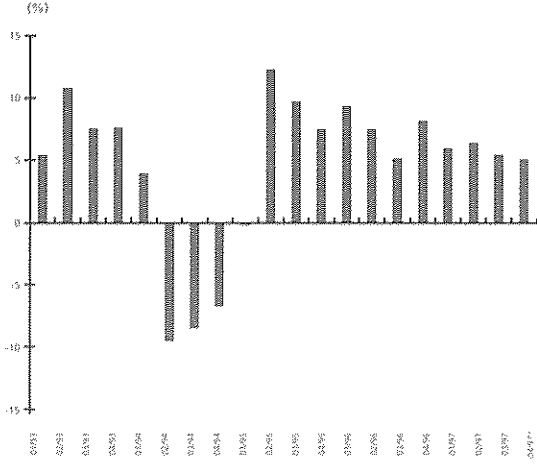
yonla ilişkilendirilerek götürüleceği, ancak Türkiye'nin dış ticarete Asya krizinden etkilenen ve paraları değer yitiren ülkeler karşısında rekabet gücünü yitirmemesi hedefinin de gözetileceği belirtilmiştir.

Para, bütçe ve borçlanma programlarının açıklanması ve gerçekleştirilebilmesi, yapısal sorunları çözmek için uygulanacak bir istikrar programı dahilinde, enflasyonist beklentilerin kırılmasında ve programın başarıya ulaşmasında etkili olacaktır. Ancak, gerek böyle bir istikrar programının olmaması, gerekse ilan edilmiş olan hedefler, her ne kadar bu programlar birbirleriyle tutarlılık gösterse ve ekonomideki belirsizliğin azaltılmasına yardımcı olsa da, sözkonusu etkiyi sağlamayacaktır. Kaldı ki bu hedefler, mütevazı ve gerçekleştirilebilir görülen 1998 programına güvenin sağlanmasında da yeterli olamamışlardır. Merkez Bankası'nın yıllık % 95'e ulaşan rezerv para ve Maliye Bakanlığı'nın 1997 yılı Ocak-Mart dönemine göre gördüğü artış öngören bütçe açığı hedefleri, 1998 program öngörülerinin gerçekleşmesi için yılın geri kalan üç çeyreğinde çok daha sıkı politikaların uygulanması gerektiğini düşündürmektedir.

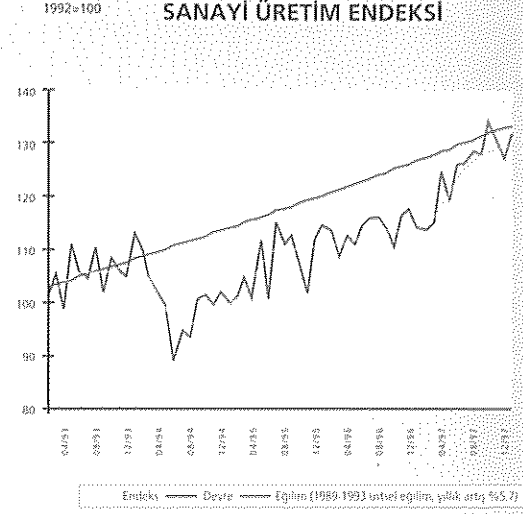
Faizlerin % 130'lar civarında seyretmesi, dövize olan talebin dış faktörlerin de etkisiyle büyümesi, Ocak ayı enflasyonunun TEFİ'de % 65 ile yıllık % 92.5'e yükselmesi, 1998 hedeflerine ulaşmanın zorlaştığını göstermektedir.

Siyasi alandaki gelişmeler ise, 1998 yılının son üç yılda olduğu gibi, ekonomik sorunların, gündemin geri planına düşeceği bir yıl olma ihtimalini güçlendirmektedir. Koalisyon ortaklarının politikalar konusunda birbirleriyle çelişen yorumları; daha önce uygulanacağı söylenen politikalardan vaz geçilmesi; vergi ve sosyal güvenlik konularında siyasi kararlılık gösterilememesi; dış piyasalarda borçlanma maliyetlerinin yükselmesi ve arzu edilen miktarda satış yapılamaması; IMF ile anlaşma sağlanamaması; ve nihayet 1998 yılı içinde seçim olasılığının gündeme gelmesi; 1998 yılının da gerek enflasyonun düşürülmesi gerekse yapısal sorunların çözülmesi açısından 1997 yılından çok farklı bir yıl olmayacağını izlenimini uyandırmaktadır.

GSMH BÜYÜME HIZI

* Tahmin

MEVSİMSELLİKTEN ARINDIRILMIŞ
SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ

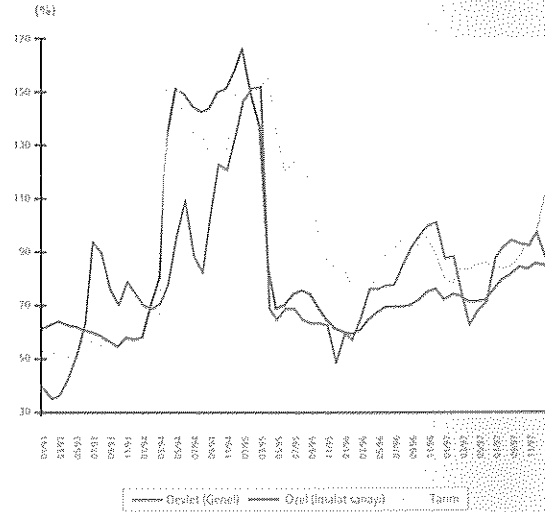
Endeks — Devir — Eğilim (1989-1993) yıllık eğilim, yıllık artış %5,7

CARİ İŞLEMLER DENGESİ*

* 01/96 tarihinden itibaren bayat ticareti hesaplamalara dahil edilmiştir

TEFE YILLIK YÜZDE ARTIŞ

Devlet (Genel) — Özel (İnflasyon) — Tarım

Krizden ders almak

Muharrem Kayhan

1997 yılının ikinci yarısından itibaren dünya ekonomisi açısından oldukça ilginç bir döneme girdik. Yıllardır yakaladıkları çarpıcı büyüme hızı ve oldukça dengeli gibi görünen ekonomileriyle bir "mucize"ye imzasını atan Güneydoğu Asya ülkeleri artık yakın tarihlerinin en ciddi kriziyle boğuşuyor. Aşırı değer kaybeden ülke paraları, borsalarda yaşanan çöküş ve işsizlik oranlarındaki dramatik artışlar karşısında ne yapacağını şaşırarak sadece Asya Kaplanları ve onların milyarlarca dolarlık alacaklıları değil. Asya krizinin yaratacağı olumsuz etkiler; hızla küreselleşen dünya ekonomisini ve dolayısıyla bizleri de yakından ilgilendiriyor.

Bir zamanlar yabancı yatırımcıların yatırım yapmak, dev finansal kuruluşların kredi vermek için kuyruğa girdiği Güneydoğu Asya ekonomileri, bu defa da alacaklıların istilasına uğruyor. Gerçi ekonomiler tasarruf ve yatırım dengeleri açısından her alacak sahibinin, alacağını hemen talep etmemesi ilkesine dayanıyor, ama Güneydoğu Asya krizi örneğinde olduğu gibi kimi zaman evdeki hesap çarşıya uymuyor. Kriz dönemlerinde alacaklıların hepsi aynı anda kredilerini kurtarmaya bakabiliyorlar.

Güneydoğu Asya para piyasalarının yakın tarihi incelendiğinde; Japonya ve ABD'de faizler oldukça düşüken, küresel yatırımcıların bu iki ülkeden düşük faizlerle borçlandıkları paraları, yatırımcısına yüksek faiz veren Güneydoğu Asya ekonomilerinde değerlendirdikleri görülüyordu. Bu durum 1997'nin Mayıs ayında Japonya'nın faiz hadlerinin yükselmesiyle sona erdi. O tarihten sonra da küresel yatırımcılar, portföylerindeki

Güneydoğu Asya paralarını elden çıkartma eğilimine girerek, krizin ilk sinyallerini vermiş oldu. Bu sinyaller, aynı zamanda Güneydoğu Asya mucizesinin temeli kabul edilen ve ekonomik kalkınmayı demokrasinin önünde tutan "Asya Değerleri"nin çöküşünün de habercisiydi.

"Asya Değerleri"nin belkemiği sayılan devlet kapitalizmi; 1960'lardan başlayarak ihracata dönük büyüme modelini benimseyen Güneydoğu Asya ekonomilerinin çarpıcı gelişimindeki itici güç oldu. Demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin kurallarını hiçe sayan devlet kapitalizminde, piyasanın tarafsızlığı yerini yatırımcıyla hükümet arasındaki piyasa dışı etik olmayan ilişkilere bırakmıştı. Hükümetler düşük tuttukları faizlerle özel sektörü diledikleri gibi kredilendiriyordu. Kredilendirmelerde gerçek risk hesabı yerini, politik çıkar hesaplarına bırakınca, iktidara yakın çevrelerce yönetilen dev şirketler, plansız bir büyüme içine girdiler ve borç haneleri giderek kabardı. Hükümet ve özel sektör arasındaki bu girifti ilişkiler, kaçınılmaz olarak beraberinde rüşvet, yolsuzluk ve ekonomik çürümeyi de getirdi. Geçmişte Güneydoğu Asya ülkeleri için ortaya atılan "ekonomik fazlaları demokratik açıklarını kapatacaktır" iddiası da böylece tarihe karışmış oldu.

Güneydoğu Asya'da yaşanan krizi değerlendirmizde; Türk ekonomisinin, bu krizden çıkartacağı çok önemli dersler olduğunu görüyoruz. Güneydoğu Asya hükümetleri ciddi ve istikrarlı ekonomik politikalar izleyerek bütçe açığını ve enflasyonu alt seviyelere çekmeyi başardılar. Fakat makroekonomik dengeleri sıkı

bir denetim altına alırken, kaynak dağılımında piyasa ekonomisinin gereklerini göz ardı ettiler. Hükümetler tarafından tahsis edilen kredilerle desteklenen özel sektör, mali sisteme aşırı derecede borçlandı. Bu durum Güneydoğu Asya ülkelerinde serbest piyasa kurallarıyla denetim altında tutulmayan finans sektörünü tek başına ekonomiyi yönlendirici bir konuma getirdi. Uluslararası sermaye piyasaları mali piyasaların sağlıklı bir yapıda olmadığını fark edince kriz dalgaları halinde bütün Güneydoğu Asya ekonomilerini etkisi altına aldı. Krizin bütün dünya ekonomilerine yayılmasını engellemek için harekete geçen gelişmiş ülkeler ve IMF'in Güneydoğu Asya ülkelerinin önüne koyduğu ilk şart, finansal piyasaların yeniden yapılandırılması banka sisteminin gözetim ve denetimi altına alınması oldu. Finansal piyasaların düzenlenmesine yönelik en köklü reformları Güney Kore başlattı. Serbest piyasanın kurallarını işletmeyi kabul eden Güney Kore, 60 milyar dolarlık bir mali yardım paketi karşılığında birçok finans kuruluşunun batmasına müsaade etmek zorunda kaldı.

Güneydoğu Asya ekonomileriyle karşılaştığımızda Türkiye'de tersine işleyen bir mekanizma olduğunu görüyoruz. Türk özel sektörü, tüm olumsuz ekonomik koşullara ve yüksek enflasyona rağmen varlığını mali sistemden nispeten bağımsız olarak sürdürüyor. Üstelik hükümetlerle özel sektör arasında tersine işleyen bir borçlanma süreci yaşanıyor. Yine de, bugün bulunduğumuz noktada, özel sektörün mali sektöre fazla borçlu olmamasını bir teselli olarak kabul etmiyoruz. Bu durumun Türkiye ekonomisini krizin dışında tutmak için yeterli olmayacağını çok iyi biliyoruz. Çünkü 1994 yılında yaşadığımız kriz, Türk finans piyasalarının da çok sağlıklı bir yapıda olmadığını gözler önüne serdi. O dönemde hükümet mali piyasaları denetim altına alacak gerekli adımları atmadığı için bugün de hala aynı tehlikeyle karşı karşıyayız. Güneydoğu Asya krizi bu tehdidi bertaraf etmek ve bir türlü gerçekleştirilemeyen mali reformların hayata geçirilmesi için bir fırsat olabilir.

Bu krizin fırsata dönüşebilmesi için, Asya ülkelerinin uzun zaman önce çözüme ulaştırdığı yüksek enflasyon ve bütçe açığı gibi makroekonomik sorunların üstesinden gelemeyen ekonomi yönetiminin bir an önce harekete geçmesi gerekiyor. Güneydoğu Asya ülkeleri ile Türkiye arasında yapısal farklılıkların bu-

lunması, Türkiye ekonomisinin de krize açık bir yapıda olduğu gerçeğini değiştirmez. Ne de olsa ekonomik krizler kendilerine her zaman bir çıkış yolu bulur. Bizler Güneydoğu Asya örneğinde olduğu gibi özel sektörün açıklarından kaynaklanabilecek bir kriz olasılığıyla karşı karşıya olmayabiliriz ama, kamu sektörü açıklarını da asla göz ardı etmememiz gerekiyor. Maalesef Türkiye ekonomisi, dev bütçe açığı ve üç haneli enflasyon rakamıyla her türlü kriz tehdidinin ortasında duruyor.

Bu şartlar altında, Türkiye'nin öncelikle enflasyonu dizginlemesi ve makro ekonomik dengelerini düzene koyması olmazsa olmaz bir koşul olarak karşımıza çıkıyor. Buna bağlı olarak da dünya piyasalarında rekabet gücünü artıracak stratejileri bir an önce geliştirmesi gerekiyor. Türkiye'yi dünyadan kopartan bu yüksek enflasyon; aslında dünya piyasalarına uyum sağlayamayacak nitelikte bir ekonomik ve mali yapıyı ayakta tutmaya yarıyor ve bu yapıyla Türk özel sektörünün dünya rekabetinde varlık gösterebilmesi her geçen gün daha da imkansız hale geliyor.

Uluslararası arenada Türkiye'nin rekabet gücünü etkileyen bir başka sorun da demokrasi ve insan haklarındaki eksikliklerimizin giderilmesi yönünde kalıcı adımların bir türlü atılmıyor olmasıdır. Ekonominin siyasetle iç içe girdiği dünyamızda, Türkiye'nin demokrasi ile ilgili konuları kendi "iç işleri" olarak yorumlayıp, bu kapsamda ele alması, özellikle batı dünyası ile kurduğumuz ilişkileri her gün daha da güçleştirmektedir. Yıllarca bizdeki bazı siyaset adamlarının da zaman zaman arkasına gizlendikleri, ekonomik kalkınmayı demokrasinin önünde tutan "Asya Değerleri"nin çöküşü, bizleri demokrasi ve insan hakları konusunda daha duyarlı davranmaya yöneltmelidir.

Türkiye, ekonomik ve siyasal reformlarını aynı anda gerçekleştirdiğinde, 80'li yıllarda kendisine biçtiği, ancak sonradan elinden kayıp giden fırsatları değerlendirebilecek bir noktaya ulaşacaktır. Serbest piyasa ekonomisi ve katılımcı demokrasi ile ekonomik ve siyasal istikrarını sağlamış tek ülke olarak, yalnız bölgesinde değil, sahip olduğu kilit rol nedeniyle, tüm Batı dünyası açısından vazgeçilmez bir iş ortağı haline gelecektir. Hızla artan genç nüfusu ile Türkiye'nin ihtiyacı da böyle bir konuma oturarak, nehrin yatağını değiştirmek ve kaynakların kendisine doğru akmasını sağlamaktır.

Kaos ile düzenin eşiğinde

Ayşe Bilge Dicleli

Şubatla birlikte Asya'da Kaplan Yılı başladı, ama "Asya Kaplanları"nı saran krizin dünyayı sarsıp sarsmayacağı konusunda hala rahat bir nefes alınmış değil. Tayland ve Malezya'nın ardından Endonezya ve Güney Kore'nin de devalüasyona mecbur kalması üzerine, gözler, Çin'e ve Japonya'ya çevrildi. "Parasını devalüe etmeyip değerini kendi ulusal çıkartlarına göre belirleyeceğini" açıklayan Çin, ne kadar dayanacak? (Çin'e akan yabancı sermayenin önemli bir bölümü, yarısı şimdi servetlerini yitirmiş bulunan Tayland ve Endonezya'da yaşayan Çinlilerce sağlanmaktaydı.) İhracatının önemli bir kısmını bölge ülkelerine gerçekleştiren Japonya'nın banka reformları etkili olabilecek mi? Tayland'daki siyasi reformlar, Güney Kore'nin seçimle işbaşına gelen yeni devlet başkanı Kim Dae-jung başarılı olacak mı? ABD Kongresi "Asyayı Kurtarma Operasyonu"na yeşil ışık yakacak mı? Büyük bir gururla ulusal paralarını savunmak için altınlarını satan bölge halkları IMF reçetelerine dayanabilecek mi?

1980'lerden bu yana bunalıma giren ülkelerin dünyayı sarsmamaları için giderek daha büyük meblağlı yardım paketlerine zorlanan IMF'nin Tayland'a 17, Endonezya'ya 23 ve Güney Kore'ye 55 milyar dolar ayırması dünya ekonomisinin Asya'daki gelişmelere duyarlılığın bir işareti olarak görülüyor. Bir yandan, paraları dolar karşısında güçsüzleşen Asyalı müteşebbislerin enerji ve hammadde açısından dışa (dolara) bağımlı olmaları nedeniyle yeryüzünü ucuz ihracat mallarının sarmasını pek mümkün olmadığı öne sürülüyor. (Business Week) Öte yandan, arka arkaya gerçekleştirilen devalüasyonların ABD'de ihracat talebini etkilediği yazılıyor. (International Herald Tribune) Bir yandan da, "yatırım fonlarının uluslararası hareketi dünya ekonomisinin asıl topuğu" (Newsweek) olarak nitelendiriliyor. Finans piyasalarındaki iş-

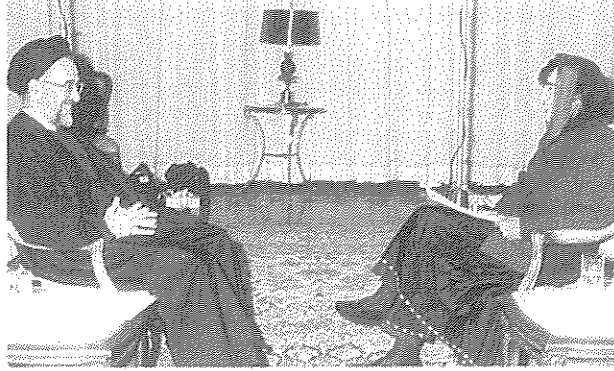
lemleri "düzen ile kaosu eşiğinde" gören uluslararası finansçı George Soros (Die Zeit) bir ülke ya da bölgedeki krizin bulaşıcılığını önlemek amacıyla yeni bir Uluslararası Kredi Sigorta Kurumu oluşturulmasını öneriyor. Öte yandan, Uluslararası Ödemeler Dengesi Bankası (BIZ) Genel Müdürü Andrew Crockett geliştirmekte olan ülkelere her alana el atmış büyük konglomeratların ve bankaların saydamlığının artırılmasını, bu ülkelere ve şirketlerine verilen kredi hacmine makul sınırlar getirilmesini savunuyor. (Die Zeit) Ve şunun üzerinde duruluyor: Sağlanan fonlar verimli kullanılmaz, şeffaflık uygulanmaz ve ülkeler (1930'larda ABD'nin yaptığı gibi) içe kapanırsa, sağlıklı da olsalar ekonomilerde deflasyon da, depresyon da kaçınılmaz olacaktır. (Economist)

"Stratejik İşbirliği" ve "Avrasya Enerji Koridoru"

Başbakan Mesut Yılmaz'ın Aralık 1997'deki Washington ziyareti sırasında Türkiye ile ABD arasında "Enerjide Stratejik İşbirliği" anlaşması imzalandı.

Bu arada Türkmenistan'ın başkenti Aşgabat "Avrasya Enerji Koridoru"nın odak noktası oldu. Başbakan Yılmaz'ın Aşgabat ziyareti esnasında Türk, İran ve Türkmen enerji bakanları Shell firmasına İran'dan geçmesi planlanan doğalgaz boru hattıyla ilgili fizibilite çalışması yapma yetkisi verdiler. Hazar'ın deniz mi (Rusya, İran ve Türkmenistan görüşü) yoksa göl mü (Kazakistan ve Azerbaycan'ın görüşü) olduğu konusundaki görüş ayrılıkları giderilirse (bu konuda çokyönlü temaslar gündemde), Türkmen gazının Türkiye'ye Hazar Denizi'nin altından ve Gürcistan'dan geçen başka bir boru rotasıyla da taşınması söz konusu olabilecek. İran Cumhurbaşkanı Hatemi, 10 milyar metreküp Türkmen gazını İran'a taşıyacak hattın açılışını yaparken, ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Jim

Foley, Türkmenistan - İran - Türkiye hattını ABD mevzuatı çerçevesinde "yakından izledikleri"ni açıkladı. Ocak başlarında Aşkabat'ta Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan devlet başkanları bir araya gelerek bölgedeki doğalgaz ve petrolü dünya pazarlarına iletmek açısından ortak çıkarları olduğunu belirttiler. Başbakan Viktor Çernomırdin "Rusya dışlanmak istiyor" açıklamasının ardından soluğu Aşkabat'ta aldı. Türkiye-ABD Enerji Çalışma Grubu'nun Ocak 1998'de Ankara'da yapılan toplantısında ABD'li yetkililer Bakü-Ceyhan hattının 2 milyar dolar yatırım gerektirdiğini ileri sürerek 21. yüzyıl enerji politikalarında Türkiye'nin yerini Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'la birlikte gördüklerini belirttiler.

Dünya kamuoyu, İran Cumhurbaşkanı'nın CNN'deki açıklamalarına Tahran'daki iç dinamiklerin mi, yoksa Körfez krizi gibi dış dinamiklerin mi yol açtığı sorusunun yanıtını bir süre sonra bulabilecek

Irak mı, ABD mi büyük oynuyor?

Bölgede önce İran'a sonra da Kuveyt'e saldıran Saddam Hüseyin'in 1988'de Irak'ta Kürtler üzerinde denediği ve 1995'de de sahip olduğunu resmen açıkladığı biyolojik ve kimyasal silahları herhangi bir şekilde kullanmaya kalkışmasının önlenmesi silahla mı, diplomasiyle mi çözülmeli? Irak lideri büyük oynuyor. Bir yandan BM araştırma ekibi içindeki uzman Amerikalıları etkisizleştirmeye çalışıyor, UNSCOM'un çalışmalarını altı ay içinde tamamlamasını ve ambargonun kaldırılmasını talep ediyor, diğer yandan halkı "Cihad"a hazırlıyor ve BM heyetini kimyasal ve biyolojik silahların saklanmış olmasından kuşkulanan saraylarına sokmuyor. "İnsan kalkanı"nı hem Birleşik Devletler ve müttefiklerinin askeri operasyonuna karşı, hem de içerdeki hoşnutsuzlukla daralmış Batı müttefiki Arap rejimlerine karşı kullanıyor. Kimyasal ve biyolojik silahların Irak tarafından da, başka ülkeler tarafından da kullanılmasının önlenmesi insanlık açısından vicdani bir sorun. Ama bu sorunu dile getiren ABD de büyük bir devlet ve büyük oynamak durumunda. Soğuk Savaş'ın bütün ulusu birleştirmesinin eksikliğini gidermek ve sadece Ortadoğu'yu değil, yeni petrol ve doğalgaz bölgelerini de denetim altında tutmak pekala gündeminde olabilir. Saddam işbaşında kalsa da, kalmasa da...

İran Cumhurbaşkanı CNN'de

Aralık ayında İslam Konferansı Örgütü zirvesine ev sahipliği yapan Tahran'ın dini lideri Ayetullah Hamaney "İslamın öteki kanadı" Suudileri ağırlamıştı. İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi ise Papa'ya Noel mesajı gönderdikten sonra 7 Ocak'da Amerikan CNN televizyonunun başını örtmüş bayan muhabiri Christiane Amanpour'un sorularını yanıtladı. 1979'daki Tahran büyü-

kelçiliğindeki diplomatların rehine alınarak Amerikan halkının duygularının rencide edilmesinden üzüntü duyduğunu belirtti, İsrailli sivillerin öldürülmesini kınadı, İran ve Amerikan yazarları, akademisyenleri, gazetecileri ve turistleri arasında diyalog çağrısında bulundu. 1979'dan bu yana bir Amerikan televizyonunda konuşan ilk İranlının açıklamaları Beyaz Saray tarafından dikkatle izleniyor, "politik diyalog da gerekli" yorumlarına yol açmakla kalmıyor, aynı zamanda "İran'ı tecrit politikasının yeniden ele alınması" taleplerinin de yükselmesine yol açıyordu. Dünya kamuoyu İran Cumhurbaşkanı'nın CNN'deki açıklamalarına Tahran'daki iç dinamiklerin mi, yoksa Avrasya Enerji Koridoru ya da Körfez krizi gibi dış dinamiklerin mi yol açtığı sorusunun yanıtını bir süre sonra bulabilecek.

Ortadoğu'da farklı durumlar

ABD Başkanı Bill Clinton, hem İsrail Başbakanı Netanyahu hem de Filistin lideri Arafat'la ikişer kere görüşmesine rağmen Ortadoğu barış sürecinin kilidini açamadı. 20 yıl içinde Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ne 30200 konut yapılmasını kararlaştıran Netanyahu hükümeti 1993 Oslo Barış Anlaşması'nın yükümlülüklerinden kaçındığı ve Filistinlilere devredilecek toprak oranını yüzde 9,5'la sınırlı tuttuğu için (Clinton yüzde 15, Arafat yüzde 30 öngörüyor) Avrupa Komisyonu'ndan, ünlü keman virtüözü Yehudi Menuhin'e kadar uzanan bir yelpazede eleştiriliyor. ABD Başkanı'nın toprak karşılığı güvenlik işbirliği önerisini geri çeviren Yasser Arafat ilk defa ABD'nin tümüyle İsrail'in yanında saf tutmadığına işaret etti. Filistin topraklarında yeniden ve barışçıl "İndifada" hazırlıkları hız kazanırken İsrail'de hükümetin daha ne kadar ayakta kalabileceği konuşuluyor.

İsrail Dışişleri Bakanı David Levy'nin istifası günlerde

Hayfa açıklarında Türk-İsrail ve ABD donanması ortak manevra yaptı. Taraflar, Ürdün'ün Türk gemilerinde gözlemci olarak katıldığı "Güvenilir Denizkızı" manevrasının "insani amaçlı bir kurtarma egzersizi" olduğunu açıkladılarsa da, manevra; İran, Irak, Suriye, Mısır ve Arap Birliği tarafından kınandı. Bu arada basında bu manevraların, "Türkiye-İsrail-Ürdün-Mısır" eksenine oturan yeni bir savunma işbirliği yapısının sinyallerini verdiği, Türkiye'nin

Doğu Akdeniz'de söz sahibi olmasının ilk adımı olduğu yorumları da yapıldı. Bu arada Tunus'da bir araya gelen Arap ülkelerinin birbirlerindeki muhalefeti desteklememe yönünde bir prensip kararına da vardıkları öne sürüldü.

Cezayir'de ibadet ayı cinayet ayna dönüştü

Cezayir'de Ramazan ayının muazzam katliamlara sahne olması (yaklaşık iki bin kişinin öldürülmesi) bu ülkenin petrolünün yüzde 90'ını tüketen Hristiyan Avrupa ülkelerinde ve Birleşik Devletler'de tepkilere yol açtı. Britanya, Lüksemburg, Avusturya dışişleri bakan yardımcısıyla, Avrupa Komisyon Başkan Yardımcısı 24 saatliğine Cezayir'e gittiler. Fransız yazar Bernard Henri - Levy ise, Le Monde ve Die Zeit gazetelerinde yayınlanan izlenimlerinde sorunun kaynağında kökten-dinci-asker çatışmasından çok, petrol geliri paylaşımının bulunduğunu öne sürdü. Levy'e göre, ülkeyi sarmış bulunan "çeteler" birbiriyle kavgaya halinde bulunuyor.

Avrupa'yı saran göç korkusu

İtalya'ya 1992 içinde göçmen taşıyan yedinci gemi sadece Türkiye-İtalya arasındaki diplomasi trafiğinin yoğunlaşmasına yol açmakla kalmadı, aynı zamanda AB ülkelerinin gelişmekte olan dünyadan gelen göç karşısındaki korkusunu da gözler önüne serdi. Türkiye ve Kuzey Irak'dan gelen insanlara İtalya'nın derhal siyasi mülteci statüsü vermesini talep eden Almanya, Avusturya ve Hollanda dış sınırların su geçirmezliğinin sağlanması için devreye girdiler. Önlemleri görüşmek amacıyla düzenlenen Schengen Grubu toplantısına Emniyet Genel Müdürü Necati Bilcan da katıldı.

Bu "göç" AB'nin işsizlik sorununu Lüksemburg'da dü-

Papa II. John Paul, Küba'yı ziyaret etti ve Che Guayvera'nın mezarının bulunduğu Santa Clara'daki bir futbol sahasında ayin düzenledi

zenlenen bir zirve toplantısında ele almasından sonraya rasgelmişti. Gençlere, uzun süre işsiz kalanlara özel destekler ve her beş işsizden birisine eğitim ve pratik imkan vermek gibi kararlar alan Avrupa'da sosyal refah devleti önlemlerinin ne kadar sürdürülebileceği gündemde. Aynı zamanda, Anglosakson serbest iş piyasası uygulamasına mı geçilmesi gerektiği tartışılır ve İngiltere'de çalışma karşılığı sosyal yardım uygulaması hazırlıkları yapılırken, Fransız işsizleri de beş hafta süren gösterileriyle Jospin hükümetini zorladılar.

Türkiye, AB Lüksemburg kararlarına tepki olarak Türk-Yunan ilişkileri, Kıbrıs ve insan hakları konularını AB ile görüşme kararını uygulamaya koydu. Uzmanlar Komitesi olan Akil Adamların Türk üyeleri Yunanlı muhataplarına bir mektup göndererek AB aracılığıyla görüşmenin sürdürülemeyeceğini, bundan böyle ilişkilerin büyükelçilik düzeyinde yürütülmesi gerektiğini belirttiler. KKTC ile imzalanan "İşlevsel ve Yapısal İşbirliği Protokolü" aracılığıyla Kıbrıs Türklerinin uluslararası camiayla bütünleştirilmesi uygulamaya konuldu. İngiltere, KKTC yurttaşlarına vize getirirken; Türkiye, Kıbrıs konusunda artık "iki toplumlu, iki kesimli federe devlet" yaklaşımını yeterli görmediğini açıklıyordu. Kıbrıs'la ilgili gelişmelerin Yorgo Yakuvu ile G. Klerides arasında kıran kırana bir mücadeleyle geçceğe benzeyen güneydeki seçimlerden sonra, yeni bir ivme kazanıp kazanamayacağı, BM'in hazırladığı yeni belgelere ve yeni Kıbrıs trafiğine bağlı gözüküyor. Güneydeki Baf Hava Üssü'nün açılmasının bu yönde olumlu bir etki yapmayacağına ise, kesin gözüyle bakılıyor.

AB Dönem Başkanlığı İngiltere'ye geçti ama, Türkiye 30 Mart'taki genişleme toplantısına davet edilmedi. 1963 ve 1967'de, de Gaulle'ün vetosuna uğradığı için AB'ye daha sonra giren İngiltere "halk için çalışan Avrupa" politikasını ilan ederken, Türkiye ile diyalogun altını sürekli çiziyor, ancak "farklı bir kriter" getiremeyeceğini de belirtiyordu. Bonn, Paris ve Londra'dan Türkiye'ye, "Avrupa Konferansı'na katılması" çağrıları yapılırken, Türkiye-AB Karma Parlamenter Komisyonu'nun şubatta toplanacağı açıklandı.

Kısa Haberler • Kısa Haberler • Kısa Haberler • Kısa Haberler • Kısa Haberler • Kısa Haberler

• Bill Clinton, özel hayatı globalleştirilen ilk ABD Başkanı oldu. Clinton'un mahrem yaşamıyla birlikte ABD'nin gelmiş geçmiş bütün başkanlarının özel yaşamı ortaya döküldü. Whitewater Savcısı Kenneth Starr, daha önce başkanı cinsel tacizle suçlayan Paula Jones komisyonunda verdiği ifadeyi değiştirerek Clinton'u suçlayacağı için dokunulmazlık talebinde bulunan Monica Lewinsky'e koruma verecek mi? Herkes bunu merak ederken NBC televizyonunda yaptığı bir konuşmada Bayan Clinton olayı "komplo" olarak nitelendirdi.

• ABD Başkanı Clinton 1992'de 290 milyar dolar olan bütçe açığının 1997 mali yılı sonunda 22 milyara indiğini, 1998'de ise 5 milyar dolar olacağını açıkladı.

• Fortune dergisi, 238 Amerikan şirketinden 20 bin kişi arasında yaptığı araştırmaya dayanarak ABD'nin "en iyi 100 firması"nı açıkladı. Yapılan araştırmalar, insanların belli bir gelir düzeyini elde ettikten sonra yaptığı işten zevk almayı ve yetkilendirilmeyi başa aldığı gösterdi. Birinci seçilen Southwest Airlines'da soruşturmaya katılan yüz kişi, firmalarını şöyle değerlendirdi: "Burada çalışmak inanılmaz bir deneyim. Saygı görüyor, iyi para alıyor, yetkilendiriliyorsunuz. Sorunların çözümünde sizin fikirleriniz kullanılıyor. Kendiniz olmaya teşvik ediliyorsunuz. İşe gelmekten büyük bir zevk alıyorum."

• İrlanda'da küçük çaplı terör eylemlerine rağmen taraflar görüşmelerin gündemini onaylayarak ilk kez ilerleme kaydetti. Kuzey İrlanda Meclisi, Kuzey-Güney Bakanlar Konseyi, Kuzey İrlanda, Galler ve İskoçya Hükümetlerarası Konseyi, Britanya-İrlanda hükümetleri arasında işbirliği ve İrlanda anayasasında değişiklik gibi reformları öngören Barış Planı'nın tartışılabilmesi için, Blair hükümeti, tutukevindeki liderlerle görüşmekten İngiliz askerlerinin 1972'de gösteri yapan İrlandalılara ateş açtığı Kanlı Pazar'ın yeniden soruşturulmasına kadar bir dizi açılıma başvuruyor. Aynı barış planı, Mayıs 1998'de halk oylamasına da sunulacak.

• Sırp egemenliğinde kalan son Hırvat bölgesi Doğu Slavonya, BM tarafından Hırvatistan'a devredildi. Bosnalı Sırpların hükümet krizi sona erer ve Milonad Dodik başbakan seçilirken, NATO askerleri bir esir kampında 60'ın üzerinde insanı öldürmekten aranan Goran Jelisić'i yakalayarak Lahey'deki Uluslararası Savaş Suçluları Mahkemesi'ne teslim etti. Bu arada NATO, Bosna'daki birliklerin bu ülkede kalma süresini 1998 Haziranına kadar uzattı.

• Rusya, parasındaki üç sifırı atarak yeni rubleyi tedavüle çıkardı. Yeni rublenin dolar karşısındaki değeri altıda

bir olarak belirlendi.

• AB maliye bakanlarının Brüksel'deki toplantısında Almanya ve Hollanda'nın kuşkularını ifade etmelerine rağmen, İtalya'nın gelecek yıl uygulamaya konulacak tek para birimi EURO'ya katılması kararlaştırıldı.

• Papa II. John Paul, Küba'yı ziyaret etti ve Che Guavera'nın mezarının bulunduğu Santa Clara'daki bir futbol sahasında ayin düzenledi. Papa, Küba'da yeni bir Polonya misyonu yerine getirmiş olmayı, Fidel Castro da Küba'ya yönelik yaptırımların gevşetilmesini umuyor.

• Genel Kurmay Başkanlığı, süresi 10 Mart'ta dolacak olan eski Şili Devlet Başkanı Augusto Pinochet'in ömür boyu senatörlük hakkı Şili Temsilciler Meclisi tarafından onaylanan bir yasayla reddedildi.

• OECD ile Latin Amerika ülkeleri arasında imzalanan bir konvansiyonla hükümet yetkililerinin rüşvet alması resmen suç ilan edildi.

• Hindistan Parlamentosu lağvedilip erken seçimler gündeme gelirken, suikast kurbanı eski Başbakan İndira Gandhi'nin gene suikaste kurban gitmiş oğlu Rajiv Gandhi'nin İtalyan asıllı dul eşi Sonia Gandhi ısrarlar üzerine Kongre Partisi'nden adaylığını koydu. Bayan Gandhi'nin Janata Partisi'nin seçim zaferini engellemese bile, "yeni lider, yeni yön" sloganıyla dağılmanın eşiğine gelen Kongre Partisi'ni toparlaması bekleniyor.

• Pakistan Başbakanı Navaz Şerif, ordunun sessiz desteğiyle devlet başkanı Faruk Legari ve Yüksek Mahkeme Başkanı Said Ali Şah'ın istifasını sağladı. Devlet Başkanlığına Ziya ül Hak'tan bu yana "en şeriatçi kişi" olarak nitelendirilen Refik Tarar seçilirken, devlet başkanının hükümetleri azletme yetkisinin kısıtlanması, adli makamların yetkileri ve kadınlara mecliste kota ayrılmasını içeren yasa paketi gündeme alındı. Bu arada İngiltere eski başbakan Benazir Butto'nun hesaplarına el koydu.

• Çin tarafından "asi" olarak görülen Tayvan'ın başbakanı Vincent Siew, Endonezya ve Filipinler'i ziyaret ederek yardım teklifinde bulundu. Daha önce Singapur ve Malezya'yı da ziyaret eden Tayvan başbakanının girişimleri, Çin tarafından "bölgedeki krizi kullanmaya çalışmak" olarak nitelendiriliyor.

• Güney Afrika Devlet Başkanı Nelson Mandela, Afrika Ulusal Kongresi başkanlığını, yardımcısı Thabo Mbeki'ye bıraktı. Mbeki'nin 1999'da ülkenin devlet başkanı olması bekleniyor. Eski devlet başkanı P.W. Botha ise, "Gerçekler Komisyonu"na ifade vermeyi reddetmesi nedeniyle kovuşturmayla uğradı.

Doğu ve Güneydoğu'nun azgelişmişlik sorunu

Mustafa Sönmez

Azgelişmişlik sorununa geçmeden önce, bölgede yaşayan topluluğu demografik olarak tanımlamakta yarar var. Ülkenin doğusunda yaşayan herkesi Kürt olarak tanımlamak kolay değil. El yordamıyla da olsa bölge çoğunluğunun Sünni Kürt olduğunu biliyoruz. Hakkari, Van, Ağrı, Bitlis, Muş, Diyarbakır ve Urfa illeriyle daha az yoğun olarak Mardin, Kars, Bingöl, Erzurum, Elazığ, Tunceli, Erzincan, Adıyaman, Malatya, Antep, Maraş ve Hatay illerinde Sünni Kürtler yaşıyor. Hoş, Batı illerine göç etmiş önemli sayıda Sünni Kürt toplulukları da var. Ama bunların dışında Kürt ve Kürt olmayan irili ufaklı çeşitli etnik gruplar bu coğrafyada yaşamlarını sürdürüyorlar. Örneğin, en kalabalık Sünni Kürtleri izleyen ve Kürt nüfusun üçte biri olduğu tahmin edilen Alevi Kürtler var. Bunlar, Bingöl, Tunceli, Erzincan, Elazığ, Malatya, Sivas, Maraş, Yozgat dolaylarında yoğunlaşıyorlar. Hem Sünni Kürtler hem Alevi Kürtler, Kuzey Kürtçe Grubunun bir lehçesi olan Kırmanci konuşuyorlar. Ama Doğu'da yaşayanlar sadece bunlar değil. Bir kere önemli sayıda Sünni Türkler var. Erzurum Dadaşları bu gruptan. Sonra Erzincan, Erzurum, Sivas taraflarında Alevi Türkler var. Erzu-

rum, Ağrı, Iğdır, Van taraflarında Şii Azeriler yaşıyor. Kars yöresinde Sünni Azeriler olan Karapapahılar, Terkemeler yerleşmiş durumdadır. Güneydoğu'nun çeşitli yörelerinde Sünni Araplar bulunuyor. Sayıları çok azalmış da olsa Mardin tarafında Süryaniler; Şırnak, Hakkari taraflarında Keldaniler, Kars civarında Güney Kafkasyalılar var. Bu grupların sayısal büyüklüğünü belirlemek için resmi araştırmalar yapılmıyor. 1965 yılına kadar nüfus sayımlarında "ana dil ve "ikinci dil" sorulur ve seçenekler arasında Kürtçe'nin de adı geçerdi. En sonuncusu 1965'te yapılan bu sayım türünde 2 milyon 220 bin kişi "anadilini"; 1 milyon 750 kişi de "ikinci dilini Kürtçe " demiş. Toplamı ise, 4 milyonu buluyor. 1965 Türkiye nüfusu 31 milyon 400 bindi. Bu sayılar, %10'un biraz üstünde bir topluluğun Kürtçe ile irtibatlı olduğunu gösteriyor. Birçok, toplumbilimci ve siyasetçi Kürt kökenli nüfusu, bu rakamın temsil etmediği inancında. Açık olan birşey var. Gündeminden Kürt sorununun inmediği Türkiye, Kürtlerle ilgili demografik verilerden yoksun olarak karanlıkta tartışıyor.

İkinci olarak da, Doğu ve Güneydoğu'yu coğrafi

**Kişi Başına Hasıla:
Türkiye, Kocaeli ve Doğu (₺)**

İller	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Türkiye (Ort)	1,410	1,570	1,870	2,682	2,621	2,708	3,004	2,193	2,685	2,888
Kocaeli	4,757	4,892	5,414	6,992	6,950	7,274	7,947	5,924	7,349	7,096
Elazığ	1,311	1,469	1,414	2,080	2,149	2,314	2,596	1,840	2,092	2,268
Malatya	1,128	1,123	1,280	1,744	1,846	1,916	2,014	1,547	1,879	1,979
Diyarbakır	1,078	1,263	1,320	1,908	1,902	1,963	2,033	1,485	1,696	1,744
Erzincan	897	919	1,118	1,503	1,458	1,477	1,673	1,295	1,603	1,692
Tunceli	579	598	711	1,150	1,213	1,431	1,633	1,237	1,413	1,614
Şanlıurfa	648	674	752	1,010	1,028	1,143	1,465	1,172	1,238	1,361
Erzurum	680	679	756	1,152	1,214	1,281	1,446	1,029	1,312	1,348
Siiirt	894	849	1,075	1,138	1,618	1,594	1,541	1,176	1,3261	342
Mardin	773	677	692	1,021	1,179	1,249	1,394	1,023	1,229	1,338
Batman					1,615	1,737	1,528	965	1,157	1,297
Adıyaman	918	814	960	2,217	2,005	1,743	1,577	1,042	1,222	1,223
Kars	426	430	470	804	784	742	1,167	831	1,071	1,096
Van	553	540	644	972	1,026	1,061	1,179	805	1,015	997
Şırnak					634	691	818	800	877	972
Bingöl	369	373	495	726	759	858	931	691	849	915
Hakkari	372	407	454	656	849	994	1,033	816	950	863
Bitlis	424	444	553	772	817	914	962	662	765	813
Ağrı	316	360	392	597	588	630	667	514	666	667
Muş	323	398	431	694	689	731	727	554	660	654

olarak nasıl tanımlamak gerektiğine yanıt aranmalı. Hangi illeri "bölge"ye katıp hangilerini çıkaracağız. Ülkeyi nasıl "böleceğiz?" Doğu ve Güneydoğu kapsamına 1990 idari bölünmesine göre 19 il giriyor. Bölge tanımına girip girmemesi tartışmalı üç il, Gaziantep, Sivas ve Kahramanmaraş'tır. Ancak bu üç il de bir tür "geçiş illeri". Bir yüzleri Batı'ya, diğer yüzleri Doğu'ya dönük. Ancak hem demografik hem de çeşitli sosyo-ekonomik göstergeler açısından Doğu ve Güneydoğu özelliği gösteremedikleri için bölge tanımı içine alınmadılar.

Kavramlarla ilgili belli bir netliğe kavuştuktan sonra, "bölge"nin azgelişmişlik sorununa dönebiliriz. Önce mevcudun fotoğrafını çekelim.

Muş- Kocaeli farkı 1'e 11

Bölgesel eşitsizliği en derinden yaşayan ülkeler arasında yer alan Türkiye, bu sorunu Doğu-Güneydoğu sorunu olarak hem ekonomik hem de politik boyutlarıyla

la sirtında bir kambur gibi taşıyor. Geçen yıllar, aradaki uçurumun daralmasını değil, büyümesini getiriyor. Kişi başına hasılamın en yüksek olduğu Kocaeli ile en son sıradaki Muş arasındaki fark 1'e 11. Oysa, Türkiye'nin tam üyesi olmaya çalıştığı Avrupa Birliği'nde bu oran 1'e 3'ü geçmiyor. Yani AB'nin en yüksek gelirli bölgesi ile en düşük gelirli bölgesi arasındaki fark 1'e 3. Bizde ise 1'e 11.

Doğu ve Güneydoğu'nun kendi içinde tuzu en kuru illeri Elazığ, Malatya ve Diyarbakır. Ancak bu illerin bile kişi başına ortalama hasılası, Türkiye ortalama kişi başına gelirinin altında. Bölgenin ve Türkiye'nin en yoksul illeri ise Muş, Ağrı, Bitlis, Bingöl. Bu illerde kişi başına gelir, yoksul Afrika'nın birçok ülkesinin kişi başına gelirinin altında.

Gelir uçurumu

Kişi başına üretimi, Batı'nın en önemli büyüme odağı ile 1'e 11'lik fark gösteren Doğu ve Güneydoğu illeri,

Doğu-Güneydoğu'nun gelir payı

Bölge	Ülke Gelirinden Payı (%)	Yıllık Ortalama Aile Geliri (\$)
Doğu-G.Doğu	10.2	3.851
Erzurum	0.4	6.067
Malatya	0.4	4.600
Diyarbakır	0.4	3.567
Gaziantep	0.6	3.400

Marmara-Ege'nin gelir payı

Bölge	Ülke Gelirinden Payı (%)	Yıllık Ortalama Aile Geliri (\$)
Marmara-Ege	52.5	6.834
İstanbul	27.5	11.367
İzmir	3.8	5.667
Kocaeli	0.5	5.633
Denizli	0.5	5.233

DİE araştırmasında TL olarak verilen gelir değerleri,

1994 ortalama dolar kuru 30 bin TL varsayımıyla tarafımızca dolarla ifade edilmiştir.

büyümeye, gelişmeye son sıralarda bulunurken; kullanılabilir gelirin paylaşımından da en düşük payı alıyor ve yoksullukta ciddi sinyaller veriyorlar. DİE'nin 1994 Gelir Dağılımı araştırmasının sonuçlarına başvurursak şöyle bir görüntü çıkıyor:

Kapalı, geçimlik üretim biçiminin henüz tam kırılmadığı, toprak dengesizliğinin devasa boyutlarda yaşandığı, sanayinin gelişmediği, iklim şartlarının ağır olduğu, önemli bir kısmında 15 yıla yakındır düşük yoğunluklu bir iç savaş yaşayan bölge, 1 milyon 947 bin ailesi ile Türkiye'deki toplam ailelerin %14.5'ini barındırıyor. Buna karşılık Doğu ve Güneydoğu, ülke gelirinin ancak %10.2'sini kullanabiliyor. Bölgede aile başına ortalama gelir 3 bin 851 dolar ile Türkiye ortalama aile gelirinin %30 altında.

Doğu-Güneydoğu bölgesinin ortalama geliri olan 3 bin 851 dolar, ülkenin en gelişkin bölgesi Marmara-Ege'de ortalama aile geliri olan, 6 bin 834 doların %43 gerisinde. Yine Doğu'nun ortalama aile geliri, 11

bin 367 dolarlık yıllık ortalama, İstanbul aile gelirinin %66 gerisinde.

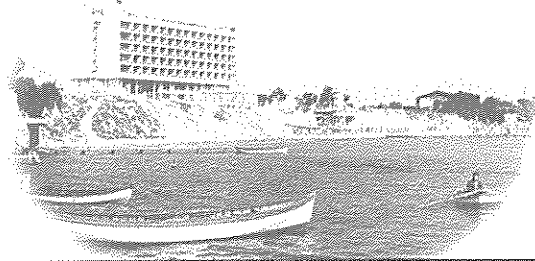
Bölgenin en zengin merkezini Erzurum oluşturuyor. Bu ilimizde ortalama aile geliri 6 bin 67 dolar ile Türkiye ortalamasının %10 üstünde. Bölgenin bir diğer merkezi Malatya'da ise ortalama hane geliri 4 bin 600 dolar. Diyarbakır'ın ortalama hane geliri 3 bin 567 dolar olarak belirlenirken, Gaziantep'inin Diyarbakır'dan da geride görünmesi ilgi çekiyor. Gaziantep'te ortalama hane geliri 3 bin 400 dolar olarak ifade ediliyor.

Neden az gelişmişlik ?

Doğu ile Batı arasındaki gelişme farkının 1'e 11 boyutlarına çıkması, bunun doğal sonucu olarak da gelir pastasından çok düşük pay almasının altında çeşitli tarihsel ve sosyal nedenler var. Doğu'nun az gelişmişliğinde ya da kapitalizme geçişinin gecikmesi ve yavaşlığında, bölgenin iklimsel, coğrafi yapısı kadar, Türkiye'nin Batı kapitalizmiyle tarihi gelişim modelinin ve buna yön verenlerin öncelikleri, tercihleri yatıyor.

Sermayenin en iyi değerlendirileceği sektör ve coğrafya belirlenirken en az maliyetle en yüksek karı getirecek alternatif tercih edilir. Bu genel ve değişmez yasa, Batı kapitalizmiyle entegrasyona geçilen 19. yüzyıl Türkiye'si için de geçerliydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. Yüzyılın ikinci yarısında hızlanan Batı kapitalizmiyle bütünleşme sürecine, Batı kapitalizmine en yakın ve ulaşımı en kolay, yine pazar ilişkileri en gelişmiş bölgelerden başlandı. Bu bölgelerin başında Başkent İstanbul ve çevresi vardı. Ege'de, İzmir ve dolayları, Akdeniz'de Adana ve hinterlandı hem denize kıyıları olmaları hem de zengin tarımsal ve hammadde potansiyelleri ile Batı kapitalizminin ilk nüfuz ettiği ve o günkü işbölümü içinde geliştirmeyi tercih ettiği bölgeler oldu. Osmanlı ile Batı arasındaki dönemin işbölümü kalın hatlarıyla şöyleydi: Batı, mamül sanayi mallarıyla Osmanlı pazarına girerken, onun tarımsal ve maddesel hammaddelerini alacaktı. Bunun için de bu kaynaklara ulaşacak ilk demiryolları, limanlar ve diğer altyapı yatırımları denize kıyası olan, ulaşımın

YIL 1958... SİNEMA TARİHİNİN 12 OSCARLI
UNUTULMAZ FİLMİ "BEN HUR" ÇEVİRİLDİ.

...AYNI YIL ÇINAR OTEL YEŞİLKÖY'DE AÇILDI.

Çınar, tam 40 yaşında. Evet; İstanbul, bundan 40 sene önce tamamen yerli sermaye ile kurulan ve kentin en modern yapılarından biri olan Çınar Otel'le tanışmıştı. Açıldığı yıldan beri İstanbul'un sosyal yaşamında vazgeçilmez bir yer edinen Çınar Otel, bir kuşağın anılarında unutulmaz izler bıraktı. Çağın hızla gelişen koşullarına uygun olarak sürekli yenilenen ve mükemmel hizmet anlayışını sürdüren Çınar Otel, 40. yaşını kutladığı bugün de Türk turizmine gururla hizmet etmektedir.

ÇINAR HOTEL

Fener Mevkii 34800 Yeşilköy - İstanbul
Tel: 0 (212) 663 29 00 (18 hat)
Fax: 0 (212) 663 29 17

görece kolay ve gelirin görece yüksek olduğu bölgelere yapılırken ticari ilişkileri kolaylaştıracak finans kurumları, şirketleşmeler ve onun etrafındaki ekonomik ve sosyal doku da yine bu bölgelerde geliştirildi. Orta Anadolu'nun ve Karadeniz'in bazı bölgeleri ile Doğu-Güneydoğu, kapitalist yayılmada arka plana bırakılan bölgeler oldu.

Kırsal kesimde geçimlik tarım ve hayvancılığın baskın olduğu, kentlerinde ise daha çok Ermeni, Rum esnafın geliştirdiği zenaatkarlığın hakim olduğu Doğu ve Güneydoğu'da bazı kentler görece pazara açılmışlardı. Güneydoğu'da Diyarbakır, Urfa, Mardin yöreleri, Halep üstünden Akdeniz'e ve oradan dünya pazarlarına ulaşabilirlerken; Doğu'da Erzurum, Trabzon-Tebriş ticaret yolunun önemli halkasıydı. Erzurum ile çevresi, bu ticaret yoluyla dünya ekonomisine bağlanıyorlardı. Ancak, bu kısmi ve lokal gelişmeler, tüm bölgede kapitalist üretim ilişkilerini geliştirecek boyutta ve dinamiklikte değildi. Dolayısıyla, 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve genç Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında süren kapitalist gelişme çizgisinde Doğu ve Güneydoğu'ya Batı kaynaklı kapitalist gelişmenin rüzgarları ulaşamadı, denilebilir. 1929 kriziyle kabuğuna çekilen dünya kapitalizmi ile kendini dinleme fırsatı da bulan genç Cumhuriyet, dış dünyanın yıkıcı rekabetine karşı, gümrüklerle kendini koruma, ilk sermaye birikimini oluşturma, bunun için de dev-

let kapitalizmi yoluyla ilk sanayisini kurma fırsatı bulunduğu 1930'lu ve 1940'lı yıllarda yapılan yatırımlarda yine yer seçimi sözkonusu olduğunda, Doğu ve Güneydoğu'yu tercih etmedi. Bunda, bölgenin yol başta olmak üzere altyapıdan yoksunluğu kadar, yoksulluğu, insangücü eğitimsizliği etkendi. Ayrıca 1940'lı yıllara kadar belirli aralıklarla süren muhtelif Kürt isyanlarının da bölgeye yatırımın düşünülmemesinde rolü vardı.

Kapitalist gelişmenin yeni bir ivme kazandığı 1950 sonrasında, Doğu ve Güneydoğu, çok partili hayatın popülist politikalarından yararlanabildiği ölçüde gelişti. Türkiye'nin her yanına serpiştirilen çimento, şeker fabrikalarından birkaç tane de bu bölgeye düştü. İç dönük sermaye birikim sürecinin iç pazarı derinleştirdiği 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca Doğu ve Güneydoğu da kapitalist gelişmenin bazı yüzleri ile tanıştı ve temposu düşük olsa da kapitalizme geçiş süreci bu bölgede de yaşanmaya başlandı. Ancak, ağırlıklı devlet eliyle yapılan imalat sanayii, enerji ve madencilik yatırımları, bölgede özel sermaye birikimini, girişimciliğini yeşerten bir etki yaratmadı. Bölgenin temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık, devlet sübvansiyonları ile ayakta durabilirken, bölge, iç pazara dönük büyüme dönemlerinin de en yoksul, en az gelişmiş bölgesi olma özelliğinden sıyrılamadı. Devletin az gelişmiş yörelere verdiği teşvikler ise yatırımların bu bölgelere akmasına yeterli olmadı.

Devlet sübvansiyonlarının azaltıldığı, KİT yatırımlarının askıya alındığı 1980'li yıllar, Doğu ve Güneydoğu'yu önemli ölçüde etkiledi. Nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının çok üstünde olan bölgede, kişi başına üretim ve kullanılabilir gelir azaldı. Tarım ve hayvancılığın da gerilediği bölgede, işsizlik özellikle genç nüfusun temel sorunu olurken, terörün taban bulmasında da önemli bir faktör oldu.

1980'lerin ortalarında temeli atılan GAP yatırımları ekonomik sorunları aşmada kısmi telafi imkanları yarattıysa da bu yatırımlar tüm bölgeye yayılan pozitif etkiler sunamadı. 1980'lerin ortalarında uç veren iç savaşın bölgede can güvenliğinin yanı sıra mal güvenliğini de tehlikeye sokması, bölge ekonomisinin çöküşünde önemli bir rol oynadı. Devletin PKK'ya karşı

Doğu ve Güneydoğu'dan göç

İller	1990 Nüfusu	İl Doğumlar	İlde Yaşayan	İlin Aldığı Göç	İlin Verdiği Göç	İlde Kalan %	İlden Göçen %
Diyarbakır	1094996	1158678	938602	156394	220076	81.07	18.99
Ş. Urfa	1001455	1207271	939691	61764	267580	77.84	22.16
Erzurum	848201	1196246	763939	84262	432307	63.86	36.14
Malatya	702055	909085	612151	89904	296934	67.34	32.66
Kars	662155	1107373	607074	55081	500299	54.82	45.18
Van	637433	697323	581721	55712	115602	83.42	16.58
Mardin	557727	787185	507700	50027	279485	64.50	35.50
Adıyaman	513131	650929	485510	27621	165419	74.59	25.41
Elazığ	498225	608974	425217	73008	183757	69.83	30.17
Ağrı	437093	576745	401631	35462	175114	69.64	30.36
Muş	376543	485554	341540	35003	144014	70.34	29.66
Batman	344669	321664	279197	65472	42467	86.80	13.20
Bitlis	330115	404660	295066	35049	109594	72.92	27.08
Erzincan	299251	463915	234359	64892	229556	5052	49.48
Şırnak	262006	253897	232447	29559	21450	91.55	8.45
Bingöl	250966	335450	228727	22239	106723	68.19	31.81
Sirt	243435	384573	223776	19659	160797	58.19	41.81
Hakkari	172429	174505	151064	21365	23441	86.57	13.43
Tunceli	133.143	253271	118356	14787	134915	46.73	53.27
Toplam	9365028	11977298	8367768	997260	3609530	70.24	29.76

geliştirdiği koruculuk sistemi başta olmak üzere çeşitli önlemler, bölgede "savaş ekonomisi" şartlarının geçerli olduğu bir dönemi başlattı. Üretkenlikten uzak ve ağırlıkla devlet harcamalarına dayanan bu ekonomi, nüfusun sadece bir kısmına günlük hayatın kısıtlı idamesinden başka birşey sunmazken, bölgenin üretim dinamiklerinin iyice kurumasına da çanak tuttu. Devletin bölge halkını PKK'dan yalıtma üzere başvurduğu yöntemler, bölge halkında devlete karşı güvenin sarsılmasına yol açarken, yatırım, girişim gibi güven faktörünün önem taşıdığı ticari aktivitelerde cesaret kırıcı sonuçlara da neden oldu. Bölge için geçerli olan sermayenin ve işgücünün bölgeyi terketmesi olumsuzluğu, PKK ve devlet arasına sıkışılan 1980'li ve 1990'lı yıllar boyunca artarak sürdü.

Sermaye ve insangücü erozyonu

Doğu ve Güneydoğu bölgesi ile Batı Türkiye arasındaki refah ve gelir farkı, Doğu'dan Batı'ya sermaye ve insangücü göçüne neden oluyor. Bu göç, bazı dönemlerde

temposunu artırıyor. Yıllardır süren sermaye ve işgücü göçü sonucu bölge, gelişme sürecinde sürekli kan kaybına uğruyor. Bölgeden göçen insangücü potansiyeli ile ilgili olarak iç göç verileri ortaya çarpıcı sonuçlar koyuyor.

1990'da yapılan nüfus sayımı sonucuna göre, bölgenin nüfusu 9 milyon 365 bini buluyor. Aynı sayımın sonuçlarına göre, tüm Türkiye'de doğum yeri Doğu illeri olan yaklaşık 12 milyon nüfus var. Buradan da anlaşılıyor ki, Doğulu nüfusun yaklaşık %30'u olan 3 milyon 607 bin kişi, Batı'ya göç etmiş, orada yaşıyor. Hem ekonomik hem de politik nedenlerle bu oranın 1997'ye değin 1-2 puan daha artmış olduğu ve her üç Doğulu'dan birinin bölge dışında yaşadığı söylenebilir. Doğulu her üç kişiden biri, doğ-

duğu topraklardan ayrılıp göçmüş, ama bu oran bazı illerde %50'nin de üzerinde. Mesela Tunceli... Her 100 Tuncelili'den 53'ü göç etmiş. Nüfus cüzdanında Erzincan doğumlu yazan 463 bin kişinin yarısı Erzincan'da, yarısı başka diyarlarda. Özellikle 1980 sonrası büyük göç veren Karshlar'ın %45'i Kars dışında yaşıyorlar. Siirtlilerin %42'si, Erzurumlular'ın %36'sı, Mardinlilerin %35'i doğdukları topraklardan uzakta. Her 100 Malatyalı'dan 33'ü, her 100 Bingöllü'den de 32'si evinden kopmuş.

Doğu ve Güneydoğu'dan göç oranı en düşük iller Diyarbakır, Urfa, Van, Batman, Şırnak ve Hakkari. Bu illerde doğan nüfusun ancak %15-20'si topraklarını terk edip göçmüş. Ama bu illerde de köyden merkez ilçeye yoğun göç var. Zoraki köy boşaltma operasyonları sonucu ve can korkusuyla köyler, il merkezine akıyor ve merkez ilçelerde yoğun bir sefalet yaşıyor.

Göç nereye ve neden?

Her üç Doğulu'dan biri, doğduğu toprakları terk edip

nereye yerleşmiş? Tabii ki büyük kentlere, en başta da İstanbul'a... Yine 1990 sayımı sonuçları gösteriyor ki, İstanbul'da Doğu illeri doğumlu 1 milyon 57 bin kişi yaşıyor. Bu, İstanbul nüfusunun %15'ine yakınının Doğu doğumlu olması anlamına geliyor. İstanbul'da Doğulular'dan en kalabalık grubu ise, 215 bin kişi ile Karşılar oluşturuyor. Onları 150 bin ile Erzurumlular, 141 bin ile Malatyalılar ve 130 bin ile Erzurumlular izliyor.

İstanbul'dan sonra Doğulular'ı çeken ikinci merkez İzmir. 1990'da İzmir'de 327 bin Doğu kökenli yurttaş saptanmıştı. İzmir'e göçenlerin yarısını Erzurumlular, Karşılar ve Mardinliler oluşturuyor. Göçen Doğulular içinde Erzurumlular 56 bin ile ilk sırada, onu 51 bin ile Karşılar ve 46 bin ile de Mardinliler izliyor.

Hem geçim derdi, hem de can güvenliği... Doğu'nun kuzeyindeki iller için göçün temelinde ekonomik şartlar, güneydeki Doğu illeri için ise ekonomiye ek olarak can güvenliği sorunu var. Bu, on yıllardır geçerli bir olgu. Ama özellikle son yıllarda göç yoğunlaşmış durumda. 1965'te Doğu ve Güneydoğu'daki 19 il, Türkiye milli gelirinin %10.6'sını yaratıyordu. 1970'lerin sonlarında, yani 1979'da bu pay %8.6'ya düştü ve 1995'e gelindiğinde pay %7.4'e kadar gerilemişti. Gerileme Kuzeydoğu'da daha belirgindi. Devlet yatırımları azalmış, KİT'lerin az gelişmişliği dengeleyici rolü törpülenmiş, hayvancılık gerilemiş ve göç kervanı her geçen yıl daha da kalabalıklaşmıştı. Güneydoğu'da GAP yatırımları, bazı il merkezlerine görece canlılık getirmiş, yapılan askeri harcamalar, koruculuk düzeni, 'askersel' bir iş hacmi yaratmıştı. Ama Körfez operasyonu ile petrol boru hattının kapanması, bölgedeki sıcak savaş ortamı gibi olumsuz etkenler geçimi güçleştirmiş, buna ek olarak can güvenliğinin sağlanamaması, Batı'ya göçü kamçılamıştı. Doğu ile Batı arasındaki yaşam seviyeleri arasındaki farkın artması da Doğulu insanı yerinden yurdundan ediyordu. 1995'te Doğu'da kişi başına milli gelir ortalaması yıllık 1100 doları ancak bulurken, İstanbul, İzmir gibi, merkezlerde 4 bin doları aşırıyordu. Aradaki farkın 1'e 4'ü bulması, göçü, işe ve aşa umut yolculuğunu kamçılıyordu.

Ama göçüp giden, bölgenin işgücü ve irili-ufaklı sermayesiydi. Daha iyi bir yaşam umudu ile yola koyulan bölgenin işgücü ve sermayesinin göçü, (bölgenin potansiyel göçü) bölgenin potansiyel gelişme imkanlarının erozyonuydu... Her göç, bölgesel uçurumun biraz daha büyümesi, insanların 'ev'lerine biraz daha yabancılaşmalarıydı.

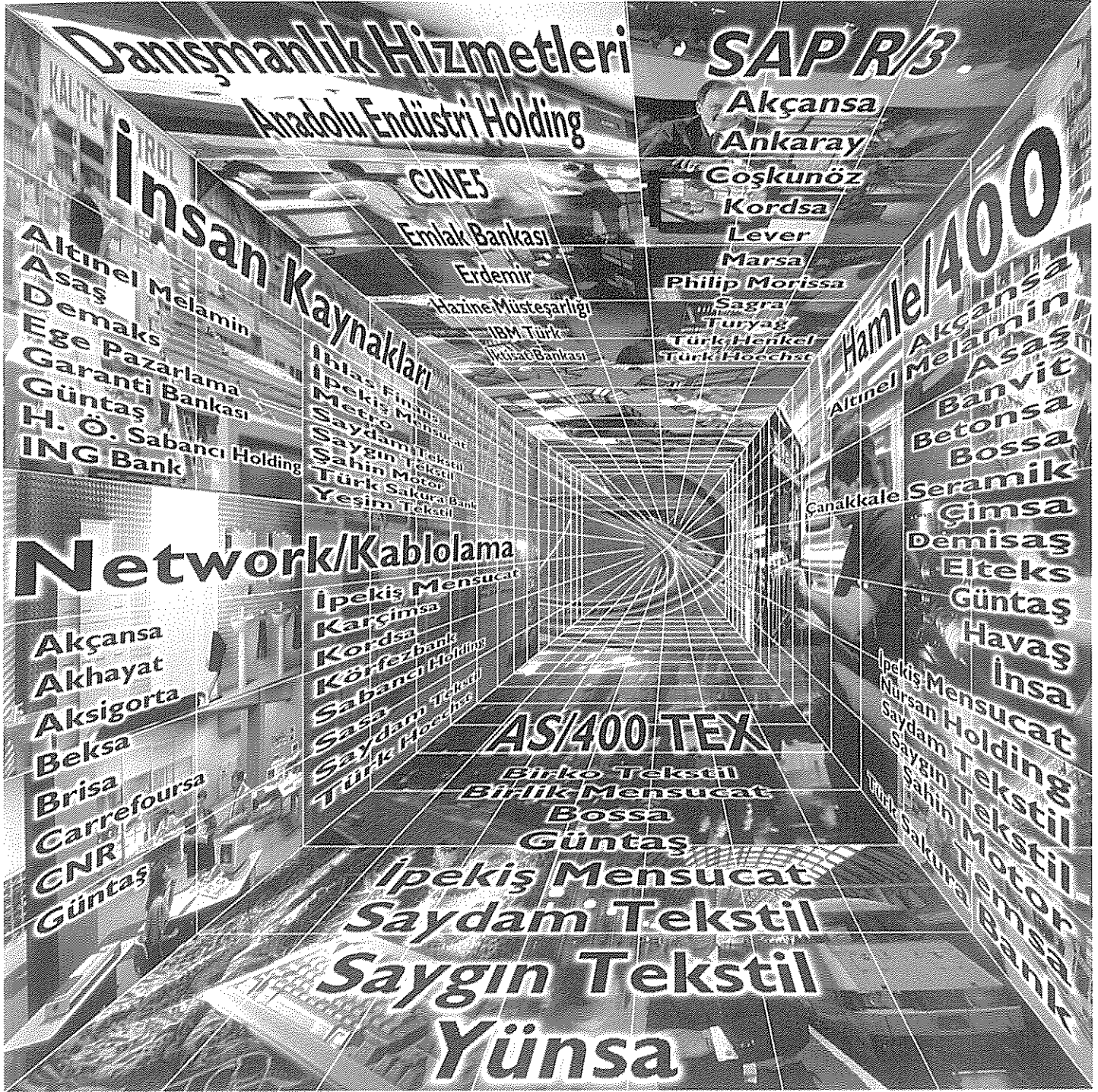
GAP, sihirli değnek mi?

Son olarak Doğu ve Güneydoğu'nun gelişme paradigmasında yer alan GAP üstüne birşeyler söylemeli. GAP, hem ütopyası hem uygulaması heyecan verici bir proje. Maliyeti de az buz değil. 10-15 yıldır az para yutmadı, bu proje daha da yutacak. Ama tamamlanıldığında birçok yönden Türkiye'ye getirisi yüksek olacak. Bütün bunlar iyi hoş şeyler. Ama bazen GAP'a öyle misyonlar yüklenip öyle beklentilere

Adana, Doğulu nüfusun göç ettiği üçüncü büyük merkez. 1990'da Adana'da 263 bin Doğu doğumlu nüfus vardı. Adana'ya göçenler daha çok Güneydoğulular, yani Urfalılar, Mardinliler, Adıyamanlılar ve Diyarbakırlılar. 19. yüzyılın ikinci yarısından bu yana pamuk işçiliği ile başlayan Çukurova ile tanışıklık, Güneydoğulular için Güney illerini göç merkezi haline getirdi. Adana'yı Mersin, daha sonra da Antalya izledi ve Akdeniz, özellikle Güneydoğulular'ın yoğun olarak göçtükleri bölge oldu.

Sizlerle Büyüyoruz

I-BİMSA

Uluslararası İş, Bilgi ve Yönetim Sistemleri A.Ş.

IBM ve SABANCI ortak kuruluşudur.

Dört büyük ildeki Doğu ve Güneydoğulular (1990)

İller	İstanbul	İzmir	Ankara	Adana	Toplam
Adıyaman	29.464	3.484	3.563	34.155	70.666
Ağrı	29.963	23.331	7.503	5.400	66.197
Bingöl	40.962	5.621	2.132	9.741	58.456
Bitlis	28.824	10.135	4.152	6.693	49.804
D.Bakır	38.255	26.304	11.632	24.185	100.376
Elazığ	54.605	12.711	12.851	17.246	97.413
Erzincan	150.936	12.683	19.734	1.078	184.431
Erzurum	130.046	56.241	47.158	5.156	238.601
Hakkari	1.819	1.001	896	2.079	5.795
Kars	214.865	50.587	60.264	3.327	329.043
Malatya	141.134	15.654	23.089	22.419	202.296
Mardin	31.182	46.373	8.729	35.745	122.029
Muş	22.735	18.041	4.676	7.306	52.758
Siirt	41.945	4.481	4.391	15.500	66.317
Tunceli	42.547	9.261	6.751	4.916	63.475
Ş.Urfa	30.112	19.776	7.921	53.916	111.725
Van	21.484	8.326	5.273	9.240	44.323
Batman	4.554	2.315	1.639	2.475	10.983
Şırnak	1.412	805	596	1.872	4.685
Toplam	1.056.844	327.130	232.950	262.449	1.879.373

giriliyor ki, sanırsınız o GAP, Türkiye'nin kurtuluşu, o GAP değdiği her noktayı güllük gülistanlık yapacak bir sihirli değnek..

Tabii ki öyle değil. GAP iyidir, hoştur ama bir sihirli değnek değildir. GAP'ın öncelikle bölgesine etkilerini iyi görmek ve değerlendirmek gerekiyor.

GAP yatırımlarının, başta Şanlıurfa olmak üzere Diyarbakır, Adıyaman, Mardin ve Siirt'ten oluşan Güneydoğu illerinin ekonomik ve sosyal yapılarında önemli değişimler yaratacağı açık. Ancak bu gelişmenin boyutları ve gelişmenin nimetlerinin paylaşımı konusu üzerinde durmak gerekir. Bir kere GAP yatırımlarının yapımı ile ilgili inşaat faaliyetlerinin yol açtığı büyüme, projelerin bitimiyle sona erecek. Başka bir ifadeyle, 13 temel projeden oluşan GAP yatırımları sonuçlandırıldığında inşaat sektöründe bölgede yaratılan katma değer artışı eskisi gibi sürmeyecek. Her ne kadar hızlanan kentleşmenin getireceği yeni inşaat faaliyetleri, inşaat sektörünü canlı tutacak olsa da bu, eski hızlı büyüme oranının devam edeceği anlamını taşımaz.

Aynı şekilde hidroelektrik üretiminin de bölgeye olumlu etkileri sınırlı olacak. Bu dalın, ileri-geri bağlantıları pek yok. Bölgeye yapılan enerji yatırımları herhangi bir yan sanayi yaratmadığı gibi bu dal ile alışverişi olan iş alanları da doğurmuyor.

Türkiye'de üretilen elektriğin dörtte üçü sanayide kullanılıyor. Sanayi de Batı'da kurulu olduğu için Doğu'nun doğal kaynaklarından üretilen elektrik enerjisi, yine ağırlıklı Batı'da tüketiliyor. TEAŞ'ın verilerine göre, Türkiye'de yılda, kişi başına ortalama 625 kilovatsaat elektrik tüketilirken; bu sayı GAP bölgesinde 349 kilovatsaate kadar düşüyor. Çünkü GAP bölgesinde, üretilen elektriği tüketecek sanayi yok. GAP kapsamında üretilecek elektriğin de önemli bir kısmı Türkiye'nin Batı'sında kurulu sanayilerde tüketilecek, fazlası da ihraç edilecek. Gerçi, son zamanlarda GAP'ta ve GAP'a yakın illerde gelişen pamuk ipliği ve dokumasına dayanan hızlı bir sanayileşme var ve bu gelişme sürerse bölgenin elektriğinin bölgede tüketilme oranı artabilir. Ama bu, yine de genel eğilimde radikal bir değişimi hemen öngörmüyor. Herhalükarda bölgenin enerjiden üretilen katma değeri bölgede paylaşılmayıp Başkent'e, TEAŞ'ın merkezine akacak ve oradan kaynaklar yeniden tahsis edilecek.

Hidroelektrik santrallerinin tamamlanıp üretime geçtikten sonra istihdama yapacağı katkı ise çok sınırlı. Takriben 100-200 kişilik bir kadroyla dev santrallerin personel ihtiyacı karşılanabiliyor.

O nedenle bu devasa enerji yatırımlarının bölge istihdamına etkileri oldukça az. GAP'ın en büyük projesi Atatürk Barajı ve Hidroelektrik Santrali'nin üreteceği elektrik, Elazığ-Keban'ın ürettiği elektriğin 1.5 katı olarak ifade ediliyor. Başka bir ifadeyle, GAP santrallerinin bölgeye yapacağı etkiyi, Keban'ın Elazığ dolayındaki etkilerine bakarak anlamak mümkün.

GAP bölgesine kalıcı olumlu etki, esas olarak sulama yatırımları sonucu olacak. Sulanabilir arazinin %80'ini suya kavuşturacak olan GAP tarımındaki üretim ilişkilerinde de önemli değişimlere yol açacak. Ancak, devletin yaptığı bu yatırımlar sonucu sağlanacak rantlardan Güneydoğulular aynı ölçüde yararlanamayacak. Çünkü, hatırlanacağı gibi, Güneydoğu Anadolu, Türkiye'de toprak dağılımının en adaletsiz olduğu bölge.

Kısaca anımsatmak gerekirse, bölgede çiftçi ailelerin %38'i topraksız. Bu oran, toprak temerküzünün en yoğun olduğu Urfa'da %48'e, Diyarbakır'da %45'e kadar çıkıyor. Ailelelerin %5'lik azınlığı, toprakların %65'ine sahipken, %70'lik çoğunluk, toprakların ancak %10'uyla geçiniyor. Yıllardır toprak reformu girişimlerinin ilk hedefi olmasına karşın reform çabalarının bölgenin egemenlerince çelmelendiği Güneydoğu'da, hala kişi, ya da aile malı köyler var.

Pazar için üretimin artacağı, büyük toprakların daha çok sulu tarım yapılan kapitalist çiftlikler şeklinde kullanılacağı Güneydoğu'da, köylülüğün kapitalist çiftçi-tarım işçisi biçiminde farklılaşması süreci hızlanacak. Tarımda makinalaşma mülksüzleşmeyi iyice arttırırken, bir bölüm nüfus da kentlere göçecek, böylece nüfus ve kent dokusunda da belli değişimler yaşanacak. Tarımdaki üretim artışının etkisiyle, gelişmesi beklenen tarımsal sanayinin kentlerde kurulması halinde, kırdan göçen nüfus, sanayide işgücü olarak kullanılabilir. Ayrıca tarım ve sanayide kapitalistleşmenin hızı, bölgeye göçleri de davet edebilecek. Güneydoğu'nun sosyal deseninde yaşanacak bu değişimler kendi kurumlarını, yeni kabuklarını da yaratacak kuşkusuz.

Özet olarak ifade etmek gerekirse, GAP yatırımlarının Güneydoğu illerindeki tarımsal katma değerde yaratacağı artışla, bölgenin Türkiye'nin gelişmişlik sıralaması içindeki yeri de yükselecek, denilebilir.

GAP yatırımları her ne kadar "bölgesel" özellikte görünen projelerse de, aslında etkileri tüm Türkiye'ye yansıyan hacime sahip. GAP yatırımlarının inşasının yarattığı iş hacmi, merkezi İstanbul ve Ankara olan büyük inşaat şirketleri için önemliydi. 1980'lerin başlarında şantiyelerini, Ortadoğu ve Libya'da kuran büyük inşaat firmaları, bu ülkelerin petrol gelirlerinin düşmesine bağlı olarak yatırımlarını azaltmaları sonucu, zor anlar yaşamışlardı. Tam bu sırada GAP'ın hızlandırılması, sözkonusu taahhüt firmaları için büyük fırsattı. Ekonominin genelde daraldığı dönemlerde bile süren GAP yatırımları, inşaat sektörüne girdi sağlayan firmalar için önemli bir soluk oldu.

GAP'ın inşaat firmalarına ve onlara girdi sağlayan sektörlerle sağladığı bu olumlu etki, yatırımların inşa

süresiyle sınırlı ama Batı'da kurulu firmalar GAP'tan, projeler tamamlandıktan sonra da büyük ölçüde yararlanacaktır.

GAP bölgesinde kurulacak irili ufaklı 18 hidroelektrik santralin kurulu gücü 7621 Mw. Bu yatırımlarla birlikte Türkiye'nin bugüne kadar sadece %10'unu kullandığı hidroelektrik potansiyelinin %25'i kullanılıyor olacak. Böylece, elektrik enerjisi arzında artışın yanı sıra, enerji üretiminde termik kaynaklara bağımlılık da azalarak Türkiye kapitalizmi daha rasyonel bir enerji üretimi çizgisine oturmuş olacak. Kuşkusuz, bu üretimin de önemli bir kısmı Batı'daki sanayi tarafından kullanılacak ve fazlası ihraç edilecek.

İkincisi, GAP bölgesinde gelişen tarımın kullanacağı gübre, ilaç, traktör gibi tarımsal girdiler, bunları Batı'da üreten sanayilere önemli bir iç pazar yaratacak. Sulu tarım yapılacak alanlarda hektar başına ortalama 150 kilo azotlu, 200 kilo fosforlu gübre tüketileceği varsayımıyla, sadece sulu alanın gübre tüketiminin 638

GAP Bölgesinde toprak mülkiyeti

İller	Topraksız Aile	1-20 H (%)	20-50 H (%)	50-100 H (%)	100+H (%)
Adıyaman	21.2	75.0	2.8	0.7	0.3
Diyarbakır	45.1	51.6	2.1	0.7	0.5
Mardin	41.3	56.3	1.6	0.5	0.3
Sırt	44.6	53.8	1.0	0.5	0.1
Ş. Urfa	48.1	50.2	5.1	1.9	0.7

Kaynak: DPT, GAP Master Planı, 1989. (H=Hektar topraklı aile)

bin tona çıkacağı, bunun da bugünkü gübre tüketiminde %46 artış anlamına geleceği ifade ediliyor. Aynı şekilde 22 bin dolayında traktörü olan bölgenin sulu tarıma geçişle birlikte 2010 yılında gereksineceği traktör sayısı 42 bin olarak planlanıyor .

Tarımsal üretimde bolluk, yağlı tohumları, endüstriyel bitkileri girdi olarak kullanan gıda, tekstil başta olmak üzere, imalat sanayi dallarına çeşitli hammadde kolaylıkları da getirmiş olacak. Diğer şartların elverişli olması halinde, tarımsal üretimdeki artışla birlikte, hammaddeyle ve Orta Doğu ülkelerinin pazarlarına yakınlık avantajını kullanmak isteyen yerli ve yabancı sermaye, sinai yatırımlara uygun bir atmosfere de kavuşacak.

GAP ve Doğu Anadolu

GAP yatırımlarının Güneydoğu dışındaki Doğu illerine etkisi ise şimdilik oldukça sınırlı. Örneğin 1980'lerden 1990'lara Güneydoğu illerinin Türkiye milli gelirindeki payında görece artışlar görülmesine karşılık diğer Doğu illerinde gerileme sürüyor. GAP yatırımları, diğer Doğu illerinden gelen işsizlere inşaat dalında belli ölçüde istihdam yaratsa da bu istihdam geçici nitelikteydi. GAP yatırımlarının tamamlanmasıyla bölgedeki tarımsal gelişme beraberinde tarımsal sanayileşmeyi de getirirse, Doğu illerinden Batı'ya dönük işgücü ve sermaye göçünün bir kısmı GAP'a doğru yön değiştirebilir.

GAP'ın gerek kendi bölgesine, gerek Batı'daki sermayeye, gerekse diğer Doğu illerine getireceği fir-

satların, olanakların gerçekleşmesi ise büyük ölçüde dış pazarların bulunmasına bağlı. Çünkü üretim artışıyla ortaya çıkacak ürün fazlası iç pazardan çok ihracata dönük olmak durumunda. Bu da dünya tarımının gerisinde kalmayan çağdaş bir tarım teknolojisini kullanmayı gerekli kıldığı gibi, diplomatik alanda potansiyel pazarlardan olmama becerisini göstermeye bağlı.

Günümüz dünyasında genetik araştırmalar ve biyoteknolojideki gelişmeler sonucu, tarımsal verimlilikte olağanüstü artışlar gerçekleştiriliyor. Bu gelişme, daha önceleri tarım malları ithalatçısı olan birçok ileri sanayi ülkesini tarımda kendine yeterli, hatta stoklara sahip duruma getirdi. 20. yy'ın sonunda az gelişmiş ülkelerin gıda ithalatı açığının, Batılı sanayi ülkelerinin ise gıda fazlasının giderek büyüyeceği öngörülüyor. Kuzey Amerika ve AB, GAP'ın tamamlanmasını izleyerek ortaya çıkacak tarım fazlasını pazarlamak açısından fazla umut vermiyorlar. Buna karşılık Ortadoğu ve Kuzey Afrika eksenindeki Arap ülkeleri, GAP sulamasıyla ortaya çıkabilecek fazlanın, en garantili ve en kârlı pazarları görülüyor.

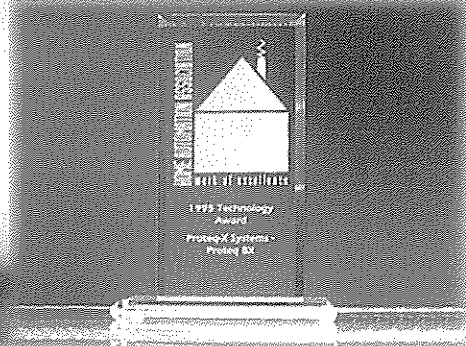
Ancak, 1990'ların ortasında yaşanan Körfez krizinde Türkiye'nin izlediği dış politika bu pazarları riske sokmuştu.

GAP'ın geleceğini belirleyecek diplomatik bir sorun da "su sorunu". GAP barajlarında tutulacak su komşu ülkelerle yaratması muhtemel gerilimlere neden olabilir. Sulama dolayısıyla, Türkiye'nin Fırat ve Dicle'den kullandığı su miktarı arttığında, Irak ve Suriye ile aradaki su sorunu büyüyebilecektir.

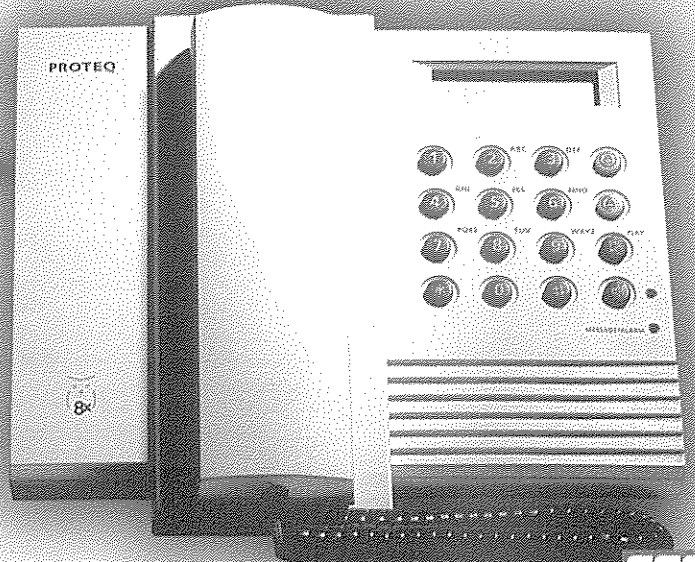
Kısacası, Doğu'da gelişmeye ivme kazandırılması beklenen GAP yatırımlarının olgunlaşması için 2000'li yılları beklemek gerektiği gerçeği bir yana, özellikle tarımda yaşanacak büyümenin ciddi pazar sorunlarıyla karşılaşması muhtemeldir. Bu tür sorunlara belli çözümler getirilse de, GAP'ın özellikle Kuzeydoğu'ya etkisinin sınırlı olacağı söylenebilir. O nedenle Kuzeydoğu'nun gelişme sorunu için GAP yeterli değildir, oralar için de bir DAP'a ihtiyaç vardır. Yani Doğu Anadolu Projesi'ne..

Mustafa Sönmez
Araştırmacı-yazar

Artık evinizde aradığınız
güven ve konfora
erişmek, çok kolay...
15 yıldır Türkiye'de
güvenlik sistemleri
sektörünün
öncülüğünü yapan
EEC'yi arayın, akıllı bir
ev için gerekli tüm ev
otomasyon sistemleri
ile tanışın.

ABD Home Automation Association
1995 Yılın Ürünü Ödülü

ECO MEDIA 230 13 07

SEKTÖRDE 15 YIL

EEC
GRUBU

EEC
YANGIN VE
GÜVENLİK
SİSTEMLERİ

Tarlaboşu Bulvarı,
Turan Cad. 126
Taksim, 80080
İstanbul, Türkiye
Tel: (0212) 237 06 20
Fax: (0212) 235 75 98

- Telefonla uzaktan erişim • Komple
- güvenlik ve yangın kontrolü • Isıtma,
- soğutma otomasyonu • Elektrikli ev
- aletleri kontrolü • Merkezi vakum
- sistemleri • Audio/Video, ev sineması
- Güvenlik merkezi bağlantısı

Köysüz “köylü” göçü

Sema Erder

Yıllardır içinde yaşadığımız siyasal ve ideolojik ortam, ülkedeki pek çok sorun üzerinde, soğukkanlı düşünme ve tartışma olanağını ortadan kaldırmaktadır. Bu bağlamda, Güneydoğu sorunu ve Doğu'da olan bitenler hakkında da, siyasi taraf olanların bildiklerinin dışında, somut bilgi edinebilme ve tartışma şansına çoğu zaman sahip olamıyoruz.

Doğu'da yaşanan sıcak sorunun, tartışmaya açılması gereken, birçok

BÖLGENİN KÖYLERİNDE
YAŞANAN YOKSULLUĞU
SOMUT OLARAK
KENT SOKAKLARINA
TAŞIYAN BU YENİ
GÖÇ DALGASININ YÜKÜ,
ŞİMDİLİK,
SOKAKLARDA ÇALIŞAN
ÇOCUKLARIN SIRTINDA.

boyutu olduğu açıktır. Ancak, bunların çok kısıtlı bir kesimi, daha çok siyasal çevrelerde, ideolojik yoğunluğu ağır basar bir biçimde, gündeme gelebilmektedir. Bu arada, çoğu zaman, varolan gerilimlerin doğrudan aktörleri olmadıkları halde, karşılıklı güç gösterilerinden doğrudan etkilenenlerin durumu, gündemin dışında kalmaktadır. Bu bağlamda, bu bölgede yaşanan gerilimin “mağdur”larının bu alanlarda, bu konjonktürde yaşamaya

çalışanlar olduğu açıktır. Son dönemlerde bu bölgedeki köylerden terör korkusu, ya da köy boşaltma gibi nedenlerle büyük şehirlere yönelen kitlesel köylü göçü, bu grubun sorunlarını ülkenin diğer bölgelerinde de gözle görülür hale getirmiştir.

Doğu'dan Batı'ya yönelen göçün geçmişinin çok eski oluşu, bu yeni göç dalgasının farklılığının ve öneminin ilk bakışta algılanmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle, Doğu'daki sıcak çatışma ortamının dışında yaşayanlar, bu yeni göç dalgasını yıllardır süren köylü göçünün bir devamı gibi algılayabilmektedir. Bu konuda, somut önlemlerin alınmaması, devlet katında da benzer düşüncelerin paylaşıldığı izlenimini vermektedir. Bu çevrelerde en iyimser görüşle açıkça ifade edilmese de, bu göçle gelenlerin de ıpkı daha önce gelmiş olanlar gibi, zamanla kendi kendilerine, sorunlarını çözebilecekleri beklentisinin olduğu söylenebilir.

Bu noktada, eski göç dalgasının "tedrici" ve "gönüllü", bugünkü göç dalgasının ise "birdenbire", "kitlesel" ve "zorunlu" olmasının getirdiği travmatik farklılık tamamen gözden kaçmaktadır. Devletin, ötedenberi yoksul köy göçerlerinin sorunlarına ilgi göstermediği bilinmektedir. Yoksul köylüler, bugüne kadar, göç etmenin, kente yerleşmenin, kentte yaşamının getirdiği bütün sorunları kendi çabaları ve geliştirdikleri ilişkiler yoluyla çözümleyegelmişlerdir. Kentlerde, göçün getirdiği sorunların çözümünün, "modern kentsel kurumlar" yerine, gecekondulaşma, akrabalık-hemşehrilik ilişkileri gibi geleneksel dayanışma ilişkilerinin yoğunlaştığı alana terkedilmesinin sonuçları hakkında az da olsa bilgi sahibiyiz. Ancak, bu ilişkilerin kurulmasında ve sürmesinde göçün "tedrici" oluşunun ve "köyün" ulaşılabilirliğinin öneminin yeterince farkında olduğumuz söylenemez.

Yoksul köylü göçü için, köyün ulaşılabilir olması, göçün başlangıcından kente yerleşmesine kadar süren, uzun ve çok sorunlu süreçte çok önemli bir yeri vardır. Göçün ilk evrelerinde göç edenin kentte açıklıkla karşılaşmaması için, geçimlik üretimiyle, "tarhana ve bulguru" gönderen "köy", aynı zamanda göç edenin arkasında bıraktığı, çocuğunun, çoluğunun, yaşlısının, hastasının da açıklıkla karşılaşmadan yaşamasını sağlayabilmiştir. Bu bağlamda "köy",

uzun bir süre bağımlı nüfusu tutan bir depo olmuştur. Göç eden yoksul köylüler, köyün bu özelliği nedeniyle, kentteki ekonomik büyüme ve daralmalara uyum gösterebilmişler, hanelerindeki bağımlı nüfusu açlık tehdidiyle başbaşa bırakmadan, kentteki serüvenlerini yaşayabilmişlerdir.

Diğer taraftan, ulaşılabilir bir "köy" imajı, kimi zaman nostaljik de olsa kentte yerleşikleşmiş eski köylülerin hayallerini süslemiş ve kentteki kötü koşullara ve başarısızlıklara dayanabilmeyi kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda "köy", eski köylüler için bile başarısız olunduğunda dönülebilecek; sigortasız, güvencesiz işlerde çalışılsa bile "huzur" içinde yaşlılık geçirilebilecek; "havası, suyu güzel" bir yer; tanıdık, bildik bir sığınak olabilmektedir. Aradan geçen bunca süreden sonra bile, "Haydi Gel Köyümüze Geri Dönelim!" şarkılarının söylenmesi, kent merkezlerinde "Köy Kafe"lerin açılması tesadüfi değildir.

Bu bağlamda, "köy" geçimlik üretimiyle, anlamlı bir ekonomik birim olmasa bile, modern, kentsel kurumların; modern, sosyal güvenlik ve sosyal hizmet kurumlarının olmadığı bir ortamda, kentlerdeki sorunları hafifleten, devletin yükünü azaltan, çok farklı bir nitelik kazanabilmektedir.

Yaşam biçiminin tamamen değişmesi anlamına gelen, bireysel ve toplumsal düzlemde çok boyutlu, karmaşık ve travmatik değişimleri içeren kır-kent göçünün bugüne kadar önemli toplumsal patlamalara yol açmadan ve kamu yönetimlerince fazlaca yük olmadan devam edebilmesinde, tarımsal yapının sağladığı bu esnekliğin önemi çoğu zaman dikkatten kaçmaktadır. Kısaca, köydeki küçük üretim yapısı, kentteki küçük girişimcilik ve gecekondulu üçlüsü, toplumsal maliyeti ne olursa olsun, kır-kent göçünün çok yönlü travmatik etkilerini bir ölçüde azaltabilmiştir.

Son dönemlere kadar, Türkiye'nin hemen bütün kırsal bölgelerinden gelen ve bu arada, Doğu'dan gelen yoksul köylü göçü de, köyün ve kentin bu olanaklarından yararlanmıştı. Bu noktada, sözü edilen bu esnekliklerin göreceli olarak daha yoksul olanlar ve anadili Türkçe'den başka olanların yoğunlaştığı Doğu göçü için çok daha yaşamsal olduğunu vurgulamak gerekir.

Doğu'dan kaynaklanan köyle ilişkiyi kesen son "zo-

SORUNUN, "TEBEŞİR",
"ESKİ EŞYA GÖNDERME",
"EKMEK DAĞITMA"
GİBİ ANLIK VE DUYGUSAL
KAMPANYALARLA
ÇÖZÜMLENEBİLECEĞİNİ
UMMAK ÇOK YANILTICI...
GELENEKSEL MEKANİZMALAR
BU YÜKÜN ALTINDAN
KALKAMAMAKTADIR.

runlu" göç dalgasının kesin sayısı, kapsadığı kültürel-toplumsal katmanlar, yöneldikleri alanlar gibi konularda yeterli bilgiye sahip değiliz. Ancak, Diyarbakır gibi bölge şehirlerinin sokaklarında ve gecekondu bölgelerinde yapılan gözlemler, bu alanlarda yapılan bazı araştırmalar ve medyadan gelen bilgiler, çok sayıda çocuk, kadın ve yaşlının, bu kervana katıldığını göstermektedir. Bu yeni göç dalgasının köylerde yaşayan belki de hiç göç edemeyecek kadar yoksul olan köylüleri ve bu arada, köyde yaşamayı sürdüren bağımlı nüfusu (yaşlı ve çocukları) da, kitlesel olarak kentlere taşıdığını söylemek mümkündür.

Bu göç sürecinin kır-kent göçünün "kitleselliğini" ve "tedriciliğini" köyle ilişkiyi keserek, radikal bir biçimde kaldırmasının sonuçları çok boyutlu olacaktır. Kitlesel olarak kentlere yönelenlerin bu arada kadın, çocuk ve yaşlıların, göçün bütün sorunlarıyla başbaşa kaldıklarını tahmin etmek zor değildir. Bu bölgenin köylerinde yaşanan yoksulluğu somut olarak kent sokaklarına taşıyan bu yeni göç dalgasının yükünün, şimdilik, sokaklarda çalışan çocukların sırtına bindiği gözlemlenmektedir. Bu sorunun, "tebeşir", "eski eşya gönderme", "ekmek dağıtma" gibi anlık ve duygusal kampanyalarla çözümlenebileceğini ummak çok yanıltıcı olmaktadır.

Diğer taraftan bölgedeki "köylere" ulaşılama, muhtemelen bu bölgeden daha önce göç etmiş olan ve kentte yaşamaya çalışan eski köylüleri de etkileyebilecektir. Bu nedenle, bu göçün ekonomik ve

toplumsal etkileri, sadece yeni göç edenlerle kısıtlı kalmayacak, çok daha geniş bir grubu derece derece kapsayabilecektir. Büyük şehirlerin gecekondu bölgelerine yönelen bu yeni göç dalgasının, bir taraftan kent yoksulluğunu yerleşikleştirilmesi, diğer taraftan bugün sadece yeni göç edenlerde gözlemlenen "sürgün" duygusunu daha önce göç etmiş olanlara da yaygınlaştırması mümkündür.

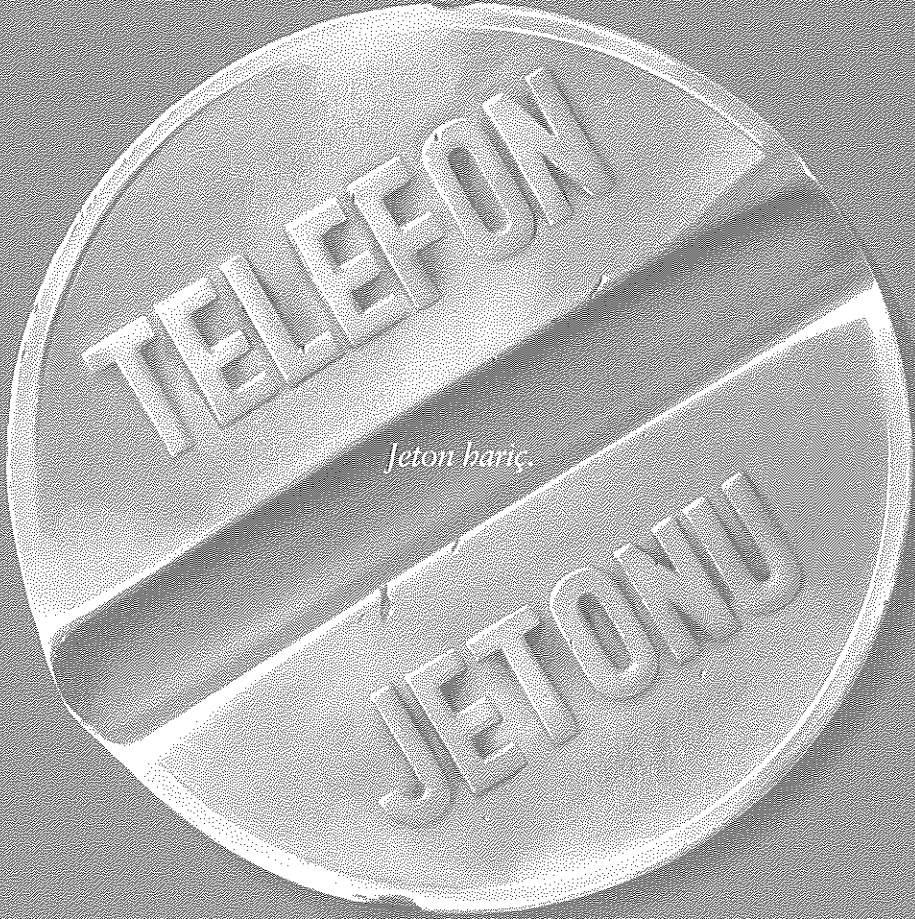
Bu son göç sürecinin nedenleri ne olursa olsun, sonuçlarının daha önce yaşanan kır-kent göçünden farklı olacağını öngörmek oldukça kolaydır. Bu göç, siyasal çevrelerde zaman zaman gündeme gelse bile, kamu otoritelerinin bu göçün bireysel ve toplumsal düzlemde doğuracağı sorunların boyutlarını yeterince algıladığı söylenemez.

Her ne kadar açıkça ifade edilmese de kamu otoriteleri bu yeni göç dalgasını, ya geçici nüfus hareketi olarak görmekte, ya da göçün yükünü de eskisi gibi akrabalık, hemşehrilik ilişkileri gibi dayanışmacı ilişkilerin kaldıracağını varsaymaktadır. Ancak, bu bölgeden daha önceden göçetmiş olanların da, kentlerde bıçak sırtında yaşadıkları düşünülecek olursa, geleneksel mekanizmaların bu yükün altından kalkamayacağı kolaylıkla söylenebilir. Bütün bunların bu yeni göç dalgasının siyasallaşmasını hızlandıracağı açıktır.

Prof. Dr. Sema Erder
Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi

Alo Garanti'de havale bedava, eft bedava!

Bütün işlemler bedava.

Repo. Döviz alım satımı. Hazine bonusu alım satımı.
Yatırım fonu alım satımı. Vadeli, vadesiz mevduat hesabı açma.
Kredi kartı ödemeleri. Kredi kartı ekstre isteği. Elektrik, telefon,
su fatura ödemeleri. Uzman görevlilerin yardımı, gülen ses.
Hepsi bedava. Yılın her günü, günün her saati. Bir telefonla.

Bireysel işlemlerinizi için: (0 212) 630 30 30

Şirketinizin işlemleri için: (0 212) 630 40 40

GARANTİ

ŞubeSizTM Bankacılık

Başka bir arzunuz?

Güneydoğu'da kentleşme(me) dramı

Ahmet Özer

Kentleşme, sanayi devrimi ile başlayan bir olgudur. 18. yüzyılda Batı Avrupa'da başlayan sanayi devriminin birçok etkisinin yanı sıra üç önemli sonucu olmuştur. Bu sonuçlar, bir arada ve karşılıklı (fonksiyonel) etkileşim içerisinde gelişmiştir.

Bunlar; üretimde yenilik, sosyal yapıda farklılık ve nüfus mobilitesinde hızlilik olarak tespit edilebilir.

Sanayileşme ile birlikte öncelikle üretim tarzının niteliği değişmiştir. Üretim,

- Evden/küçük imalathanelerden fabrikalara taşınmış, yani geleneksel üretim kollarından modern üretim kurumlarına bir geçiş yaşanmıştır.

- Yavaş ve tekil üretimden hızlı ve seri üretime geçilmiştir. Bu unsur artı değer (kar), verim, kalite ve kapasitede önemli artışlara ve değişikliklere neden olmuştur.

- Üretim tarzının niteliğinde ve niceliğinde meydana gelen bu değişimler, siyasal ve ekonomik düzende yeni yapılanmalara yol açmış; milliyetçilik ve ulus devlet modeli, bu yapılanmaların önemli sonuçları olarak ortaya çıkmıştır. Bu da yeni sınıfların, çelişkilerin ve çatışmaların başlangıcı olmuştur.

Sanayileşmenin ikinci önemli etkisi sosyal yaşamda meydana getirdiği değişikliklerle kendini göstermiştir. Bu değişikliklerin en önemlileri,

- Sosyal yapıda farklılaşma, (yani hemojen toplum yapısından heterojen toplum yapısına geçiş); iş bölümü ve

uzmanlaşmada görülen artış ve çeşitlenmedir.

- Bu nedenle eğitimin ve öğretimin önemi artmış; bununla birlikte doğuştan kazanılan statülerin önemi azalmıştır. Bu uygulama ile birlikte toplumdaki binlerce kurum, statü ve rol arasındaki ilişkileri bir düzene bağlayan sistem, bürokrasi olarak ortaya çıkmış ve şekillenmiştir.

- Geleneksel geniş aile, kentsel çekirdek aileye dönüşmüş, orta sınıflaşma artmış, sosyal hareketlilik hızlanmıştır.

Sanayileşmenin en önemli üçüncü sonucu ise, nüfus mobilitesinin fiziki mekanlarda ve çevrede yarattığı değişikliklerdir. Diğer bir deyişle kentleşmedir.

- Sanayileşme ile birlikte kırdan kente yoğun göçler yaşanmış.

- Kentlerin nüfus emme kapasiteleri (fabrikalar) giderek artmış. Nüfus emme kapasiteleri bir yandan gelen nüfusu absorb etmeye ve dönüştürmeye çalışırken; öte yandan kütle iletişim ve ulaşımındaki yeniliklerin de etkisiyle yeni göçler için çekim alanları haline gelmiştir.

- Kentler eski yapılarından kopmuş hem fiziki hem de yoğunluk ve işleyiş açısından yeni görünüm almıştır.

Kentleşme ve Güneydoğu

Bu kısa girişten sonra şimdi kentleşmeyi biraz daha yakından irdelleyerek bu sürecin Güneydoğu'daki görünümünü incelemeye çalışacağız.

Kentleşme, demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel değişim ve dönüşümün adıdır. Diğer bir ifadeyle, "kentleşme demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel bir yapısal dönüşümü içermektedir."

Demografik açıdan kentleşme, özellikle kırdan kente yaşanan göçlerle beslenen nüfus yoğunluğunu ifade eder.

Ekonomik açıdan kentleşme, tarım dışı faaliyetlerin (sanayi ve hizmetler sektöründe) yoğunlaşmasıdır.

Sosyal açıdan kentleşme ise, farklılaşma, uzmanlaşma, örgütlenme sürecini kapsayan bir dönüşümü ve davranış biçimini içermektedir.

Kentleşmeden söz etmek için bu üç unsurun bir arada asgari düzeyde gerçekleşmiş olması gerekir. Bu koşullardan birinin (veya ikisinin) gerçekleşmiş olup, diğerlerinin gerçekleşmemesi durumunda, tam ve doğru anlamıyla bir kentleşmeden bahsetmek söz konusu değildir. Örneğin bugün Türkiye'de özellikle Güneydoğu'da çarpıcı bir biçimde görüldüğü gibi nüfusun köyden kente göç etmesi ve kendi iç dinamikleriyle hızlı ve kontrolsüz artışı sonucunda, kentlerde aşırı bir nüfus yığılması meydana gelmiştir. Yani demografik açıdan kentleşme gerçekleşmiştir. Ancak ekonomik ve sosyal yapıda bu birikimi karşılayacak bir dönüşüm görülmemektedir. Dolayısıyla, böyle bir süreçte kentleşme demek eksik ve hatalı olur.

Olssa olsa, böyle bir durum demografik şişme/nüfus büyümesi/nüfus yığılması/aşırı nüfus birikmesi gibi kavramlarla açıklanabilir.

Yani, bir kentin nicelik olarak artması/birikmesi, ekonomik ve sosyal açıdan niteliksel bir dönüşüm geçirmemesi süreci, kentleşme değildir. Böyle bir durum kentleşmeye tekabül etmediği gibi, bünyesinde kentleşme sürecini de taşıyamaz/taşıyamaz.

O nedenle, bir kentte, üç kriterden sadece biri olan de-

demografik açıdan kentleşmenin gerçekleşip diğer iki ölçütün (ekonomik ve sosyal kentleşmenin) gerçekleşmemiş olması durumuna "demografik şişme" demek daha uygun olur. Buna kimi yerde sanayi dışı aşırı kentleşme de denilmektedir. Ekonomik faaliyetlerin sanayileşmeye ma-

ruz kalmadığı aşırı nüfus yığılmasının bulunduğu kentlerin sosyal yapısı ise anomik kentleşme, kültürel yabancılaşma, arabesk yapı kavramlarıyla açıklanabilir.

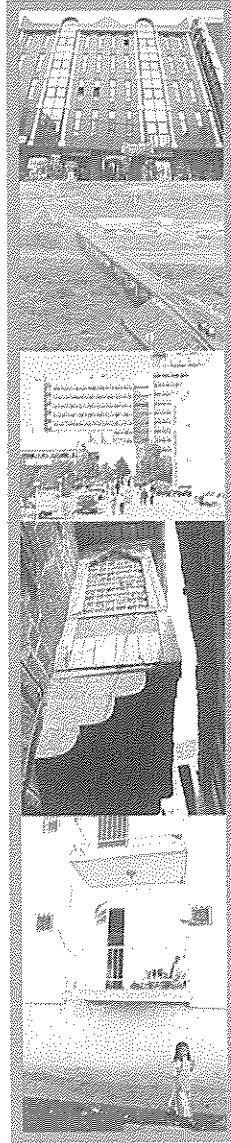
Kısmen sanayileşmenin görüldüğü ama nüfus birikiminin niteliğinin ve sosyal yapısının bu durumu takip etmediği (ya da buna uygun bir yapılanma göstermediği) durumları ise "evrimleşmeyen karmaşa", "kültürel gecikme", "çarpık gelişme" kavramlarıyla açıklayabiliriz. Bu kavramlar (kent, kentleşme, kentleşme, sanayi dışı aşırı kentleşme, anomik kentleşme, kültürel yabancılaşma, evrimleşmeyen karmaşa, kültürel gecikme, çarpık gelişme) metin içinde yerli ve sırası geldikçe tanımlanacak, örnek olaylarla açıklanacak, kentlerdeki yansımaları irdelenecektir.

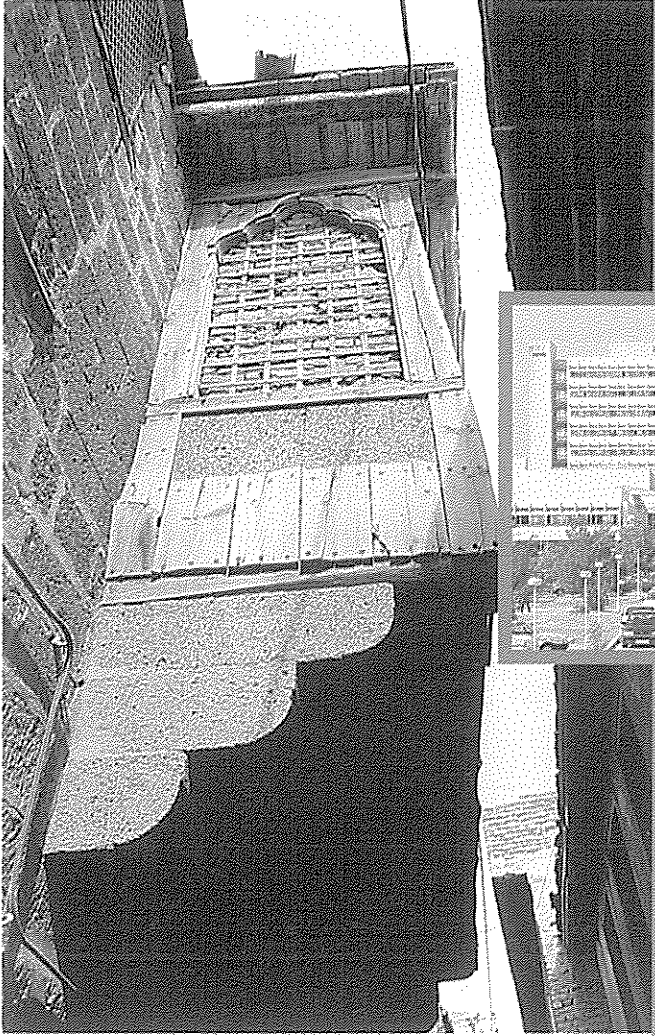
Şimdi yukarıda üç boyutu ile incelemeye ve açıklamaya çalıştığımız kentleşmenin, Güneydoğu'daki yansımalarına bakalım.

A. Demografik açıdan kentleşme

Kentleşmede nüfus ölçütünün önemli sayan bir görüşe göre, bir bölge veya ülke, sanayi ve iktisadi açıdan gelişmediği halde, nüfusun %30'u 100 binin üzerindeki kentlerde toplanmışsa o bölge veya ülke "sanayi dışı aşırı kentleşme" ile karşı karşıya demektir. Doğum artış hızı ile birlikte, net nüfus artışının yüksek olması aşırı kentleşmenin diğer faktörleridir. Bu türden bölge ve ülkelerde, tarım alanında çalışan nüfusun oranı yüksektir. Dışarıdan alınan göçler bu olguyu etkilemekte ve hızlandırmaktadır.

Arjantin, Venezuela, Uruguay, Meksika, Küba, Mısır, Suriye, Kore, Türkiye ve bir bölge olarak Güneydoğu bu kentleşme biçiminin örnekleri olarak sıralanabilir.

artmıştır. Yapılan projeksiyonlara göre, Avrupa'da böyle bir artışın ancak 300-400 yılda gerçekleşebileceğini göz önüne alırsak, kent merkezlerindeki nüfus artışının vehameti daha iyi anlaşılmış olur. Bu kervana 1996 yılında il yapılan Kilis'i de katarsak, nüfusu 100 binin üzerindeki kent sayısı 6'ya yükselmiş olur.

1990 yılında 5.2 milyon insanın yaşadığı bölgede⁽¹⁾

nüfusu 100 binin üzerinde olan 5 kentte 1milyon 484 bin kişi yaşarken; 1997'ye gelindiğinde bu rakam 3 milyon 750 bine yükselmiş, yani, yaklaşık olarak 2.5 kat artmıştır. Bu durumda 1997 yılında nüfusun yaklaşık 72.1'inin nüfusun 100 bin ve üzerindeki kentlerde yaşadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Bu rakama 1996 yılında il yapılan Kilis ile nüfusu çoktan 100 bini geçen Nizip (Gaziantep), Bismil (Diyarbakır) ilçelerini de katarsak bölge nüfusunun yaklaşık 4 milyonunun, nüfusu 100 bin ve üzerindeki kentlerde yaşadığı gerçeği ile karşı karşıya kalırız. Buna göre aşırı kentleşme oranı %76.9'dur. Bu hesaplama yapılırken bölge nüfusunun (dışarıya verdiği göçler dikkate alınarak) değişmediği varsayılmıştır. Bilindiği gibi, bölge kentleri, dışardan almış olduğu göçlere karşılık, bölge dışına, özellikle, Batı kentlerine sermaye, beyin ve kentli nüfusu göç olarak vermektedir.

Rakamlardan da anlaşılacağı üzere bölgede demografik açıdan fazlasıyla bir

Güneydoğu'da demografik açıdan kentleşme kısmen yerine gelmiş olmasına karşılık, ekonomik ve sosyal kentleşme aynı oranda gerçekleşmemiştir. Bu nedenle Güneydoğu'daki kentleşmeye demografik şişme demek daha uygun olur.

1965 yılında Güneydoğu'da⁽¹⁾ nüfusu 100 binin üzerinde olan kent sayısı Diyarbakır ve Gaziantep'le birlikte ikidir. Bu iki kent, o dönemde bölgenin toplam nüfusunun %11'ini barındırmaktadır. 1990 yılına gelindiğinde, nüfusu 100 binin üzerinde olan kent sayısı Şanlıurfa, Batman, Adıyaman illerinin katılmasıyla 5'e yükselmiştir. Ve bu tarihte (1990) bölgenin bu 5 büyük kenti, toplam nüfusun %29,4'ünü, kentli nüfusun ise %50,3'ünü barındırmaktadır.

Oysa 1990-1997 yılları arasında, bölgede yaşanan "düşük yoğunluklu savaş", kırdan, kente büyük oranlarda "göç ve kaç"⁽²⁾ hareketlerine neden olmuş ve bu durum bütün göstergeleri ve istatistikleri alt üst etmiştir.

Bölge kentlerinin nüfusları son 7 yıl içinde 2-3 kat

Kelebek Keyifli Takım

Yaşamın her anında
yaşanan her mekanda
bir Kelebek vardır!..

**Kelebek®
Koltuk**

kentleşme gerçekleşmiştir. Ancak, daha sonra görüleceği gibi ekonomik ve sosyal faaliyetler bu yoğun nüfus birikmesi oranında bir değişime ve dönüşüme uğramamıştır. Diğer bir deyişle, demografik açıdan kentleşme kısmen yerine gelmiş olmasına karşılık, ekonomik ve sosyal kentleşme aynı oranda gerçekleşmemiştir. Bu nedenle, Güneydoğu'daki kentleşmeye demografik şişme demek daha uygun olur.

GAP Master Planı'nda yer alan şu saptama ilginçtir: 20 yılda (1970-1990 arasında) nüfusu % 83 oranında artan bölgenin "2005 yılında yaklaşık 11 milyon olarak tahmin edilen nüfusunun % 64,1'i kentlerde yaşayacak. Nüfusu 100 binin üzerinde olan kentlerin ise kent nüfusunun % 76'sını barındıracağı tahmin edilmektedir."

Görüldüğü gibi demografik açıdan kentleşme ile ilgili Master Plan'ın yapmış olduğu öngörü, daha 2005 yılı gelmeden tam 8 yıl önce gerçekleşmiştir.

Bütün bu göstergeler, sanayi dışı aşırı bir kentleşme ile (yani demografik bir şişme ile) karşı karşıya olduğumuzu ve bu eğilimin önümüzdeki yıllarda da devam edeceğini göstermektedir.

Bu demografik şişmenin nedenleri 3 kategoride toplanabilir:

- 1- Nüfusun kendi iç dinamikleriyle kontrolsüz bir biçimde artması.
 - 2- Kır-kent ve bölgelerarası farklılıklar ve dengesizlikler.
 - 3- Kırdan kente yaşanan "göç ve kaç" hareketleri.
- Göçün bugün için en önemli nedeni ve kentlerde aşırı nüfus yığılmasının birinci sebebi, üçüncü neden olan, "göç ve kaç" hareketleridir. O nedenle bunu biraz daha açmakta fayda vardır.

"Göç ve kaç" hareketlerinin nedenleri

- 1- Yaklaşık 10 yıldır bölgede süren düşük yoğunluklu savaşın yaratmış olduğu tahribatlar, göçe zorlama, göç ettirmeler ve köy boşaltmalar: Bu nedene "zoraki göç nedeni" diyoruz. Son 10 yıllık süreçte yaşanan "göç ve kaç" hareketlerinin %60-70'i bu nedenden dolayı gerçekleşmiştir, denilebilir.
- 2- Son yıllarda tarımda makinalaşmanın yaratmış olduğu boş iş gücü.
- 3- Kırsal alanda nüfus artışına bağlı olarak arazi bölüşümünün yaratmış olduğu yoksulluk.

4- İstihdam olanaklarının olmayışı ve işsizliğin getirmiş olduğu tedirginlik.

5- Çok sayıda ilçe ve köyün GAP Projesi'nden dolayı baraj göl havzaları altında kalması.

Son 4 nedene de "göçün itici nedenleri" diyoruz.

6- Kentlerin sahip olduğu olanakların yaratmış olduğu cazibe;

- İş-güç arayışı,
- Çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlama isteği,
- Kaliteli eğitim ve sağlık olanaklarından faydalanma beklentisi,
- Mutlu bir yaşam sürme düşüncesi,
- Kentte daha güvende olma hissi,
- Sosyal güvence arayışı

7- Kitle iletişim ve ulaşım tekniklerinde ve olanaklarında meydana gelen değişme ve gelişmeler.

Bu nedenlere de "çekici neden" diyoruz.

8- Göç etme, yer değiştirme (insani) eğilimi: buna da "evrensel neden" diyoruz.

Bütün bunların karşılıklı (fonksiyonel) etkileşimi, insanları yerinden yurdundan etmekte, kentin stresli ve debdebeli ortamına çekmekte veya itmektedir. Bu nedenle, kentlere akın edenler kentlerde büyük nüfus yığılmasına neden oldukları halde, kentsel arz ve olanaklarda aynı derecede bir artış olmadığından, sonuçta, kentleşme, nüfus artışlarından yani demografik şişmeden öteye gidememektedir.

B. Ekonomik açıdan kentleşme

Ekonomik açıdan kentleşmeyi, iş gücünün tarım sektöründen tarım dışı sektörlerle aktarılması şeklinde tanımlamıştık. Tarım dışı sektörlerden en önemlisi ise sanayi ve hizmetler sektörüdür. Buna göre Güneydoğu'da bir kentleşmeden söz etmek oldukça güç görünmektedir. Bu durumun birkaç nedeni vardır. Bu nedenler hem Güneydoğu'nun kalkınmadan geri bırakılması süreci ile ilgilidir, hem de ekonomik açıdan kentleşmenin gerçekleştirilememiş olması ile ilgilidir. Bu nedenler incelendiğinde durum daha da iyi anlaşılacaktır.

Devletin Cumhuriyet dönemi sanayileşme politikası
1923 yılında idari yapısını değiştiren Türkiye Cumhuriyeti, ekonomide de bir yapı değişikliğine gitmiştir.

Tablo 1
Bölge Kent Merkezlerinin 1990-97 Nüfus Artışları
Kent Merkezinin 1990 Sayımına göre 1997 tahmini Artış Katı

Kentin Adı	1990 Sayımına Göre Nüfusu	1997 Tahmini Nüfusu	Artış Katı (Yaklaşık)
Gaziantep	627.000.	1.150.000.	2 kat
Diyarbakır	381.000.	1.200.000.	3 kat
Şanlıurfa	226.000.	650.000.	3 kat
Batman	149.000.	500.000.	3 kat
Adıyaman	101.000.	250.000.	2,5 kat
Toplam	1.484.000.	3.750.000.	2,5 kat
5 il merkezi			

Bu değişiklik, geleneksel tarım yapısından sanayileşmeye geçilmesidir. 1923-1924 yıllarında İzmir'de gerçekleştirilen 1. ve 2. İzmir İktisat Kongreleri'nde sanayileşmenin bir ekonomik model olarak kabul edilmesi tescil edilmiş, sanayileşmenin Türkiye'nin bütün bölgelerine eşit bir biçimde götürülmesi kararlaştırılmıştır. Bu "eşitçi gelişme" yaklaşımıyla, hem dengeli bir kalkınma hedeflenmiş, hem de Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte ortaya çıkması muhtemel reaksiyonların giderilmesi amaçlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması kadar önemli olan, biri ekonomik, diğeri siyasi iki hedefin gerçekleştirilmesi olayından daha sonra vazgeçilmiştir. Yani, sanayinin bütün bölgelere eşit olarak götürülmesi işi suya düşmüştür.

Böyle bir tavır alışın en önemli nedeni (söylenenin aksine topoğrafik ve coğrafik olmaktan ziyade) siyasi- dir. Olayların akışı bunu açıkça göstermektedir. 1924'te karar alındığında 1920'de Şemdinan ve Nehri Hareketleri baş göstermiş, hemen bir yıl sonra da Şeyh Saîd hareketi başlamış ve bastırılmıştır. Bu hareketler daha sonra Zilah, Ağrı, Koçgiri, Dersim hareketleriyle devam etmiştir. Cumhuriyetin kurucularının baştaki kuruluş projesine ve verdikleri sözlere sadık kalmamaları nedeni ile başlatılan bu halk hareketleri ve ayaklanmalar, merkezi otoriteyi endişelendirmiş ve ürkütmüştür. Çünkü sanayileşmenin Doğu ve Güneydoğu'ya götürülmesinin kapitalizmi geliştireceği, kapitalizmin de milliyetçiliği geliştireceği hükmüne varılmıştır. Bu durumda, aşiret iken zor baş edilen bu topluluğun ulus-

laşmasının, işleri daha da zorlaştıracağı endişesiyle, sanayileşmenin bütün bölgelere eşit bir biçimde götürülmesi projesinden vazgeçilmiştir. Böylece Doğu ve Güneydoğu ekonomideki ve sanayideki gelişmelerden payını alamamıştır. Bu süreç bir taraftan kalkınmada ayrıcalıklı bölgeler (Marmara, Ege, Akdeniz) yaratırken; öte taraftan kalkınmadan ayrı bırakılmış bölgelerin (Doğu, Güneydoğu, Karadeniz) ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bölgede ekonomiyi sürükleyecek temel sanayiler kamu sektörü tarafından gerçekleştirilemeyince ara ve yan sanayiler de gelişmemiş, sonuçta ekonomide bir canlanma meydana gelmemiştir. Öte yandan, binbir güçlükle özel sektör tarafından kurulan bazı sanayi kuruluşları ve işlet-

meleri ise finansman, personel, teknoloji, pazar, kalite ve kapasite açısından Batı'daki emsalleriyle rekabet edemeyince, kısa sürelerde ya kapasitelerini daraltmış ya da büsbütün kapanma yollarına gitmişlerdir. Son yıllarda teşviklerle ilgili uygulanan yanlış politikalar ise adeta teşviksizliğe neden olmuştur. Bu iki durum, özel sektörün şevkini kırdığı gibi bölge sermayesinin Batı'ya akmasını da hızlandırmıştır. Bütün bu olumsuz koşullara rağmen devletin son yıllarda

Demografik

şışmenin nedenleri,

nüfusun kendi

iç dinamikleriyle

kontROLSÜZ artması,

kır-kent ve bölgeler

arası farklılıklar ve

kırdan kente uzanan

"göç ve kaç"

hareketleri ile

açıklanabilir.

ekonomi yatırımlarındaki payını bölgede de azaltma yoluna gitmesi, bölgenin geri kalma sürecini daha da azaltmıştır. Bu gelişme ekonomik açıdan kentleşmenin önünü kesmiş veya gecikmesine neden olmuştur.

Ermeni techiri

Cumhuriyet öncesi dönemde bölgede Avrupa kentleriyle aşağı yukarı aynı dalga boyunda bir yaşam sürdüren kentli bir orta sınıf vardı.¹⁴ Bunların içinde Ermeniler önemli bir yer tutmaktaydı. Kentli Ermeni nüfus özellikle el zenaatlarında ve küçük imalatla, kentlerin ekonomik yapısına önemli bir dinamizm ve canlanma katmaktay-

di. Çünkü el zenaatları ve imalat, o dönemdeki kentlerin en önemli ekonomik iç dinamiklerini oluşturuyordu. 1915'te başlatılan Ermeni techiri ile bu iç dinamik göçertilmiş ve bu alanda bir boşluk meydana gelmiştir. Ancak Ermenilerin göç ettirilmesi ile bu alanda meydana gelen boşluk, bir nüfus tarafından doldurulmamıştır. Hal böyle olunca kentler ekonomik açıdan zayıflamış, bu süreç, yukarıda anlatığımız cumhuriyet dönemi sanayileşme politikalarıyla iyice pekişmiştir.

Yarı feodal yapı

Güneydoğu'daki yarı feodal yapı hem yukarıdaki yapılanmaya çanak tutmuş hem de bu yapının summuş olduğu ortamda daha da palazlanıp güçlenmiş, uzun süre bölgenin sosyo-ekonomik yapısına damgasını vurmuştur. Ağalık, şeyhlik, beylik ve aşiret reisliği gibi kurumlar, varlık nedenleri olan bu statükonun sürmesi yönünde tavır almış, buna karşılık sanayileşme başta olmak üzere her türlü değişmeye karşı dirençli olmuştur. Tarıma dayalı üretim ilişkilerinin ağırlıkta olduğu bölgede, para ve pazar ekonomisi gelişmemiş, bu nedenle pazara yönelik üretimden ziyade "tüketim için üretim", üretimin temel karakterini belirleyen bir unsur olmuştur. Bu yapı içinde Güneydoğu uzun yıllar adeta kapalı bir ekonomik ve siyasal toplumsal cenderede varlığını sürdürmüştür. Ekonomik açıdan kentleşmenin gerçekleşmemiş olması, bu yapının bir sonucu olduğu kadar aynı zamanda bu kapalı ekonomik yapının sürmesinin bir nedeni olarak da etkili olmuştur. Çünkü ekonomik açıdan kentleşme aynı zamanda dışa açılma ve açık toplum demektir. Oysa Güneydoğu'da geleneksel ekonomik yapı hakim olmuştur. Bugün Güneydoğu'da sektörlerin ekonomi içindeki paylarına bakıldığında, bu geleneksel ekonomik yapının varlığı ve ağırlığı hemen göze çarpmaktadır.

Ekonominin sektörel dağılımında en büyük payı, tarım (%40) ve hizmetler sektörü (%37) almaktadır. Sanayinin aldığı pay ise, sadece %16'dır. Bu durum az gelişmiş ülkelerde veya bölgelerde olduğu gibi, sanayi gelişmeden tarım sektöründen hizmet sektörüne doğrudan bir geçiş olduğunu göstermektedir. Ekonomik olarak çarpık olan bu durum, (yani sanayiye atlayarak tarımdan hizmet sektörüne geçiş) sosyal, kültürel ve ekonomik alanda bazı sorunlar ve bunalımlara yol açmaktadır. Bu

sorunlardan önemli biri de, kentlerde görülen "evrimleşemeyen karmaşıklık"tır.

"Evrimsel olmayan karmaşıklık", bazı bölgelerde (kısmen de olsa) sanayileşme olduğu halde, üst yapıda buna uygun ilişkilerin gelişmemiş olması gerçeğidir. Sanayileşmenin beraberinde bazı değişiklikleri getirmesi gerekirken, bu değişiklikler gerçekleşmiyor. Bu durumda gerek sosyal, gerek ekonomik ilişkiler tam bir evrim geçirmeyerek bir karmaşa içinde şekilleniyor. Bu yanıyla evrimleşemeyen karmaşa, ekonomik açıdan kentleşmenin (kısmen de olsa) gerçekleşmiş olmasına rağmen, sosyal ve kültürel açıdan kentleşmenin gerçekleşmemiş halidir, diyebiliriz.

Yukarıdaki üç başlık altında incelediğimiz nedenlerden dolayı Güneydoğu'da (Gaziantep'i saymazsak) ekonomik açıdan bir kentleşmeden söz edilemez. Gaziantep ise coğrafi açıdan bir bölge kenti olmasına rağmen sanayileşme ve ekonomik gelişme bakımından bölgesel özelliklere sahip değildir.

C. Sosyo-kültürel açıdan kentleşme

Kentleşmenin üçüncü boyutu olan sosyal ve kültürel açıdan kentleşmeyi, sosyal örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci olarak tanımlamıştık. Bu süreç, gelişmiş ülkelerde;

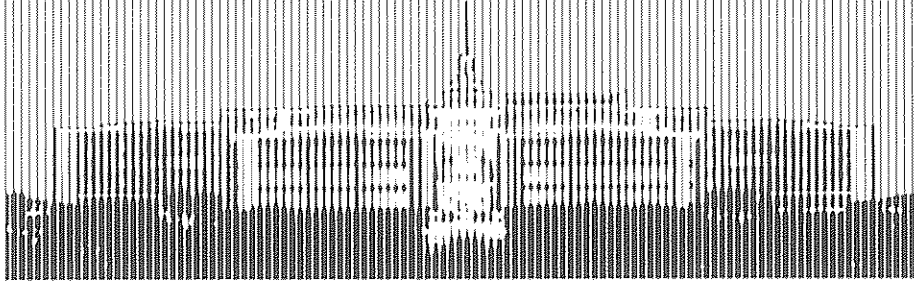
- Eski geleneklerin yerine yenilerinin yer alması
- Kentin, sosyal değişimin merkezi olması
- Sosyal değişimin kentten dışarıya etki etmesi
- Kentlerin, içinde yaşayan insanların davranışları üzerinde etkili olması
- Alt yapı hizmetlerinin derecesi ve kalitesinin artması
- Kentleşme ile birlikte kent ve kentli kültürü birey ve kurum ilişkilerine hakim olması şeklinde görülür.

Gelişmekte olan ülke veya bölgelerde ise;

- Kentleşmenin sosyal yapıya etkisi, sahip olduğu sosyal ve kültürel değerlerin derecesine bağlıdır.
- Genellikle demografik açıdan kentleşme, sosyal ve kültürel açıdan kentleşmeden önde ve daha hızlı ilerler.
- Bu iki süreç arasındaki farklılık, kültürel boşluklar, değer yabancılaşması, anomik kentleşme gibi sosyal ve kültürel sapmalara neden olur. Şimdi bu teorik çerçevenin ışığında Güneydoğu'da sosyo-kültürel açıdan kentleşme-

YAPI KREDİ

BİLGİ ÇAĞI
BANKACILIK ÜSSÜ

ANLAYIŞ *farklı*

—
KÜLTÜR *farklı*

—
FELSEFE *farklı*

Burası Yapı Kredi. Fark burada.

YAPI KREDİ
"hizmette sınır yoktur"

ye (veya kentleşmemeye) bakalım.

Güneydoğu kent merkezleri (yukarıda anlatılan nedenlerle) kırsal alandan yoğun bir biçimde almış oldukları yoksul köylü göçüne karşılık Batı'ya (gene çeşitli nedenlerle) sermaye, beyin ve kentleşmiş nüfusu göç olarak vermektedir. Kente taşınan yoksulluğa karşılık kentin iç dinamiklerini oluşturan bu zenginliklerin göç etmesi, kentlerin adeta içini boşaltmakta, onları bitap düşürmektedir.

Bunun sonucunda kırsal alandan gelen nüfusun kentleşmesi yerine kentler, süreç içerisinde köyleşmeye doğru yol almaktadır. Çünkü, köyden gelen nüfusun etkileşimde bulunacağı kentleşmiş nüfus ya yoktur ya da çok az ve cılız durumdadır. Hal böyle olunca, kentler yeni gelenlerin etkisi ve manyetik alanı içine girmektedir. Dolayısıyla, bir kentte giderek iki kent meydana gelmektedir. Biri kentsel arz ve olanakların sunulduğu normal kent alanlarıdır. Öbürü ise, bu olanaklardan yoksun kenti kucaklayan gecekonduların meydana getirdiği yoksulluk, açlık ve sefaletin kol gezdiği yoğun problemlerin yaşandığı "varoş kentler"dir.

BM'nin yapmış olduğu bir çalışmaya göre yoksulluk sınırı 380 dolar/kşi/yıldır. Diyarbakır'da yapılan bir araştırmaya göre Diyarbakır genelinde kişi başına yıllık gelir 283 dolar/yıl iken; zorunlu göç grubunda bu rakam 203 dolar/yıla düşmektedir. Buna göre Diyarbakır genelinde yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun oranı % 87.8'dir. Bu rakam zorunlu göçe maruz kalmış grup için % 95.2'ye yükselmektedir.

Burada açıkça görülen şudur; devlet son yıllarında kırsal alanı güvenli hale getirme adı altında kentlerin varoşlarını fitili ateşlenmemiş birer bomba haline getirmiştir. Açlık, yoksulluk, işsizlik ve sefaletle beslenen bu bombaların, önlem alınmadığı takdirde ne zaman nasıl patlayacağı hiç belli olmaz. Nitekim son on yıldır Türkiye ve dünya kamuoyunun gündemine savaş ve ölüm olayları ile giren Diyarbakır ve Güneydoğu, 1997'nin başından itibaren açlık ve yoksulluk haberleri ile gündeme gelmektedir. Çünkü, 10 yıldır süren "düşük yoğunluklu savaş" artık, bölgeyi ve bölge halkını bitap düşürmüştü, bunun sonucu açlık ve yoksulluk olarak ortaya çıkmıştır. 1997 yılı başında Ramazan'da işadamlarının dağıttığı yardımlarla ortaya çıkan açlık ve sefalet görüntüleri da-

ha sonra açlıktan ölen insan veya açlıktan ölmek üzere olan ailelerin hastanelere kaldırılması ile devam etmiştir. Gazeteler ve TV'ler yılın ilk dört ayı bu haberlerle dolup taşmıştır.

Demek ki, bölgedeki 10 yıllık çatışma ve gerginlik ortamı, açlığı ortaya çıkarmıştır. Kısa bir sürede önlem alınmazsa açlık ve yoksulluğun sonuçlarının ise çok daha vahim bir biçimde ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Nitekim, bu gerçekleri gören BM, 29-31 Mayıs 1997 tarihleri arasında Diyarbakır'da bir "yoksulluk konferansı" toplamaya karar vermiştir.

Böyle bir ortamda bu kadar yoğun göçe maruz kalan kentlerin, sosyal ve ekonomik açıdan kentleşmeleri beklenemez. Bugün Diyarbakır'daki faal (16-65) nüfusun % 70'den fazlası işsizdir. At arabacılığı, çekçekçilik, ayakkabı boyacılığı, işportacılık ile uğraşarak geçimini sağlayanların sayısı bir hayli fazladır. Bu durum kent sosyolojisi için de suça teşvik etmekte, birçok insan genç yaşta dilencililiğe alışmakta veya yankesicilik, hırsızlık, gasp gibi suçlara itilerek hayatlarını tüketmektedirler. Dolayısıyla gün geçtikçe açların yaşadığı kent çevresi ile deyim yerinde ise tokların yaşadığı kent merkezlerinin çizgileri daha da kalınlaşıp belirginleşmektedir.

Bu iki farklı kentsel yaşam arasında sosyo-ekonomik ve kültürel bakımdan derin uçurumlar dolayısı ile çatışmalar vardır. Bu çatışma ve çelişkilerin girdabına sürüklenmiş olan yeni kentliler, sonuçta köylü kültüründen kopmakta ama kentleşememekte, (bir kentli gibi yaşamamakta) çoğunlukla arada kalmaktadır.

Kentleşme sürecinde arada kalma, anomik kentleşme, kültürel yabancılaşma veya kültürel gecikmenin bir türü olarak belirlemekte ve yayılmaktadır.

Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse şu örnek verilebilir:

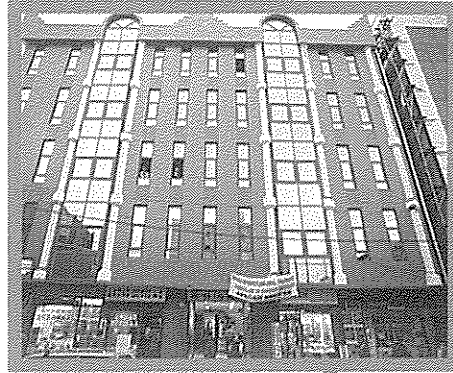
Diyelim ki; Diyarbakır'ın A köyünde köylü kültürü ile (huzurlu ve mutlu bir yaşam) sürdüren Memo Dayı (isteyerek veya zorla) göç ettikten sonra en yakın kent (ve birinci göç istasyonu) olan Diyarbakır'a kendini atar. Öncelikle normal kent alanlarında bir konut edinerek yerleşmek ister. Ancak ekonomik imkanları elvermez. Bu sefer kentin kenar mahallelerinde veya varoşlarında bir barınak edinerek ailesi ile birlikte buraya yerleşir. Hiç bir sosyal güvenceye, sosyal ve ekonomik olanağa sahip de-

gildir. Ancak, yaşamını da sürdürmek zorundadır. Zamanla kent merkezi ile çeşitli nedenlerle ilişki kurar ve iletişimde bulunur. Orada ekonomik-sosyal ve eğitsel olanaklara sahip düzgün giyimli, işi, arabası, geliri olan ve de kentleşmiş Mehmet Beyleri görür, hamle; yapar. Onlar gibi olmaya çalışır. Ancak, içinde bulunduğu konum buna elvermeyince bu arzusunun gerçekleştirilemez, arada kalır. Yani Memo Dayı olmaktan çıkar, ama Mehmet Bey de olamaz. Hiçbir kültürün hiç bir kültüre üstünlüğünün varsayılamayacağı bilinen bir gerçektir. Memo Dayı köyde köylü kültürü ile belki mutlu ve huzurlu bir yaşam sürdürmekteydi. Ama, atababa topraklarından melodramik kopuşun şokunu daha atlatamamışken bir şok daha yaşayarak kentin hay huyu içinde tükenip gider.

Burada değerlerin ve kuralların işlerliğini yitirmesi sonucunda ortaya çıkan "anomik kentleşmeden" söz edilebilir. Bu anlamda Person ve Merto'nun "sosyal yapı ile kültürel yapı arasındaki uyumsuzluk ve çatışma" olarak ortaya koyduğu bir sosyal problem olarak anomik kentleşme, Ogburn'un ileri sürdüğü "kültürel gecikme"nin yarattığı sosyal problemlere tekabül etmektedir.

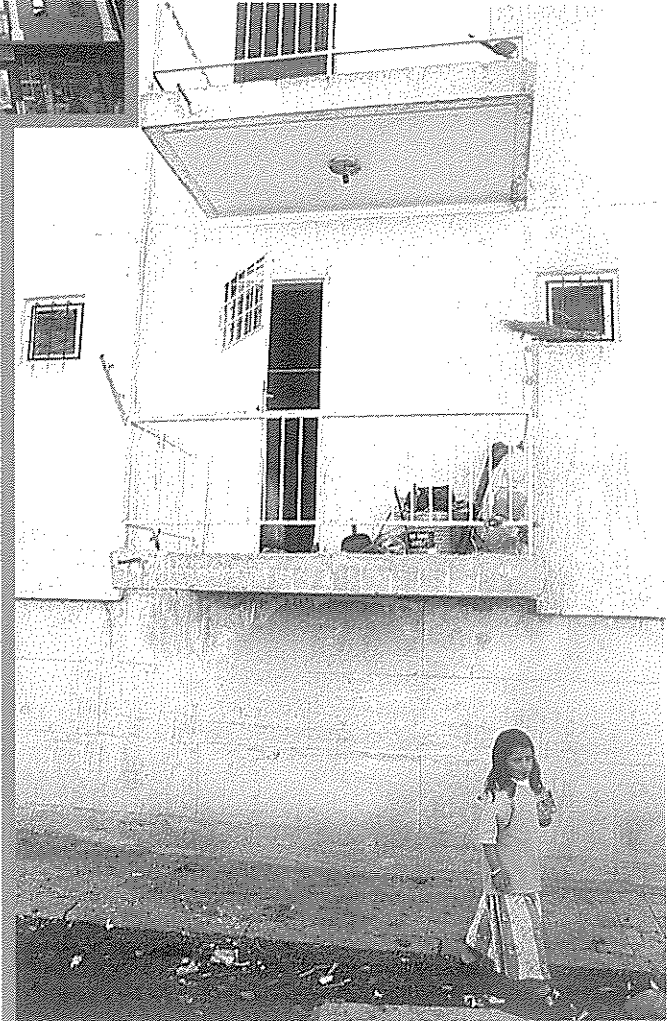
Ogburn'a göre kültürel gecikme veya kültürel boşluk (Cultural Lag) maddi kültür öğeleri ile manevi kültür öğesi arasında meydana gelen boşluktur.

Ona göre maddi kültür öğelerini oluşturan, fiziki yerleşme mekanının değişimi, ev şeklinin değişmesi, gün-

İki farklı kentsel yaşam arasında sosyo-ekonomik ve kültürel bakımdan derin uçurumlar var. Bu çelişki girdabına sürüklenen yeni kentliler, köylü kültüründen kopmakta ama kentlileşememekte, çoğunlukla arada kalmaktadır.

lük hayatta kullanılan ev eşyalarının değişmesi ve meslek değişimi gibi öğeler; değer hükümlerindeki değişimler, zihniyet ve davranışlardaki değişimleri içeren manevi kültür öğelerinden daha hızlı ve daha çabuk değişirler. Bu anlamda kente göç edenler, tam an-

lamıyla olmasa bile, maddi kültür değişimlerini yaşadıkları halde manevi kültür öğeleri bakımından aynı değişiklikleri yaşamamaktadırlar. Böylece arada, bir kültürel boşluk veya kültürel gecikme meydana gelmektedir. Oysa kent hayatının tüketim kalıplarını benimsemeleri, diğer bir deyişle, kentlileşmeleri için değer yargılarının da değişmesi gerekir. Değer yabancılaşması olarak tanımlanabilecek bu panorama bugün Diyarbakır'ın, Van'ın,

Batman'ın varoşlarında yaşanmaktadır.

Bu madalyonun bir yüzü; öbür yüzü daha da ilginçtir. Kırsal kesimlerden göç ederek gelen insanlar, kentte iki yapı arasında sıkışıp kalmaktadır. Bu olumsuz yapının bir tarafında (sosyal devlet söylemlerine rağmen) kente yeni gelenlerin sosyal güvenlik mekanizmalarından faydalanmaması veya faydalandırılmamasının yaratmış olduğu boşluk yer almaktadır. Öte tarafında ise, bu boşluktan faydalanan ve kentsel rantları kullanarak büyüyen mafya türü örgütlenmeler vardır. Bu iki olumsuz yapı arasında sıkışıp kalan yeni kentliler birer korunma aracı olarak bir takım patronaj ilişkileri geliştirir veya bu türden önceden kurulmuş ilişkilerin içinde yer almaya başlarlar. Hemşehricilik, mezhepcilik, tarikatçılık şeklinde ortaya çıkan bu ilişki biçimleri daha sonra dinsel-etnik ve hatta siyasi patronaj ilişkileri ile kentlerde yeni etki adacıkları oluşturmaya başlarlar.

Sonuç

Sonuç olarak Güneydoğu'da demografik açıdan bir kentleşmeden söz edilebilir. Ancak, aynı şekilde, ekonomik ve sosyal açıdan bir kentleşmeden söz edilemez. Bu durumda Güneydoğu'daki kentleşme için demografik şişme veya sanayi dışı aşırı kentleşme kavramlarını kullanmak daha uygun olur.

Kırdan kente yoğun bir biçimde yaşanan göç ve kaç hareketleri karşısında hazırlıksız yakalanan kentler kısa sürede kendi içinde ikiye ayrılmıştır. Bir taraftan kentsel olanaklardan faydalanan kent merkezleri, öbür tarafta bu olanaklardan faydalanamayan gecekonduların meydana getirdiği varoş kentleri yer almaktadır. Varoşlar açlık ve yoksulluğun yoğun biçimde yaşandığı, bireylerin kentsel haklardan faydalanamadıkları için kente karşı görevlerini de yerine getiremediği alanlardır. İşsizlikle beslenen bu süreç, kent suçlarını artırmakta anomik kentleşmenin çarpıcı bir biçimde yaşanmasına neden olmaktadır.

Nasıl ki, çözüme kavuşturulamadığı için yıllar süren savaşın sonuçları bugün yoksulluk, açlık ve anomik kentleşme olarak karşımıza çıkıyorsa; gerekli önlemler alınmadığı takdirde bugün hüküm süren işsizlik, yoksulluk, açlık ve anomik kentleşmenin sonuçları, yarın, kapanması zor, derin toplumsal çalkantı ve çatışmalar biçiminde karşımıza çıkabilir.

Bu nedenle artık dert ortaklığı değil, çözüm ortaklığı gerekiyor. Artık Güneydoğu'da sorunları sadece incelemek yetmiyor, sorunları acilen değiştirmek gerekiyor. Yani çözüm gerekiyor. Bu günden başlamak lazım, yarın (olduğunda) geç olabilir.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Özer

GAP Belediyeler Birliği Eski Genel Sekreteri,
Mersin Üniversitesi Genel Sekreterliği ve Metodoloji Ana Bilim Dalı Başkanı

Dipnotlar

- 1- 1965 yılında Güneydoğu bölgesini oluşturan 6 kent vardır. Bunlar G. Antep, Diyarbakır, Ş. Urfa, Mardin, Şirt ve Adıyandır. 1990 yılında Şırnak ve Batman'ın katılmasıyla bu sayı önce 8'e daha sonra 1996'da Kilis'in il yapılmasıyla bölge il (merkezi) sayısı 9'a yükselmiştir.
- 2- Göç ile birlikte "kaç" kavramını kullanma ihtiyacını duyuyorum; çünkü göç daha çok iradi bir yer değiştirmeyi içermektedir. Bu nedenle göç kavramı Güneydoğu'daki bütün yer değiştirmelerini (nüfus mobilitesini) açıklamaya yetmemektedir. Örneğin son 7 yılda yaklaşık 3000 köy ve mezranın boşaltıldığı yetkililerin kendi beyanlarından anlaşılmaktadır. Bu kendi iradesi dışında göçe zorlanan veya göçertilen nüfusun mobilitesi için "kaç" kavramının kullanılması daha uygun olur diye düşünüyorum. O nedenle güneydoğudaki göçü anlatırken sadece "göç" kavramını kullanmak eksik ve yetersiz kalacağından "göç ve kaç" hareketleri kavramlarının birlikte kullanılması daha kapsayıcı ve açıklayıcı olacaktır.
- 3- Metinde "bölge" olarak geçen Güneydoğu'da 4110 köy 5148 köyaltı, mezra ve kom olmak üzere toplam 9258 köy ve köyaltı yerleşim birimi; 9'u il (2'si büyükşehir) 68'i ilçe olmak üzere toplam 170 belediye vardır. (DİE, 1996)
- 4- Örneğin Diyarbakır o dönemde yarattığı katma değer ve kent yaşantısı bakımından Türkiye'nin İstanbul'dan sonra gelen ikinci kentidir. (Dag, 1993, 16)

Kaynakça

- 1- Bayhan Vehbi, "Sanayileşme Sürecinde Anomik ve Yabancılaşma" İnönü Ün.Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 2, sayı 1, Ağustos, Malatya, 1995
- 2- Bayhan Vehbi, Türkiye'de İç Göçler ve Anomik Kentleşme
- II. Ulusal Sosyoloji Kongresi 20-22 Kasım, 1996, Mersin
- 3- Dag Rifat ve Atilla Gökçürk Diyarbakır'ın GAP'taki yeni Anı, 1993
- 4- DİE (1994-1996) Haber Bülteni 29.08.1994 Ankara
- 5- Ergil Doğu, Doğu Sorunu Teşhisler ve Tesbitler TOBB yayıncılık 1995 Ankara
- 6- GAP Master Planı I,II,III Ciltler Yüksel-Nippon Yayını 1995 Ankara
- 7- Gökeç Birsan, İstanbul Beyrutlaşıyor "Radikal Gazetesi" 05.11.1976
- 8- Karpat Kemal, Gecekondu: Rural Migration and Urbanization, 1976
- 9- Keleş Ruşen, Türkiye'de Şehirleşme Eğilimleri A.Ü. SBF.Drg.Cilt 24.Aralık. 1970, Ankara
- 10- Keleş Ruşen, Kentleşme Politikaları İmge Yay.1995, Ankara
- 11- Kiray Mübbeckel, "Kentleşme ve patronaj ilişkileri" Ada Kent-Sayı II, 1996, Ank
- 12- Laçiner Ömer, "Kentlilerin Dönüşümü" Birikim 86,87 Haziran-Temmuz, 1996
- 13- Özdağ Umut, Güneydoğu ve Doğudan Batı'ya Göç Edenlerde Kültürel Yapı ve Kültürel Kimlik Sorunu Türk Metal Send.Yay.1995, Ankara
- 14- Özer Ahmet, Kent Yazıları, Karşı Yayınları, 1995, Ankara
- 15- Özer Ahmet, Güneydoğu Anadolu ve GAP Gerçeği Damar Yay.1992, Ank
- 16- Sezal İhsan, Şehirleşme, 1992 İstanbul
- 17- Tolun Barlas, Çağdaş Toplumun Bulanımı, Anomik ve Yabancılaşma, 1981, Ank
- 18- TMMOB, Bolge İçi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır İlçeğinde Araştırılması Haziran, 1996, Ankara
- 19- Uras Güngör, "Fakirlik Başa Bula" Yeni Yüzyıl, 21.10.1996
- 20- Yavuz Sevinç, Göçün Yarattığı Suç Şehirleri, Yeni Yüzyıl, 21.10.1996
- 21- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) DPT, 1995, Ankara.

OMAS
dal 1925

Arte Italiana
18 K Gold+Platinum Mask

GEYLAN

SAAT-AKSESUAR İÇ VE DIŞ TİC. A.Ş.

Gilan

TEL: 0.212/512 78 01

20 yıldır süren OLAĞAN (ÜSTÜ) HAL

Ahmet Yücekök

Aralık ayı sonlarında bir gazete için araştırma yapmak üzere Diyarbakır'daydım. Daha önce de siyasal, bilimsel ya da bürokratik nedenlerle defalarca gittiğim bir yerdi Diyarbakır. Dicle ırmağının hemen kıyısında Mezopotamya uygarlıklarından bu yana önemli bir kavşağı tutmuş olan bu tarihi şehir, neredeyse Çin Seddi kadar yaşlı surları ile tarihin en önemli ticaret ve konaklama merkezlerinden birini oluşturmaktaydı. Diyarbakır'da yaşam her zaman çok canlı, çok renkli ve çok sesli olagelmıştır. Kent merkezi gece geç saatlere kadar ayakta-
dır. Ticaret canlıdır. Eski kent içinde ayaklarınıza kara sular inmeden bitiremeyeceğiniz büyüklükteki çarşılar, kalabalıktan geçilmez haldedir. Geze geze bitiremeyeceğiniz tarihi Sipahi Çarşısı hazır giyimciler, züccacıyeciler, sobacılar, baharatçılar gibi renkli esnaf taifesi tarafından sokak sokak bölünüp paylaşılmıştır. Japon Pasajı elektronik eşyanın envai çeşidi ile doludur. Mardin Kapısı taraflarında asırlık sokaklarda birbirine yaslanmış evlerin altındaki dükkanlarda ne ararsanız bulursunuz. Fırat ve Dicle'nin çeşit çeşit balıklarının yanı sıra İskenderun'un gridaları, mercanları tablolarla yan yana sergilenirler. Açık hava tezgahlarının, rengarenk manavların, kuruyemişçilerin, ardiye gibi tulum-tıkış bakkalların, humbar ve kelle vitrinlerinin aralarından geçerek kebab kokuları arasında esans sancılarıyla yüklü Ulu Cami'yi, kuyumcu ve kilinci çarşılarını geride bırakarak Sur semtine yöneldiğinizde yorgunluğunuza geçecek bir kentte olduğunuzu hissedersiniz.

Okumuşu yazmış çoktur Diyarbakır'ın Ziya Gökalp'lerin, Cahit Sıtkı Tarancı'ların, Ahmet Arif'lerin yetiştiği bir kültür merkezidir. Yalnızca güngörmüş köklü ailelerin çocukları değil, halk çocukları da okuyup Diyarbakır'ın aydın ve sorgucu kimliğini oluşturmurlar. Kent, Cumhuriyet Türkiye'sinde de yörenin kültür ve siyaset ana merkezini oluşturmıştır.

Kürt kökenli Türklerin kültürel ve siyasal kimlikleri konusundaki gelişmeler, PKK'nın ortaya çıkmasından itibaren büyük yara almıştır. Kürt kökenli halkın büyük çoğunluğu, özellikle aydınlar PKK terörü ile devlet baskısı arasında kalmış, her iki tarafın da sarsıcı darbelerini yaşamışlardır. Silahlı Kuvvetlerimizin PKK ile sürdürdüğü mücadele, Kürt kökenli yurttaşlarımızın "masum" taleplerini bile haksız ve suçlu komumuna indirgemıştır.

1984'den beri süregelen mücadele, zaman zaman hayli tırmanmış olmasına rağmen, son 1-2 yıl içinde çok belirgin biçimde PKK'nın kırsal alanda da dağlarda da etkisini yitirmişti. Aralık sonu itibarıyla Diyarbakır, yeniden doğru düzgün yaşamaya başlayan bir kent tablosu sunuyordu.

1993 yılında köşe başlarını, otel koridorlarını, restoran girişlerini tutmuş tepeden turnağa silahlı özel timcilerle sınırlı halde gördüğüm Diyarbakır, o günlerin gazete satışlarını bile engelleyen ağır ve gergin havasından kurtulmuş, gündüzün canlılığını akşam saatlerinde de sürdürür hale gelmişti. Gece geç saatlere kadar canlı çarşısı, pazarı, dolu dolu yaşayan bir Diyarbakır'a dönüşmüştü.

Diyarbakır'ı yeniden kazanmak

Diyarbakır'ın tekrar kazanılması sürecinde üç önemli faktör yer alıyor. Bunlardan ilki, Diyarbakır'ın zengin hinterlandı. İkinci önemli faktör, Diyarbakır'ın Türkiye'nin rejimi ve siyasal bütünlüğüne sadık kalmış geniş aydın çevresi, üçüncü faktör ise, Türkiye'nin Güney ve Doğu komşularındaki otoriter ve baskıcı rejimler.

Diyarbakır, o bölgedeki birçok ilden örneğin Van'dan çok farklı bir konumda. Van'da da terör büyük ölçüde bastırılmış. Ama yaylalardan ve köylerden kent içine göç nedeniyle büyük işsizlik ve fukaralık sorunları ile karşı karşıya kalmış. Turizm de terör yüzünden bıçak gibi kesilince Van'ın tutunacak dalı kalmamış. Diyarbakır'ın ve Güneydoğu'daki bazı illerin zengin ve giderek daha zengin olacak bir hinterlandı var. Göller, barajlar, büyük sulama sistemleri ile GAP, yörenin zenginlik ve hayat kaynağı. GAP'ın can kurtarıcı etkileri Diyarbakır'da açıkça görülüyor.

GAP, Urfa, Adıyaman, Elazığ'ı şimdiden zenginleştirdiği için bu nimetler Diyarbakır'a doğru inmeye başlamış. Kuzeyinde oluşan bu zenginlik, Diyarbakır'ın tica-

retine, ulaşımına, kentleşmesine, sanayileşmesine yansıyor. Ayrıca tarım büyük ölçüde etkili. Özellikle sulu tarım teknoloji ve uygulama becerisi giderek artıyor. Dicle'den pompalı suyu çekip, 3 km. ötedeki tarlasına boru hatıyla su taşıyan üreticilere rastlamak çok olağan. İl sınırları içinde pamuk üretimi başdöndürücü bir hızla geliyor. Ege pamuğu kalitesine yakın bir kalitede üretilen pamuğun artması, son birkaç yıl içinde 10-12 çırçır fabrikası kurulmasına ve tekstildeki büyük atılıma yol açmış durumda. Büyük girişimciler entegre tesisler kurmaya başlamışlar. Başta plastik olmak üzere Diyarbakır'da sanayide de bir atılım söz konusu. Organize sanayi bölgesinde 40-45 fabrika çalışıyor. Diyarbakır'da son iki yılda birçok banka şubesi açılmış. Geçmiş yıllarda Gaziantep'te çözülen ya da takasta haftalarca bekletilen çek senetlerinden doğan sorunlar artık yaşanmıyor.

Terörün gerilemesinde askeri başarılarından daha önemli bir faktör de bu ekonomik gelişme ve bu da Diyarbakır'ın dokusuna sızmaya başladı. Diyarbakır'ın zengin komşuları ona hayat verme sürecine girdikçe, eğitimsiz işsiz güçsüz, kahvelerde pinekleyen insanlar-

Özel arabalarda

06, 34, 35 gibi başka illerin plakaları kullanılıyor.

Nedeni sorulduğunda da çarpıcı bir cevap veriliyor; güvenlik güçleri Diyarbakır plakasına daha kuşkulu bakıyor, denetim noktalarında daha fazla zorluk çıkarıyormuş...

la, yarınları olmayan, güvencesi kalmamış kişilerle beslenen terör örgütü güç kaybediyor. Diyarbakır'da huzurun yeniden sağlanmaya başlamasının önemli bir göstergesi de köylere geri dönüşün ortaya çıkması. Bölgedeki 140 kadar köy, eski sakinlerine kavuşmuş. 115 köyün ise onarımları sürüyor. Dolayısıyla, Van'daki durumun aksine, Diyarbakır'ın terörü besleyen dokudan kurtulma şansı çok yüksek.

Kürt kökenli aydınlar

Diyarbakır'da siyasi durumu Türkiye lehine çeviren ikinci önemli faktör Kürt kökenli aydınların 1984'de silahlı ayaklanmaya dönüşen süreçte Türkiye'nin siyasal bütünlüğüne, ulusal yapısına ve coğrafyasına tamamen sadık ve saygılı kalmalarıdır. PKK da bu kişilerin varlığından hiç hoşlanmıyor. Bu aydınlar PKK'yı kıyıcı, baskıcı, anti-demokratik, kötü bir Stalinist örgüt olarak değerlendiriyorlar. Aynı zamanda gerçek anlamda demokrat bir Türkiye'de yaşamak istiyorlar. Kürt kimliğinin saygı görmesi için demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerini vazgeçilmez koşullar olarak görüyorlar. Toplumun ve kültürün çoğul özelliğinin vurgulanması için çalışıyorlar. Kurdukları Toplum Sorunlarını Araştırma Vakfı (TOSAV)'ın yayınladığı Ortak Anlayış Metni'nden özetle şu sonuç çıkıyor: "Kürtlerin büyük çoğunluğu Türkiye Cumhuriyeti'ne herkes kadar bağlı yurttaşlardır ama onlar Kürt olmaya atfettileri değerlere saygı duyulmasını istiyorlar. Devlet ve siyasal kurumlar, bütün uygar ve demokratik toplumlarda doğal karşılanan bu isteğe karşı çıkukça kendi-

lerini dışlanmış ve mağdur hissediyorlar." İşte sorunun temelindeki anahtar kavram bu. Mağduriyet ve bu duygunun dayandığı yaralı benlik.

Diyarbakır'da il sınırları içinde özel arabalarda 06, 34, 35 gibi başka illerin plakaları kullanılıyor. Nedeni sorulduğunda da çok çarpıcı bir cevap veriliyor; güvenlik güçleri Diyarbakır plakasına daha kuşkulu bakıyor, denetim noktalarında daha fazla zorluk çıkarıyor ve daha sıkı arayıp tarıyorlarmış. Korkulacak bir nedeni olanın kimliğini saklamak istemesi doğal karşılanabilir. Ama hiç bir nedene dayanmadan, önyargılı olarak herkesi terörist gibi algılayan bir zihniyet karşısında kimliğini saklamak zorunda kalmak, insanın kendi memleketinde dışlanmış olmasının önemli bir nedeni değil de nedir?

Yörenin Kürt kökenli aydınları, bölgenin siyasal yapılanmasını da yanlış buluyorlar. Belki de Diyarbakır'ın ve Güneydoğu'daki illerin tümünün en temel sorunu feodal yapının kökünden çökertilmemiş olması. Devlet ve siyasi partiler, feodal yapının özü olan aşiret sistemine hayat vermeye devam ediyorlar, yöreyi bu yapıya dayanarak yönetiyorlar. Devletin icat ettiği korucu sistemi bu aşiret yapılanmasına "suni teneffüs" yaptırıyor. Yalnızca Siverek'deki bir aşirete korucu masaları yoluyla trilyonlar akıtılıyor. Böyle bir uygulamada aşiret yapısı sosyal olarak dağılma sürecine girse bile hukuken varlığını sürdürebilmek için sosyal ve ekonomik gelişmelere direnir. Öte yandan bu aşiret yapılanmasının siyasal partilerimiz açısından da kolay lokma özelliği taşıyan bir yönü var. Dolayısıyla, siyasal

partiler de, bölge milletvekilleri de bu düzenin değişmesini pek istemiyor.

Bölgedeki Kürt kökenli aydınlar, siyasi partilerin daha demokratik ve programlı olarak kendileri ile birebir ilişki kurmasını, aşiret yapısını bir kenara bırakmalarını istiyorlar. Ama sorun, salt karşılıklı iyi niyetle çözülebilecek bir sorun değil. Yörenin ekonomik ve ona bağlı olarak sosyo-kültürel kalkınmasına hız kazandırmadan siyasal çözümü mümkün kılacak iyi niyet birikimlerini sağlamak da kolay olmayacaktır.

Türkiye ve komşuları açısından Türkler

Türkiye'nin güneydoğusunda yaşayan Kürt kökenli vatandaşlarımız, özgürlüklerinin şöyle ya da böyle kısıtlanmasından dolayı şikayet, öfke ve tepki göstermekle birlikte, komşu ülkelerdeki Kürtler'den daha iyi bir durumda olduklarını bilmektedirler. Batı'ya göç etmiş Kürt kökenli vatandaşlarımız için zaten sorun kalmamıştır. Türkiye'nin batısında zenginlik de sefalet de eşit biçimde paylaşılmaktadır. Zaten Türkiye'de insandan insana yönelen bir baskı ve aşağılanma söz konusu değildir. Oteller, restoranlar, stadyumlar, ticaret hayatı ya da ibadet yerlerinde insanların etnik özelliklerine bakılmaz. Siyaset makamları, memuriyet, bilim adamlığı, tüm meslekler kurallara uyan herkese açıktır.

Güneydoğu'da terör ve ayrılıkçı başkaldırı sonucu oluşmuş yaşam koşulları hızla normale dönmektedir. Türkiye'de kimlik özgürlüğünün olmadığını savunan bir kimse, güneydoğu sınırımızın ötesindeki baskı rejimlerinde daha fazla özgürlük olduğunu savunamaz. O nedenle ait olduğu yerde kalarak, yaşayarak kimlik mücadelesini sürdürmekten yanadır. Bu da ulusal bütünleşme için aralık duran bir kapıdır.

Suriye'de de, Irak'ta da, İran'da da Kürt kökenlilere karşı hem aşağılanma, hem zulüm, hem her türlü hak-sızlık uygulanıyor. Türkiye'de ise Kürt kökenli vatandaşlara yapılan herhangi bir dengesizlik çok geniş bir çevreden anında tepki alıyor.

Sonuç

Evet, Güneydoğu fukara, işsiz ve yarınları için hala güvensiz. Sorunların asıl kaynağı bunlar. Bu sorunlar, sadece Kürtçülüğün değil, şeriatçılığın da sisteme karşı tüm eylemlerin de asıl anası. Bu sorunlar sadece Doğu

ve Güneydoğu Anadolu ile de sınırlı değil. İstanbul'un gecekondu varoşlarında da Ordu'nun Kastamonu'nun arkasındaki dağlık yörelerde de, Antalya'nın, İçel'in kıyı zenginliklerinin hemen ardındaki sefil semtlerinde de var. Bir türlü alt edilemeyen sorunlara başkaldıran Türk insanı, bunu kendine en uygun bulduğu kimlikle yapıyor. Kimi Kürtçü, kimi şeriatçı, kimi solcu, kimi ülkücü oluyor. Sonuçta devlet de başkaldıranların hepsiyle ayrım yapmadan, kimlik gözetmeden mücadele ediyor. Bu sorunların tümüyle demokrasi ve hukuk içinde mücadele etmek, çözüme ulaşmak da her türlü kimliğimizle biz Türklerin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının elinde. Bugün Diyarbakır'da fukaralığı yenmenin ilk adımlarının atılabilmesi için teröre karşı ortak bir anlayışın, Türkiye'ye dönük bir işbirliğinin uygun zemini beliriyor. Bunu sadece Güneydoğu için değil, Türkiye'nin tüm canalcı sorunlarının kökünden çözümü için olumlu bir başlangıç olmasını dileyelim.

Prof. Dr. Ahmet Yücekök
Yeditepe Üniversitesi Öğretim Üyesi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Aşağıdaki rapor, merkezi Dicle Üniversitesi bünyesinde yer alan; Valilik, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Rektörlük, Ticaret ve Sanayi Odası, Ticaret Borsası, Ziraat Odası, DİSLAD, GÜNSİAD, MÜSİAD, DİGAD, Esnaf ve Sanatkarlar Odası ve Sanayi Sitesi'nin katılımlarıyla "Stratejik Araştırma, Planlama ve Değerlendirme Merkezi" tarafından hazırlanmıştır.

Merkez, bölgeye ilişkin belli başlı sorunları ve çözüm önerilerini şu başlıklar altında tanımlıyor;

A.Sorunlar

1- Ekonomi: Güneydoğu Anadolu'da doğurganlık oranının yüksek olmasına bağlı olarak, nüfus patlaması gerçekleşmiş ve Diyarbakır il merkezinde, özellikle kırsal kesimden yapılan göçlerle bir "işsizler ordusu" oluşmuş durumdadır.

Sonuçta, zaten mevcut olan işsizliğe bağlı ekonomik sorunlar daha da ağırlaşmış; illegal örgütler de bu durumdan yararlanarak, işi-aşı olmayan halkı, kolaylıkla kandırmak suretiyle maalesef kendi tarafına çekmektedir.

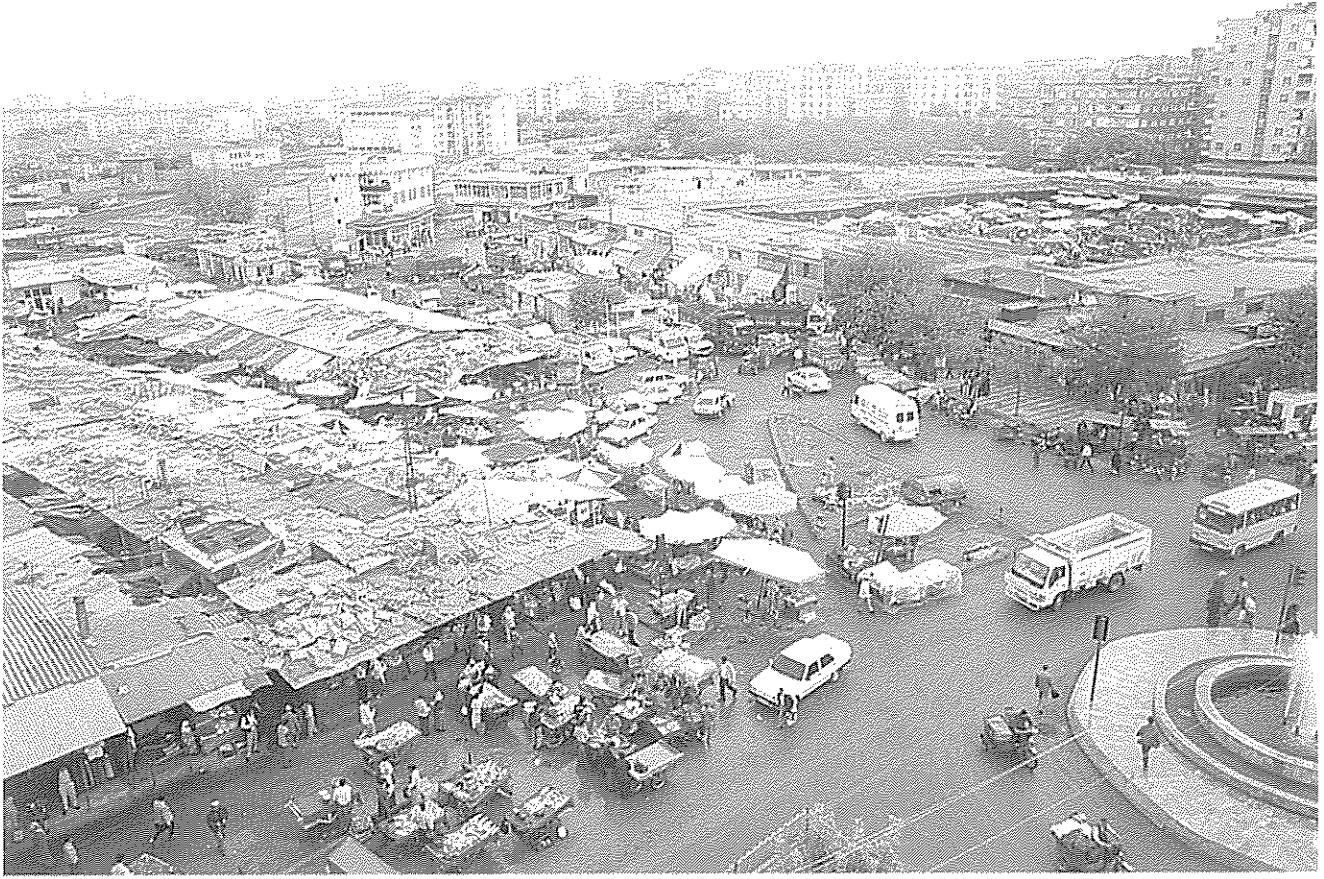
2- Nüfus hareketleri: Bölge halkı illegal örgütlerin

baskın ve tacizleri sonucu, can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla, küçük yerleşim birimlerinden daha büyük merkezlere göç etmek durumunda kalmıştır. Özellikle, Diyarbakır'a olan göçler sonucu; daha önce 350-400 bin olan şehir merkezi nüfusu, bugün 1.5 milyonu aşmış bulunmaktadır. Bunun da, altyapı başta olmak üzere; işsizlik, barınma, sosyal, eğitsel vb., konularda yarattığı olumsuz sonuçları endişe verici boyutlara ulaşmıştır.

3- Sağlık: Hükümetlerimizin büyük çabaları sonunda, bölgemizde küçük yerleşim birimlerine kadar çeşitli sağlık merkezleri kurulmuş olmakla birlikte; sağlık ve yardımcı sağlık personelinin yetersizliğine bağlı olarak, vatandaşlara sağlık hizmetleri istenilen düzeyde verilmemektedir.

Tedavi hizmetlerinin ve özellikle ilaç fiyatlarının pahalı olması ise; zaten ödeme gücü yetersiz durumdaki halkın sağlık sorunlarını, daha da büyütmektedir.

Öte yandan, fakir yurttaşlarca kullanılan Yeşil Kart Sistemi, program olarak faydalı olmakla bir-

likte; uygulamada görülen bazı aksaklıklar dolayısıyla, yeterince sonuç vermediğinden; vatandaşın, maddi ve manevi mağduriyetine sebep olmaktadır.

4- Altyapı: Bölgede ve özellikle Diyarbakir merkezinde su, kanalizasyon ve çevre sorunları mevcuttur. Bunlar; başta nüfus artışına bağlı sağlık sorunları olmak üzere, her türlü olumsuz koşulları da beraberinde getirmektedir.

5- Barınma: Güneydoğu Anadolu'da artan nüfusa karşılık konut yapımı yeterli olmadığından, barınma yönünden ciddi sıkıntılar çekilmektedir.

6- Eğitim: Temel eğitim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarında, öğretmen ve öğretim elemanı ile hizmetlerin yerine getirilmesine yönelik fiziki kapasite eksikliği söz konusudur. Bunun yanı sıra, bölgedeki küçük yerleşim birimlerinde (mezra ve köylerde), toplam beşyüzün üzerinde okul kapalı bulunmaktadır.

Çözüm önerileri:

1- Ekonomi:

• Organize Sanayi Bölgesi çalışmalarını istenilen hedef-

lere ulaştırabilmenin imkanları geliştirilmeli, ucuz arsa teminini sağlayıcı ve büyük sermayedarları bölgeye taşıyacak cazip imkanlar yaratılmalı, teşvik kaynak kullanımı desteklenmelidir.

• Kalkınmada öncelikli yöre uygulaması yerine bölge kalkınmasını teşvik edici lokal anlamli teşvikler ile, 10 yıllık vergi muafiyeti, ucuz enerji temini, çalışanların sigorta primlerinin devlet tarafından karşılanması, yatırımların devlet tarafından sigorta edilmesi sağlanmalıdır.

• Sanayi işletmelerindeki tesislerin verimli çalışmaları için, ekonomik ömrünü tamamlamış, sık sık kesintilere neden olan ve düşük voltajlı elektrik şebekeleri yenilenerek, yeni yatırımlarla sanayi enerjisinin en kısa zamanda temin edilmesi gerekmektedir.

• Bölge ve Diyarbakir bazında iktisadi anlamdaki bugünkü yaklaşım anlayışından (yatırımların gelişimini zamana yayarak, sorunun kendi dinamizmini içinde çözülmesi anlayışı) vazgeçilerek, yatırımların canlandırılması için bölge ile ilgili alınan iktisadi karar ve kanunların uygu-

**Son yıllarda
büyük göç alan
Diyarbakır
ve diğer bölge
illerinde,
konut sıkıntısını
giderecek toplu
konutları
gerçekleştirici
ucuz ve uzun
vadeli krediler
sağlanmalıdır.**

lanması ve bütçeden para ayrılması sağlanmalıdır.

- Sınır ticareti desteklenmeli, gümrük kapıları modernize edilmeli, yeni sınır kapıları açılmalıdır.

- Bölge turizmine büyük katkıları olacak ve tarihi öneme haiz, Diyarbakır Surla-

gibi daha evvel gündeme getirilmiş projelere karşılıksız kredi ve parasal destek sağlanması; sulama projelerinin çok kısa sürede tamamlanarak üreticinin faydalanması için tekniklerin hayata geçirilmesi için, her türlü destek verilmelidir.

- Diyarbakır dışındaki işadamlarının, bölgeye yönelik yatırımlar yapması sağlanmalı ve teşvik edilmelidir.

- Enerji üretimine yapılan yatırımlar kadar sulama yatırımlarına da kaynak aktarımı yapılmalı, bölgeyle birlikte ülkenin ekonomik düzlüğe çıkmasının en temel dinamiği sayılan sulama yatırımları bir an önce bitirilmelidir.

- Ara-insan gücü yetiştirmeye yönelik Endüstri Meslek Liseleri ve Meslek Yüksek Okulları açılmalıdır.

- Çıraklık ve el sanatlarına yönelik eğitici meslek edinme kursları desteklenerek yaygınlaştırılmalıdır.

2- Nüfus hareketleri:

- Küçük yerleşim birimlerindeki halkın, güvenlik başta olmak üzere, alınacak ekonomik ve sosyal önlemlerle göçlerinin önlenmesi, göç edenlerin tekrar yerlerine dönmelerinin sağlanması gereklidir.

rı'nın restorasyonu için kaynak aktarımı yapılmalıdır.

- Kırsal kökenli nüfusun tekrar köye dönüş imkanlarının acil ve önkoşulsuz olarak sağlanması; konut, hayvancılık, hububat, bağcılık ve meyvacılık, seracılık, sanayi bitkilerinin ekiminin desteklenmesi; gübre, yüksek verimli tohum kullanımının sağlanması; el sanatları vb.,

• Bilinçsiz ve güvencesiz nüfus artışını önlemek üzere, bilimsel aile planlama yöntemlerinin uygulanması gereklidir. Bu konuda, dengelerin sağlanması açısından, biri Batı'dan diğeri Güneydoğu'dan olmak üzere, iki pilot bölgede çalışmaların başlatılması zorunludur.

• Göç alan illerin nüfusları son sayımdan bu yana 4 kat artarken, bu illerin yerel yönetimlerine bütçeden ayrılan pay azdır. Yerel hizmetlerin yapılabilmesi için bu payların da aynı ölçülerde artırılması veya nüfus sayımının en uygun ve kısa zamanda yapılarak, çıkacak tabloya göre bütçeden ödenek ayrılması, yerel yönetimlerin merkezi hükümete yük olmaması için yeterli kaynak sağlanması ve kanunların çıkartılmasına ihtiyaç vardır.

3- Sağlık:

• GAP çerçevesinde yarınları göz önünde bulundurarak, bölgeye hizmet sunacak olan yeni Diyarbakır Sivil Havaalanı yapım çalışmaları hızlandırılmalı ve uluslararası işletmeye açılmalıdır.

• Yine GAP çerçevesinde Şanlıurfa-Diyarbakır otoyol projesi gerçekleştirilmelidir.

• Bölgenin ve öncelikle Diyarbakır'ın içme suyu sorununa bir an önce çözüm getirilmelidir.

• Kanalizasyon sistemleri ıslah edilmeli, şehiriçi yollarının bakımı sağlanmalıdır.

• Bölgede arıtma sistemleri ıslah edilmeli, çevre ve özellikle çöp sorunları ivedilikle çözülmelidir.

5- Barınma:

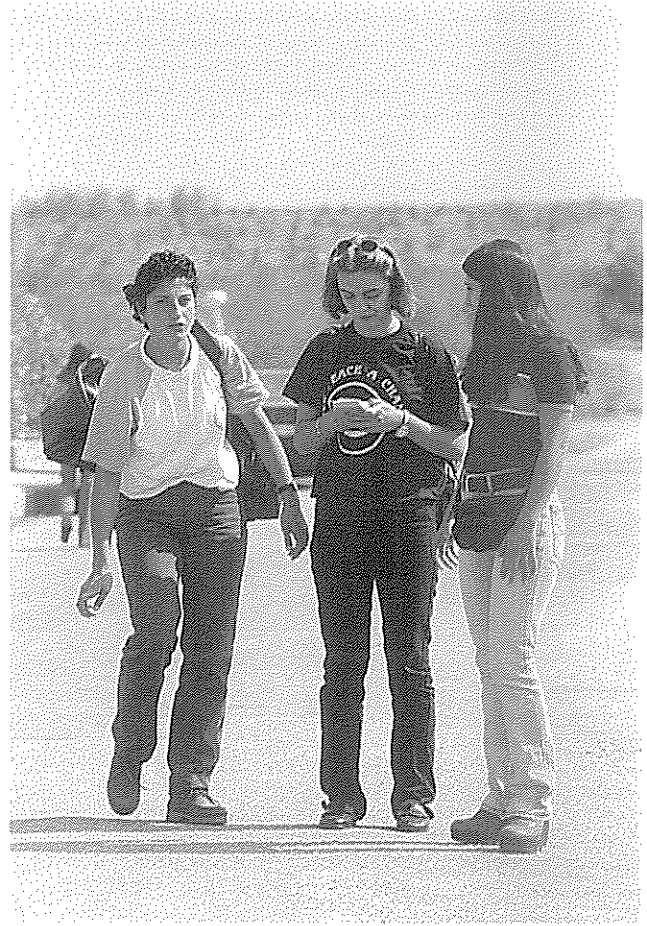
• Son yıllarda büyük göç alan Diyarbakır ve diğer bölge illerinde, konut sıkıntısını giderecek toplu konutları gerçekleştirici ucuz ve uzun vadeli krediler sağlanmalıdır.

• Küçük yerleşim birimlerinde de çeşitli sebeplerle evsiz kalan yurttaşlar için başlanmış olan konut yapımına hız verilmelidir.

6- Eğitim:

• Bölgede hizmet veren öğretim elemanı ve öğretmenler için ekonomik açıdan özendirici tedbirler alınmalıdır.

• Batı'daki üniversitelerden bölge üniversitelerine rotasyon sistemi, yasal hale getirilmeli; bölge üniversitelerine belli sürelerde hizmet veren öğretim elemanlarının, Batı'daki üniversitelere geçiş imkan-

ları sağlanmalı, bu yolda yasal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

• Fiziki kapasite eksikliğinin giderilmesi yolunda okul yapımına, eğitim araç-gereç teminine hız verilmelidir.

• Tüm okullarda, milli, manevi değerlerle, milli birlik ve bütünlüğü sağlamaya yönelik programlar yeniden düzenlenmelidir.

• Resmi ve özel televizyonlarda; halkı birleştirici manevi ve moral değerleri geliştirici programların, filmlerin sunulması sağlanmalıdır.

• Gençliğin enerjisini sportif faaliyetlerle olumlu yönde kanalizetmek için spor tesislerinin yapılmasına, geliştirilmesine ağırlık verilmesi yoluna gidilmelidir.

• Her konuda olduğu gibi, halkla ilişkiler konusunda da, danışmanlık yapacak uzman kişilerin valilikler emrine verilmesi ivedilikle sağlanmalıdır.

...ve kadınlar

Esma Ocak

Dünyada yüzölçümü itibarıyla en çok ilim, bilim adamı, ozan yetiştirmiş olan Diyarbakır, yüzyıllar boyu pek çok kadın yazar, edip ve divan şairi yetiştirmiş bir kent. Önemli bölgeleri birbirine bağlayan anayolların kavşağında bulunuşu, tarih boyunca Güneydoğu'nun ilim, bilim, kültür ve sanat merkezi olma özelliğini üstlenmesini gerektirmiştir. Son yıllarda aldığı göç, kültürünü deformasyona uğratmış, 20. yüzyıl bu şehri, farklılıklar gitgeline örselenen bir kente dönüştürmüştür.

1940'lı yıllarda kadınlar:

Alfabede harf kadındır!

Matematikte rakam kadındır!

Geometride çizgi kadındır!

Fizikte hareket kadındır!

Kimyada asit kadındır!

Tarihte olay kadındır!

Coğrafyada arazi kadındır!

Havada oksijen kadındır!

Toprakta azot kadındır!

sloganlarıyla seslerini yükseltmeye başladılar.

"Din elden gidiyor" teraneleriyle kadın hareketlerini baltalamaya kalkışan ithal edilmiş gericiiler, başlarını bu kentteki "kadın" diye o sert duvara çarpınca, varoşlara inip fırsat kollama sabrını gösterdiler.

Kırsaldan kente, önce koşulların, sonradan terörün körüklediği önüne geçilmez bir göç başladı. Köy, kasaba ve ilçelerden akın akın gelmeye başlayan topluluklar, işsizlik canavarının kolları arasına düşünce, elleri koltuklarında, kapıları önüne çömelip, kara kara düşünmeye başladılar. İşsiz güçsüz oturmaya alışık değildi kadınları. Meydanlarda erkeklerle kolkola halay çeker, harman yerlerinde sap saman aktarır, römorklara doluşup türküler söyleyerek hasat devşirmeye gider, çetin doğa koşullarına meydan okur, bir yaşama sevinici içinde, buram buram aşk kokan sevdalar yaşarlardı.

Varoşlardaki gecekonduvarlarda yaşamaya başlayınca, açlık ve itilmişliğe tutsak edildiler. Türkçe bilmemeleri, yasal nikahlarının bulunmaması, ayrı bir yıkılmışlığın içine itti, onları. Köylerde okula gönderdikleri çocuklarını geçim sıkıntısı nedeniyle, çalıştırmak zorunda kaldılar. Evlere hizmetçi olarak gönderilen genç kızlar, köy-kent karışımı etkilenimlerle kimlik değiştirirlerken o üç etekli, rengarenk giysili, başı boncuk yazmalı, allı güllü entarili, özgür yaşamaya alışık kadınların yerini, yüreği cehennem

korkusuyla daraltılan çarşafli, peçeli, acayip kıkıllı kadınlar almaya başladı.

Göçle gelenlerin bir bölümü kılık ve kimliklerini koruma iradesini gösterebildilerse de feodal baskılardan töresel şartlanmalardan kul payı uzaklaşmış olan kadınlarımıza uzanan bağnaz eller, onları zamanın bir asır gerilerine götürmekle kalmayıp, Kürt-Türk düşmanlığını körüklemek suretiyle ikinci bir felaketin kucağına oturtular.

Oysa yirminci yüzyılın son çeyreği Türkiye'de yükselen kadın hareketlerine sahne oluyordu. Diyarbakır'da ilim, bilim, sa-

nat, teknoloji, ticaret, bürokrasi alanında kadınlar küçümsenmeyecek atılımlar kaydediyor, üniversite-deki profesör, doçent, öğretim görevlisi hanımların sayısı göğüs kabartacak artışlar kaydediyordu. Bunlardan ötürü Diyarbakır'da farklılıklar içeren topluluklar arttıkça artıyor, bu kültür kenti yerini kozmopolit bir topluma terketmenin sancıları içinde kıvranıyordu. 400 bin kapasiteli kent 1,5 milyon kişinin yaşadığı bir beldeye dönüştürülünce, kimliğinden sıyrılıp, öyle çirkin bir çehreye büründü ki, tanınması mümkün değil!

Hasret gidermek amacıyla doğup büyüdüğü şehri görmeye gelenler, bilip tanımadıkları bir kente gelmişçesine şaşırıp, hayal kırıklığı içinde geri döndüler. O güzelim bazalt taşlarla inşa edilmiş saray yavrusu havuzlu, eyvanlı, bahçeleri güller, çiçeklerle dolu geniş avlulu evler yıkılıp; yerlerine 6-7 katlı çirkin apartmanlar yaptırılmış; serin, dar ve pırlı parıldayan sokakları, yükselen beton yığınlarının kararttığı labirentlere dönüşmüştü.

Köy, kasaba ve ilçelerden göçenler beraberinde getirdikleri kültürlerini kente taşımış, pencerelerden sokaklara boca edilen bulaşık sularıyla, çöp dolu poşetler, bu kültür kentini, kimliksiz bir beldeye dönüştürmüştü. Diyarbakır'a gelen hemşehrilerimiz bu durum karşısında elbetteki ağlayarak geri dönecek, yıllar yılı sahip çıkmadıkları kentlerini o halde görmeyin vicdan azabıyla kıvrıncacıklardı. Peki, suç kimin? Kültürü, mimarisi, surlarıyla bir dünya kenti olarak tanınan bu heldenin vebali kimlerin boynunda?

Esmâ Ocak

Yazar-Diyarbakır Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Başkanı

Bunları biliyor muydunuz?

Ahmet Özer

1- Türkiye'nin en çok vergi veren bölgesinin Güneydoğu olduğunu biliyor muydunuz?

Belki ilk bakışta yıllardır yapılan tek yönlü propagandalar sonucu bu durum size inandırıcı gelmeyebilir. Ama, gerçek bu.

Türkiye'nin en büyük kurumlar vergisini veren 3 şirket, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Shell ve Mobil'dir. Bu 3 şirketin üretim yaptığı, para kazandığı yer Diyarbakır, Adıyaman ve Batman illeridir, yani Güneydoğu'dur. Ancak bunlar vergilerini, kazançlarını elde ettikleri bölge olan Güneydoğu'daki vergi daireleri yerine; karlarını transfer ettikleri Batı'daki vergi dairelerine vermektedirler. Çünkü iş yaptıkları yer, Güneydoğu olmasına rağmen şirketlerinin merkezleri (Güneydoğu değil) Ankara, İstanbul, İzmir gibi kentlerdir.

Aynı durum, GAP'ta iş yapan büyük müteahhit firmalar için de geçerlidir. Yani iş yaptıkları yer Güneydoğu ama vergi verdikleri yer Batı'daki illerdir. Hal böyle olunca, Güneydoğu'daki gerçek vergi ile tahakkuk eden vergi oranları arasında büyük uçurumlar ortaya çıkmaktadır. Bu haksız durumun düzeltilmesi için bu şirketlerin, ya merkezlerini kazançlarını elde ettikleri bu bölgeye (yani Güneydoğu'daki illere) taşımaları gerekir ya da buradaki kazançlarına karşılık gelen vergi, Güneydoğu'nun verdiği vergi olarak kaydedilmelidir. O zaman Türkiye'nin nüfusuna göre

en çok vergi veren bölgesinin Güneydoğu olduğu görülecektir.

Bütün bunlar bilinmesine rağmen bu gerçekler yıllardır kamuoyundan saklanmaktadır. Ayrıca, bütün bunlar yetmezmiş gibi, en az vergi veren bölgenin Güneydoğu olduğu ileri sürülmektedir.

2- Bu çarpık yapılanmadan dolayı yerel yönetimlere (özellikle de Büyükşehir Belediyelerine) en az ödeneğin aktarıldığı yerin Güneydoğu olduğunu biliyor muydunuz?

Maalesef öyle. Bilindiği üzere Büyükşehir payları, her ilde tahsil edilen verginin %5'ine tekabül eden kısımdan oluşur. Güneydoğu'da iş ve üretim yapan şirketlerin merkezleri Batı'da olunca vergilerini de oraya veriyorlar. Dolayısıyla Güneydoğu'daki yolu, suyu, havayı, kullanıyor ama Batı'daki kentlere (örneğin İstanbul veya Ankara Belediyelerine) vergilerini vermiş oluyorlar.

Bu adaletsizlikten ötürü, nüfusu 500 bin olan İzmit Büyükşehir Belediyesi ayda 1 trilyon 300 milyar Büyükşehir payı alırken, nüfusu 1,5 milyon civarında olan Diyarbakır'ın aldığı pay sadece 15-20 milyar TL' dir.

Bu yaklaşımla Güneydoğu'yu kalkındırmak mümkün mü? Ve bu durumda mevcut sorunlara çözüm bulunabilir mi?

3- Türkiye'nin en büyük zenginlik kaynaklarının Doğu ve Güneydoğu olduğunu biliyor muydunuz?

Bilmiyor idiyse, işte size onlardan sadece bir kaç örnek:

Türkiye'de üretilen petrolün %100'ü Güneydoğu'da üretilmektedir. Bunun parasal değeri ise yılda yaklaşık 200 trilyon TL'dir. Türkiye'deki su havzalarının %30'unu tek başına sadece Fırat ve Dicle nehirleri oluşturmaktadır. Bu nehirlerden elde edilen enerjinin nemesi, yılda yaklaşık 250 trilyon TL dir. Görüldüğü gibi sadece petrol ve enerji kalemlerinden bir yılda elde edilen nema, yaklaşık olarak 500 trilyon civarındadır. Ayrıca bugünkü şartlarda bile Türkiye'de üretilen fosfatın %100'ü, Antep fıstığının %95'i, buğdayın % 10'u, pamuğun %14'ü, mercimeğin %75'i, arpanın %15'i Güneydoğu'da üretilmektedir. Ayrıca sadece GAP kapsamında Çukurova'nın 5 misli

Batı'ya enterkonnekte sistemlerle taşındığını biliyor muydunuz?

1997 itibariyle 32 milyar dolarlık bir yatırımı gerektiren GAP'a şimdiye kadar 13 milyar dolar harcanmıştır. Dolayısıyla, global gerçekleşme %40 civarındadır. Bu toplam, enerji sektöründe % 85 düzeyinde iken, sulamada ise %7'ler civarında seyretmektedir.

Sadece Fırat üzerinde inşa edilen Atatürk, Karakaya ve Keban barajlarından elde edilen yıllık enerji miktarı 22 milyar kwh'tır. Sadece bu rakam, bütün Türkiye'de üretilen enerjinin 4'te 1'i kadardır; ve bu enerji bölgede kullanılmayıp Batı'ya taşınıyor. Üstelik bu taşınmadan dolayı %25'lere varan kayıplar meydana gelmektedir. Bu durum yetkililere soruldu-

bir alan (yani 1.7 milyon hektar arazi) sulanacak ve her alanda verim üçe-dörde katlanacaktır.

4- Bu zenginliklere ve bütün söylenenlere rağmen bütün Güneydoğu'ya bir yılda verilen teşviğin Batı'daki bir tek otele verilen teşvik kadar bile olmadığını biliyor muydunuz?

DPT verilerine göre, 1995 yılında Türkiye genelinde verilen teşviklerin %43'ü Marmara bölgesine verilirken, sadece %2,5'u Doğu Anadolu'ya, %3'ü de Güneydoğu'ya verilmiştir. Diyarbakır, 1927 yılında 772 tesisi ile dokuma sanayinde İstanbul'dan sonra Bursa'dan önce ikinci sırada yer alırken, bu yanlış yaklaşımlar sonucu bugün 27. sıranın bile altına düşmüştür.

5- GAP'ta şimdiye kadar harcanan paranın büyük miktarının enerji yatırımlarına gittiğini, enerjinin ise bölgede kullanılmayıp

gunda "Bölgede enerjiyi kullanacak sanayi olmadığı için Batı'ya taşıyoruz" biçiminde yanıtlanıyor. Oysa, bölge kalkındırılacak ve bölgeler arası dengesizliği giderilecekti.

Bunun için GAP projesi inşa ediliyordu. Bunun da ön şartı sanayi idi. O zaman sormak gerekir, bölgeye sanayi neden getirilmiyor?

6- Diyarbakır nüfusunun %85'inin yoksulluk sınırı altında olduğunu biliyor muydunuz?

Son yedi yıl içinde Diyarbakır'ın aldığı göçlerle nüfusu 380 binden 1.5 milyona çıkmış, yani 7 yılda nüfusu 4 kat artmıştır. (Bu durum bölgenin diğer büyük kentleri için de geçerlidir. Örneğin, Van'ın nüfusu 1990'da 151 bin iken, 1997'de 500 bine, Batman'ın 149 binden 400 bine, Ş.Urfa'nın 226 bin-

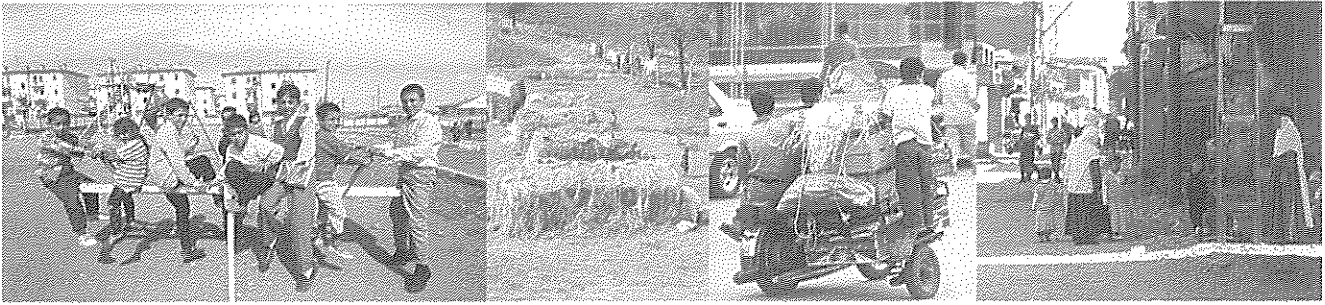
den 700 bine, Gaziantep'in nüfusu 627 binden 1.500 milyona, bir ilçe olan Bismil'in nüfusu ise 38 binden 150 bin'e çıkmıştır.

Sorunlara gerçekçi çözüm üretememenin sonunda yıllarca bölgede "düşük yoğunluklu bir savaş" yaşanmış, bu savaşın sonucu işsizlik, açlık ve sefalet olarak ortaya çıkmıştır. Giderek her kentte iki kent meydana gelmiştir. Bunlar deyim yerinde ise, "tokların yaşadığı" kent merkezleri ile bunları çepeçevre saran açların yaşadığı kent varoşlarıdır. Çünkü devlet, son 10 yılda kırsal alanları güvenli hale getirme adı altında kentlerin varoşlarını, fitili ateşlenmemiş birer bomba haline getirmiştir. Bu bombalar hergün açlık, yoksulluk ve se-

GSMH 2500 dolar iken, bu rakam Diyarbakır'da 283 dolardır. Aynı durum Doğu ve Güneydoğu'daki diğer bütün yerleşim birimleri için de geçerlidir.

7- Son dört yıl içerisinde (1993-1997) iş başına gelen 4 koalisyon hükümetinin Güneydoğu için 9 adet paket hazırladığını, bunların hiçbirinin hayata geçirilmediğini, hepsinin boş çıktığını biliyor muydunuz?

1990'dan sonra her hükümet kuruluşundan sonra (bilindiği üzere) ilk önemli gezi Diyarbakır'a veya Güneydoğu'nun herhangi bir iline yapılıyor. Hatta Bakanlar Kurulu bu ilde toplanıyor veya Başbakan ve Bakanlar, topluca buraya çıkarma yapıyorlar. Ardından müsteşarlar ve genel müdürler gelmeye başlıyor. Ard arda

faletle beslenmektedir. Önlem alınmadığı takdirde bu bombaların bir gün toplumsal bunalım ve çalkantılar biçiminde patlayacağını söylemek için müneccim olmaya gerek yoktur.

Birleşmiş Milletler verilerine göre, bir kişinin ölmeden yaşamını idame ettirebilmesi için bir günde alması gereken 254 kaloringin yıllık bedeli 385 dolardır. Bu rakam aynı zamanda yoksulluk sınırıdır. Yapılan araştırmalara göre Diyarbakır'ın nüfusunun %85'i bu rakamın altında bir gelire sahiptir ve bu oran göç etmiş olan gruplar arasında daha da yükselmektedir. (TMMOB Raporu, 1997)

Nitekim, Diyarbakır'daki 28 bin çalışana karşılık 312 bin kişi halen iş aramaktadır. Buna göre işsizlik oranı resmi rakamların aksine %70 civarındadır. (Diyarbakır TSO., 1997) Türkiye'de kişi başına düşen

sorunların çözümü için sözler veriliyor, adeta sözde trilyonlar havada uçuşuyor. Ama bir süre sonra her şey unutuluyor. Kimse birşey yapmıyor. Bu tavır ve yöntemler, sadece sorunları çözmenin psikolojik altyapısını tahrip etmekle kalmıyor, çözüme ve siyasete olan inancı da yitiriyor.

İşte bu yaklaşım ve yöntemlerin son 10 yılda ortaya çıkardığı sonuç: 3 bin faili meçhul; 3 bin boşaltılmış köy ve mezra; 3 milyon nüfusun zoraki göçü; açlık, işsizlik, sefalet. Bütün bu yanlış işlerin utancı kimdedir ve hesabını kim verecektir?

Bunu da biliyor musunuz?

Artık bunun da cevabını siz verin.

Yard. Doç. Dr. Ahmet Özer

GAP Belediyeler Birliği Eski Genel Sekreteri,

Mersin Üniversitesi Genel Sekreterliği ve Metodoloji Ana Bilim Dalı Başkanı

Richeville

Chronographe Automatique

GP

GIRARD-PERREGAUX

MANUFACTURE DEPUIS 1791

GEYLAN

SAAT AKSESUAR IC VE DİST. A.Ş.
Geylan
Tel. : +212 / 512 78 01 - 512 72 01
Fax : +212 / 512 76 65

Diyar-ı Bekr'den Diyarbakır'a

Şevket Beysanoğlu

Milattan üç bin yıl önce, bugün Mezopotamya/Elce-zire denilen Dicle-Fırat nehirleri arasındaki bölgeye Subartu, buraya yerleşmiş savaşçı oymaklara da Subaru denildiği, Sümer-Akkad'lardan kalma belgelerden anlaşılmaktadır. Subaru, bu kavmin dilinde "ırmaklar arası" anlamına geliyordu.

Diyarbakır'ı da içine alan Yukarı Dicle bölgesinin ilk uygar ahalisi Subarular'dan sayılan Hurriiler'dir. Hurri, Babil dilinde "mağara" demektir. Bu ismin, Urfa-Nemrut dağında çok sayıda olan mağaralarla ilgili olduğu ve Hurri şehrinin bugünkü Urfa'nın yerinde bulunduğu sanılmaktadır. ⁽¹⁾

Uzun süre Hurri adı altında yaşayan boylar, nihayet M.Ö. 2. bin yılın ortalarında, biri Hurri, diğeri Mitanni adında iki konfederasyona ayrıldılar. İlk zamanlarda bu iki krallıktan birincisi olan Hurri Krallığı daha büyük ve kuvvetliydi. Fakat sonraları küçük bir birlik olan Mitanni Krallığı yavaş yavaş Hurri Krallığı aleyhine genişlemiş ve sonunda onu ortadan kaldırmıştır. Belge yokluğu yüzünden M.Ö. 1500-1300 yılları arasında rastlayan bu dönemin tarihi, karanlık kalmıştır. Yine bu sebeptendir ki, Hurriiler'in bölünmeleri ve Mitanniler'in ortaya çıkışı meselesi gün ışığına çıkarılamamıştır.

Mitanniler'den sonra bölgeye Asurlular ve Urartular egemen oldu. (1260-653) Bu dönemde şehrimize, Amidi veya Amedi denildiği Asur hükümdarlarından Adad-Nirari'den (1310-1281) kalma bir kılıç kabzasındaki yazıdan ve M.Ö. 800, 762, 705 yıllarından kalma Asur valilerinin isimlerini bildiren belgelerden anlaşılmaktadır. ⁽²⁾

Urartular'dan sonra Diyarbakır bölgesi sırayla İskitler'in (653-625), Medler'in (625-550), Persler'in (550-331), Büyük İskender'in (331-323), Selevkolar'ın (323-140), Partlar'ın (140-85) Büyük Tigran'ın (85-69) ve Romalılar'ın (M.Ö. 69-M.S. 53) egemenliğine girdi. M.S. 53-395 tarihleri arasında Diyarbakır'ın Partlar-Romalılar, Sasanlılar-Romalılar arasında sık sık cereyan eden mücadelelerde sürekli olarak sahip değiştirdiği ve daha çok Roma egemenliğinde kaldığı, 395'ten sonra, Bizans yönetimine girdiği görülmektedir. 639 tarihine kadar devam eden Bizans hakimiyeti döneminde de, bölgede, zaman zaman İran-Bizans savaşları olmuştur.

İslamiyet'ten sonra Diyarbakır

İran (Sasanlı) ve Bizans'ın sürekli müaceddesi her iki

devleti de çok yıpratmıştı. Bu sırada İslam orduları Kuzey Mezopotamya'nın fethine başlamış bulunuyordu. Hazreti Ömer'in halifeliğine (634-644) rastlayan bu dönemde, Bizans, İmparator Heraklius'un (610-641) yönetiminde bulunuyordu. İslam orduları h.15/m.636 yılında yapılan Yarmuk Savaşı'nda, Heraklius ordusunu yenerek Suriye'yi istila etti. Sıra, Kuzey Mezopotamya'nın alınmasına gelmişti. Hazreti

Meyyafarikin olmak üzere, bayındırlık ve kalkınma hareketlerine sahne olmuş; halk bolluk ve düzen içerisinde rahat bir hayat sürmüştü; bir çok bilim ve sanat adamı bölgede toplanmıştır. ⁽⁵⁾

Bizans ordusu 990 yılında bölgeye girdi. Diyarbakır önlerine kadar ilerledi. Bad'ın yeğeni Mürmehhidü'devle, İmparator II. Basileois'le anlaşarak tehlikeyi önledi. ⁽⁶⁾ 1042 yılında başlayan Oğuz akınları, önceleri

Diyarbakır'ı içine alan Yukarı Dicle bölgesinin ilk uygar ahalisi, Babil dilinde "mağara" anlamına gelen Hurriler'dir. Bu ismin, Urfa-Nemrut dağında çok sayıda bulunan mağaralarla ilgili olduğu sanılmaktadır.

Ömer bu görevi, İyaz b. Ganem'e verdi. İslam ordusu, yol boyunca bulunan kaleleri fethederek ve bazılarını da barışla alarak Amid (Diyarbakır) Kalesi önüne geldi. Beş aya kadar süren kuşatmadan sonra, h. 18m/639 tarihinde kenti fethetti. ⁽¹⁾

Hazreti Osman'ın halifeliği döneminde (644-656) Arap kabileleri, bölgedeki şehir, kasaba ve kalelere daha çok yerleşmeye ve yayılmaya başladılar. Bir süre sonra, Elcezire kıtası, kabile adlarına göre, Diyar-ı Bekr, Diyar-ı Bekr'in (Bekr İbni Vail kabilesinden ötürü); Rakka, Diyar-ı Mudar'ın ve Musul da Diyar-ı Rabia'nın merkezi oldu. Yukarı-Dicle bölgesine verilen Diyar-ı Bekr adı, daha sonra ilin adı oldu, şehre yine "Amid" ya da "Kara-Amid" denmeye devam edildi. Zamanla şehrin "Amid" adı yavaş yavaş unutulurken, yerini XX. yüzyıl başlarından itibaren "Diyarbakır" a bıraktı. ⁽²⁾

Hazreti Ali'nin Halifeliğinden (656-661) sonra, kısa bir süre Hazreti Hasan'a bağlı kalan Diyarbakır, sırasıyla Emeviler'in (661-750) Abbasiler'in (750-869), Şeyhoğulları'nın (869-899), Halife Mutezid, Muktefi ve Muktedir'in (899-930), Hamdaneler'in (930-980), Büveyhoğulları'nın (980-984) egemenliğine girdi.

984 tarihinden itibaren Diyarbakır'ın geniş çevresiyle birlikte Kürtlerin Humeydiye Kabilesi'nin bir kolu olan Harbulhi oymağı reislerinden Ebru Şuca künyesiyle anılan Bad'ın kurduğu Mervaniler'in yönetimine girdi. Kah, Diyarbakır kentini, kah Meyyafarikin'i (Silvan) başkent olarak kullanan Mervaniler'in egemenliği, 1085 yılına kadar sürdü. Bu dönemde bölge, başta Amid ve

talan ve yağma amacını güdüyordu. 1047 yılından itibaren Türkmenler, Selçuklular'ın görevlendirmeleri ile Diyarbakır ve Silvan'ı kuşattılar, fakat alamadılar. Daha sonra anlaşarak, birlikte hareketle Dicle ve Fırat havzasına kadar ilerlediler. ⁽⁷⁾

Bunun üzerine, Konstantin X. Dukas, Diyarbakır'ı kuşattı, ancak, surların metaneti ve halkın büyük direnci karşısında, bir sonuç alamadan bölgeyi terk etti. Urfalı Mateos, bu kuşatma sırasında Romalılar (Rum, şimdi Urfa) kapısı önünde 1500 müslümanın öldürüldüğünü yazar. ⁽⁸⁾ 1070 tarihinde Diyarbakır önünde kargahını kuran Büyük Selçuklu İmparatoru Alpaslan, burada Mervanlı emirleri Nizamüddin ile Said'i barıştırdı. Oğlu Turtuş'un doğumu da burada oldu.

Selçuklular dönemi

Mervaniler'in eski veziri Fahrüddeve, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın görevlendirmesi ve desteğiyle Amid'i kuşattı ve 4 Mayıs 1085 tarihinde aldı. Meyyafarikin ise, 30 Ağustos 1085 günü zaptedildi. Melikşah, bölgenin yönetimini Fahrüddeve'ye verdi. Bir süre sonra, bazı davranışları ve tutumu sebebiyle onu görevden alarak yerine tanınmış fakihlerden Belh'li Amidülmülk Kıvamüddin Ebu Ali'yi atadı. (1089)

Melikşah tarafından Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun idaresi şehzadeler arasında bölüşüldüğünde Alpaslan oğlu Tacüddeve Tutuş'a, Suriye verilmişti. Melikşah, 20 Kasım 1092'de öldü. Tutuş da hükümdarlığını ilan ederek hutbeyi kendi adına okutmaya başladı. Böyle-

ce Diyarbakır bölgesi de Suriye Selçukluları'nın egemenliğine girdi. Gerek Tutuş devrinde, gerekse onun 1095'te ölümünden sonra, Güneydoğu Anadolu bölgesinde birçok Türk beylikleri kuruldu. Bu beylikler şunlardır:

- 1- Mardin, Silvan, Hasankeyf ve Harput'ta Artukoğulları
- 2- Amid'de İnal veya Yıvaloğulları
- 3- Bitlis'te Demleç veya Dilmaçoğulları
- 4- Siirt ve Erzen'de Toganaslan ailesi
- 5- Ahlat-Van yöresinde Sandak veya Sundukoğulları.

Akkoyunlular dönemi

Bu dönemde AMİD'e (Diyarbakır) daha çok Kara Amid, Karahamid denildiğini görüyoruz. 1407'de Mardin Hükümdarı Meccüddin İsa ve Halep yöresinden Emür Çikem, şehri kuşattıysa da, sur dışında yapılan savaşta yenilgiye uğradılar. 1411'de Karakoyunlu Hükümdarı Koca Yusuf, kale önlerine geldi, alamadan çekilmek zorunda kaldı. 1433'te bu defa Melmük Sultanı Baypars, Amid'i kuşattı. 35 gün süren kuşatma sonunda başara-

Uzun yıllar, Yukarı Dicle bölgesine verilen Dıyar-ı Bekr adı konmakla birlikte, şehre yine "Amid" ya da "Kara Amid" denmekte devam edilmiştir.

XX. yüzyılda ise, bu ad yerini "Diyarbakır"a bırakmıştır.

Daha sonraları Ahlatşanlar.

Bu beyliklerin kurulmasıyla, bölgede kesif bir Türk yerleşmesinin oluşumunu sağlamış oldu. ⁽¹⁰⁾

1097 yılında başlayan İvaloğulları egemenliği 1142 tarihine kadar sürdü bu tarihten sonra yönetimde etkin olarak Nisanoğulları dönemi başladı. 1183 tarihinde Selahaddin Eyyubi'nin Diyarbakır'ı fethederek Hasankeyf Emiri Artuklu Kara-Arslanoğlu Nereddin Mehmed'e vermesiyle Diyarbakır'da da, Artukoğulları egemenliği başladı. Artukoğulları yönetimi 1232'de son bulmuştur. Artukoğulları yönetiminde Diyarbakır'ın kültür, sanat ve uşgarlık bakımından en üst düzeye yükseldiği görülür.

1232'de başlayan Eyyubiler dönemi, 1240'ta sona ermiştir. Bu tarihten sonra Diyarbakır ve bölge, Anadolu Selçukluları'nın eline geçmiştir. Anadolu Selçukluları'nın bölgedeki egemenliği 62 yıl sürmüş, 1302 tarihinden itibaren Mardin Artukluları şehre ve bölgeye egemen olmuşlardır. Bu egemenlik 92 yıl sürmüş, 1394'de bu defa Timur hakimiyeti başlamış, 1401'de ilgili kaynaklarda çeşitli tarzlarda yorumlanmıştır. Bunlara ilaveten Urfalı Mateos Vakayı-Namesi'nde şu yorum yer almaktadır: "...Amid denilen şehre gitti ve şehrin kapısı önünde karargahı kurdu. Alpaslan, şehre karşı merhamet gösterdi, çünkü bu sırada karısı, karargahın içinde bir oğlan doğurdu. Buna Tutuş adını verdiler." Böylece bölgenin yönetimi Akkoyunluların eline geçmiş oldu.

mayacağını anlayınca bölgeyi terk etti. Amid, 1469 yılına kadar Akkoyunlular'ın başkenti oldu. Uzun Hasan, bu tarihte devlet merkezini Tebriz'e nakletti. Anadolu'da Akkoyunlu ulusuna bağlı olan boy ve oymakları bunlara iktâ eyledi ve "bu suretle Doğu Anadolu'da Türk ırkının zayıflamasının amillerinden biri oldu." ⁽¹¹⁾

Diyarbakır'ın başkent olmaktan çıkması eski önemini kaybetti ve gelişmeyi durdurdu.

Tebriz'in başkent oluşu ile Uzun Hasan'dan önce Cengiz torunlarının ve İlhanlılar'ın başından geçen değişme, Akkoyunlular içinde başlamıştı. Minorski'nin pek doğru olarak söylediği gibi, Uzun Hasan kendini İran aleminde ve İran hayatına uydurmuş ve İran kısırları arasında yer almıştı. Bu sefer de muzaffer taraf, İran'ın cazibesine kapılarak erimişti. Bu durum, bilhassa oğlu Yakup zamanında (1478-1490) kendini gösterir. Bu zat daha ziyade İran devlet işleriyle uğraşmış, etraf ve kültürü tamamiyle İranlı olmuştu. Akkoyunlular, bu suretle, Safevilere yol açmışlardır. I. Şah İsmail (1501-1524) arazi itibarıyla Akkoyunlular'ın hakimiyetini ortadan kaldırmış ise de, siyasi bakımdan onları devam ettirmekten başka bir şey yapmamıştır. ⁽¹²⁾

Halbuki Amid'in başkent olduğu dönemlerde (1404-1469) durum böyle değildi. Uzun Hasan, Diyarbakır'da iken Aşıkpaşa'nın "Garipname" adlı Türkçe eserini dâima yanında taşıyordu. Bazı eserleri ve Kuran-ı Kerim'i de Türkçe'ye çevirmiş ve onu huzurunda okutmuştur. ⁽¹³⁾

Diyarbakır ve yöresi 1507 tarihine kadar Akkoyunlular yönetiminde kaldı. Bu tarihten sonra bölgeye Şah İsmail egemen oldu. Amid, Safaviler'in eline geçerken kentteki Akkoyunlular'dan ve sünni halktan binlercesi öldürüldü. Şah İsmail, cesur ve yetenekli komutanlarından biri olan Ustacılı Muhammed Han'ı, Diyarbakır valiliğine atadı. Safaviler'in yönetimi 8 yıl sürdü. Bölge 1515 Eylül'ünde Osmanlı birliğine katıldı.

Osmanlı dönemi

Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasında 23 Ağustos 1514'te yapılan Çaldıran Savaşı'nda Şah İsmail'in ordusu büyük bir yenilgiye uğradı. Bu savaşa Diyarbakır Valisi Ustacılı Muhammed Han da katılmıştı. Ordusu perişan olmuş, kendisi de öldürülmüştü. Bunu fırsat bilen Diyarbakır halkı ayaklandı. Safaviler'in şehirde kalan yöneticileri yok edildi. Kadın ve çocuklar, kale dışına atıldılar. İsyanı yönetenler, Mevlana Bitlisli İdris'e haber göndererek, Sultan Selim'e bağlanmak ve Osmanlı birliğine katılmak istediklerini, bu konuda yardımcı olmasını dilediler. Yavuz Sultan Selim de Diyarbakır bölgesini ve Doğu Anadolu'yu ülkesine katmayı düşünmekteydi. Tebriz'in 6 Eylül 1514'te fethiyle sona eren seferinden Amasya'ya döndüğü zaman, kendisine durumu aktaran Bitlisli İdris'i bu işle görevlendirdi. Padişahın Kürt beylerine hitaben yazılmış emirnameler alan İdris, bölgeyi dolaşmaya başladı. Kürt beylerinin de aynı arzuyu taşıdıkları anlaşıldı.

Amid halkının isyanını, Kürt beylerinin tutumunu ve İdris'in faaliyetlerini haber alan Şah İsmail de birtakım önlemler aldı. İlk iş olarak, Ustacılı Muhammed Han'ın kardeşi Karahan'ı Urfa hakimi Durmuş Bey ile birlikte Amid'i kuşatıp geri almakla görevlendirdi. Mardin, Hasankeyf ve Ergani'de bulunan Safavi kuvvetlerine de Karahan'a katılma buyruğu verildi. Çapakçur yoluyla Amid'e hareket eden Karahan'ın ordusu, bu kuvvetlerle birlikte beş bine ulaşmış bulunuyordu. Amid bir yıl kadar kuşatma altına tutuldu. Birçok saldırı yapıldı. Şehir halkı büyük bir cesaretle savaşıyor, saldırıları püskürtüyor, direniyordu. Sonunda Diyarbakır kökenli olan Bıyıklı Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Amid'in imdadına yetişti. Karahan, kuşatmayı bırakarak Safaviler'in elinde bulunan Mardin'e doğru çekilmek zorunda kaldı.

Bir yılı aşan zorlu bir savaş ve kuşatmanın bütün acıları

unutulmuştu. Halk büyük bir sevinç içindeydi. Surlar, Osmanlı bayrak ve sancaklarıyla süslenerek şehrin kapıları açıldı.⁽¹³⁾ Böylece Diyarbakır, Eylül 1515'te⁽¹⁴⁾ Osmanlı Birliği'ne katılmış oldu. Haydar Çelebi Rûznamesi'ne göre fetih haberi, 14 Ramazan 921/22 Ekim 1515 tarihinde Divar-ı Hümayun'a ulaşmış ve Bıyıklı Mehmet Paşa 278 Ramazan 921/4 Kasım 1515'te Diyarbakır Eyaleti Beylerbeyliğine atanmıştır.⁽¹⁵⁾ Eyalet, 11 Osmanlı sancağı ile 8 Kürt beyliği sancağı ve 5 hükümetten oluşuyordu.⁽¹⁶⁾ XVI. yüzyılda Diyarbakır, Osmanlı yönetiminde parlak bir dönem yaşadı. Bir yıldan fazla süren kuşatma sırasında harap olan şehir adeta yeniden inşa edildi.

Şevket Beysanoğlu

Tarihçi-yazar

Dipnotlar

- 1- M. Şemseddin Günaltay Anadolu, s.263 v.d. M. Fahrettin Kirzioğlu, Kars Tarih, s.27. Mithat Sertoglu Dünya Tarihi, s.84; Türk Ansiklopedisi, "Hürriyet" maddesi C.19, s.388 v.d.
- 2- Joseph Sandalgiyan Histone Documentaire de l'Armenia des Ages du Paganizm, C.1, Rome 1917, s. dipnotu: 2; Daniel David Luckenbill, Ancient Records of Assyria and Babylonia, C.1. 2.baskı, New York 1968, s.168, 254; E. Forrer, Die Provinzen des Assyrischen Reiches, Leipzig 1920, s.7 v.d. 22,27 v.d; Türk Ansiklopedisi, "Diyarbakır" maddesi, C.13, s.378.
- 3- Vakidi, şehrin 7 Camaziyülevvel 17 (m.27 Mayıs 638) tarihinde alındığını yazar. (Kitabü'l Fütuh), Mısır 1302,C.2s. 138 v.d.
- 4- Şevket Beysanoğlu, Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, c.1, Ankara 1987, s.3-24 Roma ve Bizans yönetimi sırasında şehre AMLDA deniliyordu.
- 5- Mükrimin Halil Yınanç, "Diyarbakır" maddesi, İslam Ansiklopedisi, c.3, s.611. Mervaniler ve bunlardan kalma eserler hakkında geniş bilgi edinmek için bakınız: Ş. Beysanoğlu, a.g.e, c. 1.5. 178-235.
- 6- Mükrimin Halil Yınanç aynı madde.
- 7- A. Seyim, Suriye ve Filistin Selçuklular Tarihi, Akara 1983, s.19, Ergin Binoğlu, Diyarbakır İli ve Anahatlarıyla Diyarbakır Tarihi; Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Şevket Beysanoğlu'na 70. yaş Armağanı, Ankara 1991, s. 111.
- 8- Mateos, Urfalı, Urfalı Matos Vakayî-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1163) Ankara 1978, s. 116 v.d.
- 9- Prof. Dr. Ali Sevim - Prof. Dr. Yaşar Yücel, Türkiye Tarihi (Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi), TTK yayını, Ankara 1989, s.94; Ş. Beysanoğlu, a.g.e. s. 248-250
- 10- Mükrimin Halil Yınanç, "Akkoyunlar" maddesi, İslam Ansiklopedisi c.1, s. 260
- 11- W. Hinz, Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, Teyfik Bıyıklıoğlu çevirisi TTK Yayını, Ankara 1948, s.56
- 12- Faruk Sümer, XV. Yüzyılda Türk Aleminde Millî Şuurun Canlanması, TÜRK YURDU, s. 4, Haziran 1959
- 13- Geniş bilgi edinmek için bakınız: Şevket Beysanoğlu, a.g.e.,s. 492-502
- 14- Bazı kaynaklarda şehrin 19 Eylül 1515 Çarşamba günü alındığı yazıldığı (İ. H. Danişment Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. 2, s. 22) Bazılarına göre ise bu tarih 10 Eylül 1515 Pazartesi günüdür (M. F. Kirzioğlu, Millî İbrahim Paşa'ya Karşı Ayaklanma ve Sonucu KARA-AMİD dergisi, sayı:2-4, s.350)
- 15- Feridun Ahmed Bey, Münşeâtü's-Selatin, c.1, s.470
- 16- Geniş bilgi için bakınız: Ş. Beysanoğlu, a.g.e. c.2, s.511-519

Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı
Mehmet Şirin Yiğit

"Diyarbakır bölgenin ticaret üssü olmaya aday"

- Diyarbakır, bölgeyi temsil ediyor mu? Diyarbakır teknolojiyi izliyor mu? Bölge ekonominin canlanması için neler yapıldı? Doğal kaynakları neler ve ne kadarlık katma değer yaratılıyor? Kısaca, Diyarbakır'ı geçmişten bugüne ekonomik anlamda değerlendirir misiniz?

- Diyarbakır tüm olumlu ve olumsuz yönleriyle bölgeyi temsil ediyor. Diyarbakır ve bölgenin, bugüne kadar söylenenlerin aksine, özellikle de siyasilerin söylediklerinin aksine çok büyük yeraltı ve yerüstü zenginlikleri var.

Bugünden tarihe baktığımız zaman, aslında içler acısı bir tablo ortaya çıkıyor. 16. yüzyılda Osmanlı darphanesi Diyarbakır'dı. Yine bu yüzyılda İran'a yapılan ticaretin kapısı da Diyarbakır'dı. Tarihî İpekyolu dediğimiz kavşak noktadaydı kent.

Şu anda Diyarbakır'ı çevreleyen surlar, o zaman Osmanlı'nın erzak deposuydu.

Yeraltı zenginliklerine baktığımız

zaman da son derece önemli sayılabilecek bir tablo ortaya çıkıyor. Ülkemizde üretilen petrolün %60'ı buradan çıkıyor. Bir tek GAP'a baktığımızda da sulanabilir arazi, yalnızca Diyarbakır'da 450 bin hektarı buluyor. Bu, tek başına bir Çukurova anlamına geliyor.

Şu anda yeni gelişmeye başlayan mermer sanayi, geleceğin Afyon'u olma yolunda, Türkiye'deki fosfatın %100'ü buradan, Mazi Dağı'ndan elde ediliyor. Buna benzer, çinko, bakır, maden, kireç gibi yeraltı zenginlikleri de var.

Daha 1927 yılında ülkemizde yapılan sanayi envanterinde Diyarbakır, 772 tane dokuma tesisi ile İstanbul'dan sonra ikinci sırada yer alıyordu.

Kent tarihi ise tam 5 bin yıllık. Tarım ve hayvancılığın yerleşik olarak yapıldığı yer de burada.

Ancak, Cumhuriyet döneminden

bu yana sürekli kan kaybetmiş ve gerilemiş bir Diyarbakır var.

Hammadde dediğimiz zenginlikler sanayiye dönüşmediği için Diyarbakır ve bölgenin hanesinde bunlar gözükmüyor. Çünkü, katma değerın sanayi aşamasında istihdamıyla, gelir vergisiyle, karlılık oranıyla katma değer üretiliyor. Bunlar ilk üretim olduğu için ulusal ölçekte zenginlikler olarak kalıyor. Sanayiye dönüşmediği için katma değer olarak hesaplanamıyor.

Diyarbakır, imalat sanayi bakımından binde 24'ler seviyesinde. Bir tarafta büyük zenginlikler diğer taraftan da imalat sanayi yok denecek kadar zayıf.

İnsan yaşamını ilgilendiren bütün kriterlere baktığımızda, Türkiye ortalamasının altında olduğunu görürsünüz. Örneğin kişi başına elektrik üretimi Türkiye ortalamasının dörtte biri. Bu da şunu gösteriyor: Diyarbakır ve bölge, gerçekten ağır bir ih-

malle karşı karşıya.

Bu istatistiksel rakamlar, politik söylemlerin tamamen yalan olduğunu gösteriyor. Kişi başına nüfus payına düşen kamu kaynağı tahsisi, ülke ortalamasının altında kalıyor. Kaldı ki, Diyarbakır ve bölgenin giderek iller sıralamasında alt sıralara düşmesi bunu teyid eder nitelikte.

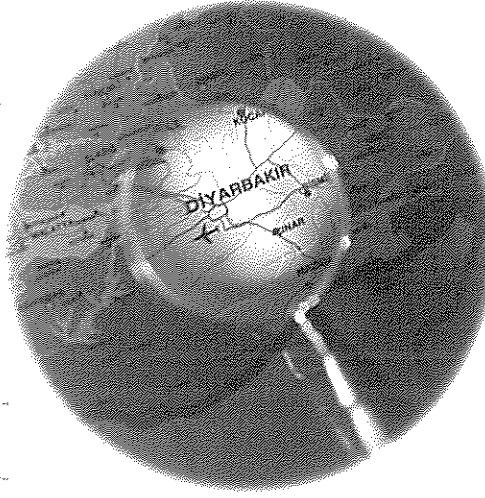
Buralara ciddi olarak kaynak aktarımı olsaydı refah seviyesi yükselirdi.

- Sözü ettiğiniz durum, bölgenin özel koşullarından dolayı son yıllarda olumsuz anlamda artış gösterdi mi? Yoksa bu genel bir durum mu?

- Son 10-15 yıl içinde, gelişmemişlik boyutu biraz daha hız kazandı. Bir alt-üst oluşu yaşadık. Bir taraftan vasıflı bir yandan da vasıfsız bir göç yaşanıyor. İnsanlar üretimden koparılıyor, sahip olduğu topraktan ayrılıyor. Aynı zamanda olumlu bir göç oluşuyor. Yıllardır belli bir kapital seviyesine ulaşan insanlar bir takım grif nedenlerle, çekip gitmiş durumdalar. Böyle bir kısır döngü içinde kısıp kalmış durumda, Diyarbakır.

Bir taraftan gelişmemişlik, bir taraftan sosyal çalkantılar ve olumlu göçü verip olumsuz göçü alması çok ciddi sıkıntılar yaratmaya başlamış durumda.

Doğu ve Güneydoğu ile birlikte tüm gelişmemiş bölgeler, Türkiye'nin en büyük sorunudur. Gelişmemiş bölgelerle birlikte gelişmiş bölgeler de artık yaşanmaz hale gelmektedir. Metropollerinde, varoşlarında yeni yeni Güneydoğular yaratılmış durumda. Patlamaya hazır bombalar haline gelmiş durumda. Artık sanayileşmenin belli bölgelerde ya da kentlerde yoğunlaşması yerine yaygınlaşması politikası izlenmeli. Ama maalesef politik baskılar

**Artık
sanayileşmenin
belli bölgelerde
ya da kentlerde
yoğunlaşması yerine
yaygınlaşması politikası
izlenmeli.**

**Ama maalesef politik
baskılar ve tercihler
nedeniyle ülkenin
kaynakları yine belli
bölgelerde toplanıyor.**

**Bir yerlerin gelişmesi
için başka yerlerin
gelişmemesi göze
alınıyor.**

ve tercihler nedeniyle ülkenin kaynakları yine belli bölgelerde toplanıyor.

Bir yerlerin gelişmesi pahasına başka bir yerlerin gelişmemesi göze alınıyor. Cazibe bölgeleri yaratıldı, altyapı yaratıldı, özel sektöre destek verildi. Oralara verilen destekle bunun geri dönüşü yaşanır ve ülke topyekün olarak zenginleşir, diye düşünüldü. İşte bu politikanın sonucunda bugün bu noktaya geldik. Bunun ters yüz edilmesi lazım.

- Durumun iyileştirilmesi için burada yaşayan, iş yapan Diyarbakır'lı sanayiciler olarak siz neler öneriyorsunuz, bu bağlamda beklentileriniz nelerdir?

- Bütün bunlar ciddi bir takım tedbirlerin alınmasını gerektiriyor. Bu noktada bazı önerilerimiz olduğu zaman tenkit alıyoruz. Deniyor ki, Diyarbakır ve bölge, kendi imkanları ile ayakta kalamıyor. Oysa bu olabilecek en haksız eleştiri.

Özel destekler vermek ve aynı zamanda kaynak aktarımının yapılması şart. Son bir kaç yıldır bunları söylem bazında görüyoruz.

Aslında iyiye işaretler var, ancak gerçekleşmiş değil.

Örneğin, GAP'a şimdiye kadar yapılan yatırımlar 12 milyar dolar. Bunun %80-90'ını elektriğe yapılmış durumda. Esas ana sektör sulama. O da %8 oranında. GAP başlı başına devasa bir proje. Bölgeyle birlikte ülkenin de ekonomik düzlüğe çıkması için yolu GAP'tan geçiyor.

GAP'a yapılan yatırımları ulusal bazda düşünmek lazım.

Kaynaklara bakıldığında örneğin Rahmi Koç, bölgeye dehşet verici teşvikler verildiğini söylemişti. Eğer dehşet verici teşvikler veriliyorsa, bu-

nun yansımalarının da olması lazım. Ayrıca işadamlığı gereği öncelikle Rahmi Koç'un gelmesi lazım.

Sonuç olarak, biz ciddi anlamda teşvik görmediğimizi söyleyebiliriz.

- Çok karanlık bir tablo çizdiniz? Peki olumlu gelişmeler yok mu? En azından bunun belirtileri yok mu?

- Son 1-2 yıldır bölgede bizim tespitlerimize göre, -istatistiksel değil ama- sermayenin gidişi bir nebze olsun durdu. Bölgedeki sermayedar Batı'ya göçü durdurdu. Yerel müteşebbiste, burada bir şeyler yapma isteği ve heyecanı var. Hatta, buradan göçmüş olan sermayenin geriye dönüşü başlatıldığını da söyleyebilirim. Bunların nedenleri var. Kurumlarımız harekete geçmiş durumda. Bu zinciri kırma isteği var. Örneğin başta Halis Toprak olmak üzere, yuvasına geri dönmüş yatırımcılar söz konusu. Diçle'de en büyük mermer fabrikası kurulmuş durumda. İstanbul, İzmir, Ankara'dan işadamları sanayi bölgemizde yatırım yapmaya başlamış ya da başlamak üzereler. Biz 130 tane Diyarbakırlı, Doğulu işadamları tespit et-

tik. Geri dönüşün hızlanacağını umuyoruz. Diyarbakır gelecekte bölgenin ticaret üssü olmaya adaydır. İç pazara baktığımız zaman, 7-8 ilin hemen hemen kavşak noktasıdır. Diyarbakır'ın canlanması, çevresini de etkileyecektir. Bunun dışında Ortadoğu ülkelerine, Irak'a, Suriye'ye, Türkiye Cumhuriyetleri'ne, Kafkaslar'a coğrafik olarak yakınlığı nedeniyle daha avantajlı. Buralara daha rahat dağıtım yapılabilir.

- Yeni bir organize sanayi bölgesi kuruldu. Orada kaç fabrika bulunuyor ve sektörel olarak dağılımları nasıl?

- Son dönemde organize sanayi bölgemizde 11-12 fabrikamızın inşaatı devam ediyor. Biz start aldık, ağır da olsa işliyor. Bu noktada devlete görev düşüyor. Bu ivmeye hız kazandırmak, itmek, devletin elindedir. Söylenenlerin yapılması lazım. Bir takım açıklamalar yapıldı ama biz bunları yetersiz buluyoruz.

Biz henüz altyapı çalışmasını tamamlamadan 20 civarında fabrikanın temelini attık. Bu, yaklaşık 15 ayı aldı. Organize Sanayi bölgesinde 85 yatırımcı arsa almış. Biz de sektörlerle göre ayırdık ve her sektörden alıcı var. Mermer, tekstil, gıda, inşaat, kimya. Hatta bayan yatırımcı Semra Küçüksoz bilgisayar yapmak için bir arsa almış. Tek bir sektörde yoğunlaşmış değil.

- Sizin ön çalışmalarınız en azından hangi sektörün öne çıkacağını gösterir nitelikte mi? Bu konuda için bir şey söylemek mümkün mü?

- Bu konuda bir çalışma yapılmıştı. Onun sonuçlarına göre Türkiye'nin genelinde geçerli olan yatırım yelpazesi aynen Diyarbakır için de geçerli. Ama bana sorarsanız, tekstil,

arkasından mermer ve gıda sektörü Diyarbakır'ın geleceğinin stratejik sektörleridir.

- Bölgenin gündeme gelişi öncelikle GAP'a bağlanabilir mi?

- Bölge, hem GAP yüzünden hem de çatışmalar yüzünden gündeme geldi. Medyanın ilgisi ve buradaki yerel kurumların çabasıyla çok şey anlaşıldı. Hem zenginlik, hem potansiyel var, hem de bu potansiyelin hak etmediği korkunç bir yoksulluk var. Burada yaşayanların da belki hemşehrilik duyguları, sorumluluk duyguları ortaya çıkarıldı.

Bütün bunlar bir harekete, bir birliğe neden oldu.

- Peki neler oldu da birden bire böyle bir değişim yaşandı?

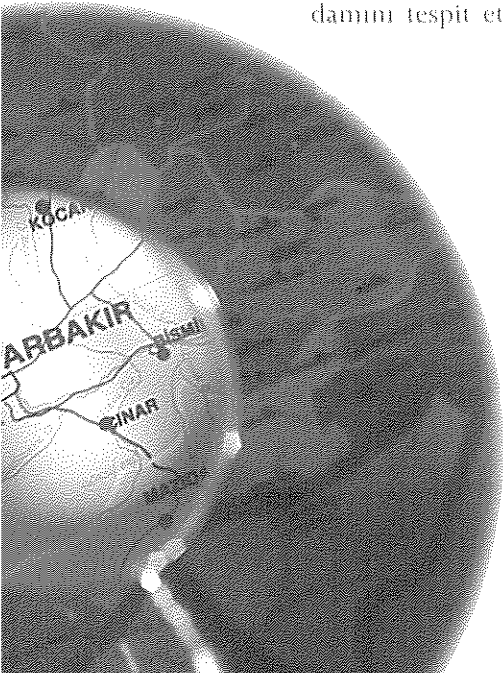
- Münferit çabalar, kurumların çabaları bazen bir kıvılcımın başlangıcı olabiliyor. Halis Toprak'ın, biz defalarca duygularına hitap ettik, birebir ilişkilerle buraya çağırdık. Akabinde İstanbul, Ankara ve İzmir'den, yine buralı diğer üç yatırımcıyı da ikna yoluyla getirdik. Bunlar, çok şeyi değiştirmiş değildir ama semboldür. Bunları gören başkaları da gelecektir.

Ben gelecekte umutluyum. Ama iş dönüp dolaşıp yine devlete dayanıyor.

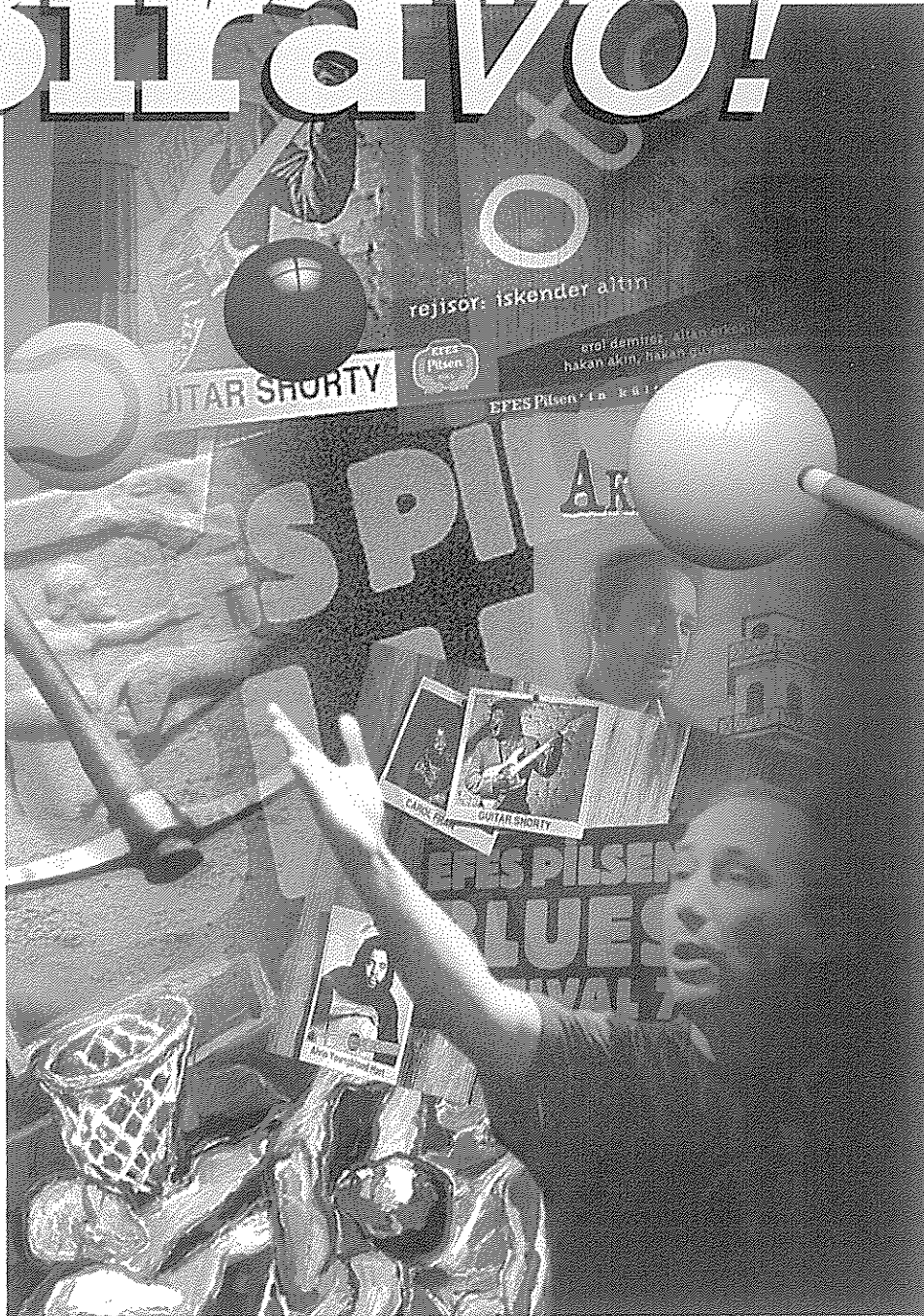
- Gaziantep sizin için iyi bir örnek mi?

- Tabii. Bizim düşündüğümüz anlamda yatırım olanağı yaratılırsa üç konumdan dolayı avantajlarımız daha da fazla. Birinci avantaj iç pazar olması. Coğrafi konumu Antep'ten daha iyi. İkincisi, hammedde bakımından avantajlı. Üçüncü olarak da ticaret potansiyeli daha yüksek.

- Çok teşekkür ederiz.

Biravo!

Efes Pilsen's support to culture, arts and sports will continue increasingly... Sharing the fair competition in sports, the enrichment of life and excitement of living together.

EFES Pilsen

Be Part of a Better World

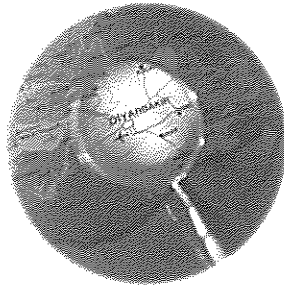
DİSİAD Yönetim Kurulu Üyesi
Şahismail Bedirhanoğlu

"Bölgeye yatırımı yerleşik olanlar yapacak"

- Bölgede gerek devletin gerekse de özel sektörün katkılarıyla gelecek vaadedeen bir hareketlenme gözlemleniyor. Siz son gelişmelerle birlikte, Diyarbakır'daki sanayileşmeye gidişi nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Diyarbakır'daki işadamları olarak ilk defa umutlandık. Genel olarak devletin en üst kademesindeki lerin bakışlarının oldukça ciddi olduğunu gördük. Bu arada biz de bölge SİAD'ları olarak Cumhurbaşkanını ziyaret ettik. Bu ziyaretin ötesinde olaya çok ciddi bakıldığını, devletin bölgeye yatırımlar konusunda teşvik edici bazı kararname hazırlamakta olduklarını gördük. Fakat bunlar yeterli mi, diye soracak olursanız. Değil derim. Burada ticaret ve sanayi anlamında hareketlenme ilk kez bu yıl başladı.

Burada devletin yaklaşımı çok önemli. Şu anda, aslında söylemlerden kaynaklanan bir heyecan var

ama bunun pratik yaşamda nasıl olacağını bilemeyiz. Göreceli bir istikrar görülüyorsa da yine de kalıcı bir istikrarın sağlanabilmesinin koşullarının adımları atılmıyor. Soruna, ekonomik açıdan bakmak gerekiyor.

- Peki devletten ne bekliyorsunuz?

- Bazı iyileştirmelerden kolaylıklardan söz edilebilir. Mesela, yatırım yapanlara en az 10 yıl vergi muafiyeti sağlanmalı. Ki, bu çok önemli. Burada yatırım yapmanın bir cazibesi olmak zorunda. Bunun yanı sıra enerjiden yüzde 50 indirim

rim yapılmalı. Bu aslında muafiyetten çok, bir hak. Zaten bu enerjinin Ankara'ya götürülüp sunulmaya başlaması aşamasına kadar yüzde 50 kayıp söz konusu. Burada da, kayıbdan olmadan, bize Ankara'daki gibi 50 liraya sat, diyoruz. Yine aynı bakış açısıyla SSK primlerini devlet ödesin ki, buradaki ürettiğiniz mal ve hizmetlerin Marmara'da, Ayazağa'da üretilen mal ve hizmetlerle rekabet edebilmesinin zemini hazırlansın. Mesela, buradan pazarlanması ve nakliyesi var. Bu anlamda rekabet gücünün olması lazım. Yoksa, gelin işadamlarına çağrı yapalım, paranızı buraya yatırım, demek çok idealistçe bir yaklaşım. Sonuç olarak, somut koşulların yerine getirilmesi lazım. Bölge işadamları, bölgenin sorunlarının çok daha farkında. İstanbul ya da Ege sanayicisi buradaki sorunları ya

çok abartarak biliyor ya da hiç bilmiyor. Uzun vadede bunu daha rahat göreceğiz. Daha çok, bölgede yaşayanlar belli başlı yatırımları yapacaklar. Onun dışında bu getirilen kanunlar, yasalar ve kolaylıklardan yararlanmak, bir rant elde etmek için dışardan gelen işadamları ve sanayiciler, burayı kullanmış olacaklar. Burada yaşayan işadamları yalnız finans olarak çok güçlü değil, sorun orada.

- Peki, devletin teşvik vermesi sürecinde olumsuzluklar yaşandı mı, bunu kötüye kullananlar oldu mu?

- Gerçekten de olumsuz olan, teşvikleri alıp kullanmayan bir iki örnek oldu ve bunlar genele mal edildiler. Ondan sonra kim başvurduysa tesisi elinde kaldı ama bu arada varını yoğunu ortaya koydu, iflas etti. O örnekler diğer yatırımcılara ibret oldu. Yarım kalmış yatırımları yapan insanların şu andaki mevcut koşulları nedir, bir kere o tartışılmalı. Tüm maddi varlıklarını toprağa döküp, öyle beklediler. Sonuç olarak kimse nin somut olarak cebine girmiş bir şey yok. Kabul edilen para bir yıl sonra size verildiğinde de, çok geçmiş olduğu için bunun da bir anlamı da kalmıyor.

Bizim önerilerimizden bir tanesi de şuydu, kefil olma durumunda bölge SIAD'larının tanınmasını önerdik. Bunlar referans olarak kullanılabilir, bir takım prosedürlerin en aza indirgenmesi mümkün olabilir. Hatta bunun oluşması şart. Teşvik verilecekse en hızlı şekilde verilmesi lazım.

Ancak adımlar yeni yeni atılıyor. Bunları ne önyargılı olarak baştan eleştirmek, ne de göklere çıkarmak

doğru değil. Ama umutluyuz. Koşullara bakıldığında en azından devletin bir şeyler yapmak isteğinin sinyalleri var. Ekonomik paket götürelim, bölgeye zengin işadamlarını getirelim, bir takım kolaylıklar sağlayalım, deniliyor. Ama bunun nasıl ve ne şekilde olacağını ileride göreceğiz.

- Peki siz Diyarbakır'ı bir sanayi bölgesi olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Sanayi bölgesinin oluşumunda da biz, burada yer almak isteyenlere bu arsaları bedava verin dedik. Çünkü

burada yatırım yapacaklardan para kazanmak gibi bir düşüncesi olmamalı devletin. Ben şahsen sonradan arsa aldım ve protesto etmek için geri iade ettim. Çünkü arsa alanların büyük çoğunluğu gelecekte bunun rantını yemek için aldı. Üç beş kişi dışında orada yatırım yapacak yok. Arsa kalmamış olabilir ama bu yatırım yapıldığı anlamına gelmiyor. Bunun referansını Ticaret Odası vermeliydi.

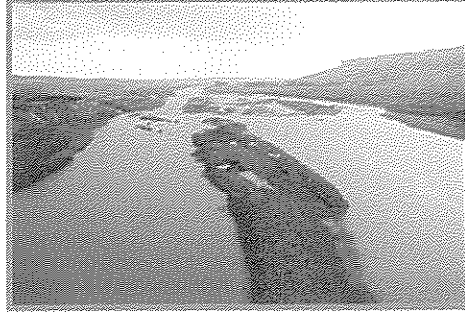
Bunların ötesinde Diyarbakır'da sanayileşmek için en uygun koşullar var, şu anda. Diyarbakır zaten Doğu'da bir ticaret merkezi olma durumundadır.

Yakın zamanda gazetelerde Batı'daki yatırımını alıp Doğu'ya götürene teşvik verileceği yazıyordu. Yasayı tam olarak hatırlamıyorum ama bu, Batı'da eski teknoloji bir yatırımınızı alıp Diyarbakır'a getirmenizin yolu açıyor demektir. Üstelik de bunun için devletten para alacaksınız. Bizim Batı'da yatırımımız olmadığı için böyle bir şansımız yok. Batı'dakilerin ise şansı var. O yasa da geçti. Ben sonuç olarak, burada yatırım yapılacaksa asıl olarak burada yerleşik olanların yapacaklarına inanıyorum.

- Teşekkür ederiz.

**Adımlar
yeni yeni atılıyor.
Bunları ne önyargılı
olarak baştan
eleştirmek,
ne de
göklere çıkarmak
doğru değil.
Ama umutluyuz.
Koşullara
bakıldığında
en azından devletin
bir şeyler yapmak
isteğinin
sinyalleri var.**

GAP yöneticileri sözüm sizedir!

Fikret Otyam

Türk Hava Yolları'nın Ankara/Elazığ seferini yapan RJ 100 Tokat adlı uçağı 6 Ekim 1977'de 7 bin metreden, saatte 750 kilometre hızla uçarken pencereden aşağılara bakıyorum. Hava açık. Saatim 11.30'u gösteriyor. Aşağıda muazzam bir göl.

Hey gidi günler hey!

Nasıl da geçip gidivermiş o 31 yıl?

O zaman 40 yaşındaydım. Şimdi 72!

12 Haziran 1966 mıydı? Evet. 12 Haziran 1966. Saat 11.30'du. Cumhurbaşkanı düğmeye bastığı zaman çok oook ileriden bir duman yükselmmişti ve kulağımda bir köylünün sözleri:

"Evlerimizden ocaklarımızdan ecdat mezarlarımızdan olduk. Bu baracın acaba bize bir menfaati olacaktı? Olacaksa ne olacak nasıl olacak?"

O zaman da saçları yoktu, O da gençti.

Bu saçsız genç insan, Başbakan Süleyman Demirel idi.

Yıllar, ama yıllar sonra bu can dolu gözlerle bakıyordu aşağılara. Aşağılarda akıl almaz güzellikte bir

göl çevresi yer yer yeşil bir baraj gölü. Bu, Fırat'ın azgın sularına vurulan ilk gemdi, Keban Barajı.

Yıllar yıllar geçecek, Fırat'ın azgınlığı yok olacak, artık dilediği gibi dağları, taşları, ovaları, bağları, bahçeleri evleri önüne katıp insanları perişan etmeyecek, edemeyecekti!

Sonra, yıllar yıllar geçecek, Karakaya Barajı, Atatürk Barajı yükselecekti bu sularda.

Dicle'de başka barajlar, Demirel'in deyimiyle "Yedi Küpeli Gelin"ler. Bütün barajların hidroelektrik san-

rallerinin temel atma ya da açılışlarında Başbakan olarak, Cumhurbaşkanı olarak sayın Demirel'in onur konuğu olarak katıldım, Atatürk Barajı hariç.

Ve 3 Nisan 1977'de Şanlıurfa'da GAP ile ilgili bazı tesislerin temel atma törenlerinde konuşmasını şöyle bitirmişti o saçsız insan:

"Fırat nehri ovaya akacak. Yaptığımız işin aslı odur." Sonra kürsüden heyecanla inmişti yuvarlanırcasına, toz, toprak, zilgıtlar arasında şantiye binası-

na girdi ve çöktü olduğu yerde, ağlıyordu.

Gazipaşa'da hasta yatağımdayım. TV'de TBMM görüşmeleri sırasında aynı kişi, Atatürk Barajı'nın temelini yakında atılacağını müjdeliyordu. Bir telgraf çekip bir kürek harç da benim için atmasını rica ettim.

"Ankara, 9 Temmuz 1980

5 Temmuz 1980 tarihli telgrafını aldım. Güneydoğu Anadolu Fırat ve Dicle müşterimizdir. Yıllardır böyle olmuştur. Hayaller gerçekleşiyor. 1966'da temelini attığımız Keban hizmette. 600 bin kw kapasitesinden 1 milyon 200 bin kw kapasiteye çıkarılıyor. 1976'da temelini attığımız Karakaya yapılıyor. 1 milyon 500 bin kw takatindeki türbin jeneratörler imalat halinde." Ve mektup, yapılan ve yapılmakta olan işlerin tek tek dökümüyle sürüyor.

"...Fukaralık canına tak etmiş insanlar, bolluğun ve zenginliğin başka bir dünya olduğunu görecekler. Kaderin meşakkat ve çile olmadığını anlayacaklar.

Kavga budur.

Kavgadan dönenin kaşığı kırılınsın.

Sevgi ile gözlerinizden öperim, muhterem eşinize saygılar sunarım. Süleyman Demirel, Başbakan."

Ve 12 Eylül'de kaşık kırıldı, kırdılar. Aslında kırılan Zincirbozan'lık edilen Atatürk Barajı idi.

İlk kez

Bir gazeteci ve bir Orta Anadolu çocuğu olarak ilk kez 1953 yılı temmuzunda ayak bastım, Şanlıurfa/Harran topraklarına.

Han-el Bağrur köyüne uğradım, mataradaki suyum bitmişti bir kupa may (su) istedim, bir telaştır aldı ortalığı. Neden sonra peşkirten süzölmüş bir bardak su uzatılar, bir yudumu zorla içebildim ve döktüm. Otuz çift göz, suyun ardından gitti sanki.

İnsanlarımız, topraklarımız, kurtlar, kuşlar hatta ceylanlar susuzluktan kırılıyorlardı ve Fırat aşağılarda gürül gürül akıyordu. Ağustos ayında Dünya Gazetesi'nde yayımlanmaya başladı yazı dizim.

Kılık kıyafetime, çizmelerime bakıp ısrarla "Ha de müvendis-il may?" Yani, su mühendisi misin diyen o insanların acıları acım oldu ya, kime ne? "Ey akuyar, ey kekolar, kardeşler sabredin gün gelecek şu Fırat'a muhakkak gem vurulacak, barajlar yapıla-

cak. Topraklarımız da sıtımali dudaklarımız gibi çatlayacak, sabredin kardeşler sabredin."

Bir kara sevdâ

Bu iş benim için bir kara sevdâya dönüştü 1953 yılında ve 1955 yılında bir insan daha bu karasevdâya katıldı. Onun elinde olanlar vardı ve DSI Genel Müdürü'ydü. Çalıştığım gazetede, neredeyse hergün partisi ve siyasal görüşü için ağır yazılar yazdığım insan, artık Başbakanı. Ne ki, bu sevdâlıyı her zaman her açılış ve temel atma törenlerine elbette boş çağırmıyordu. Gözlerimdeki mutluluk da, o insanı mutlu ediyordu.

Çağlayangil'e

Şapkasıyla birlikte yine Güniz sokaktaki evindeydi zorunlu olarak. Odada İhsan Sabri Çağlayan vardı, elinde taneleri iri iri bir kehribar tesbih. Demirel "sana" dedi, "çok sevineceğin bazı raporlar göstereceğim, bugün geldi".

Yere çöktü. Yeşil renkli yedi cilt, GAP'ın fizibilite raporları. Cezbe halinde nerelerin yapılacağını rakamlar vererek anlatıyordu. Çağlayangil bir aralık "beyfendi" demişti, "bunlar neyle yapılacak?" ve eklemişti;

"Boğaz köprüsü için Japonlar 25 bin dolar kredi çıktı mı çıkmadı mı diye Bakanlar Kurulu'nda nasıl beklemiştik?"

Demirel, kıpkırmızı oldu, biraz da öfkeli bir sesle;

"İhsan Bey, İhsan Bey, şu insan gibi üç kişi olsa, biz bu barajı tırnaklarımızla kazıyıp yaparız...!"

Hepsi yapıldı, niceleri yapılıyor halkımızın mutluluğu için.

1953'ün karasevdâsı, aksevdâya dönüşerek günümüzde de sürüyor. Her yıl kimi kez üç dört kere, ilkbahar, yaz, sonbahar, kış demeden ortaya çıkan güzellikleri eksiklikleri, yanlışları, yakınmaları izlemek için hep oralarda oldum, konuyla ilgili otuza yakın kitabım bunun tanığıdır.

Harran topraklarında ve yöresinde dolaşırken büyük sermayenin buralara ne zaman geleceğini ne zaman akacağımı düşünürdüm. O günler de geldi.

Oramın çocuğu, insanı yine topraksız, yine susuz,

yer yer yine işsiz. Hepsinden öte, umutsuzluk içinde. Aradan geçen yıllar içinde çok şeyler değişti, ülke kabuk değiştiriyor, kim ne derse desin, nasıl derse desin umutsuzluk yok. Nazım ustanın dediği gibi "Güzel günler göreceğiz çocuklar."

Geçen yıl başlık parası beşyüzbin liraydı şimdi beş milyar.

1953'de gittiğim o Han-el Bağrur köyünde her evde buzdolabı var, elektrikli yayık makinaları, tavanlarda onların de-yimiyle "farfura" yani tavan vantilatörü. Bazı evlerde Japon malı klimalar, evlerin önünde yerli yabanci binek arabaları, kamyonlar, traktörler.

Harran ovasında, ilk göz ağrım köylerden Kısas'ta yılda üç ürün alan dostlarım, ki giderek "fukarahı" unutan.

Toprak ağaları artık "hükümsüz" gibilerine. Ağalar giderek sanayici olan sevdasında ve aşiret reisleri... Bir aşiret reisi ki, beş yıl öncesine kadar aşiret reisi idi, şimdi ürettiği pamuğu işlemek için Güneydoğu'nun en büyükleri arasında sayılan entegre tekstil tesisleri kurdu ve TÜSİAD'a kabul edilen ilk üye, o yörelerden ve daha nice örnekler, benzerlikler...

Kara haber telgraftan tez gelirmiş!

Yıllarca hep yazdım, bıkmadan usanmadım yazdım, şimdi yine yazıyor ve tüm ilgilileri bir kez daha uyarıyorum, dinleyen ister olsun, ister olmasın; BARAJLAR DOLUYOR!

Akıl almaz şeyler yapıldı, akıl almaz güzellikler. Kimsenin değil, halkımızın. Yapıldı da, çok ama çok önemli bir şey yıllardır ihmal ediliyor. Baraj yörelerinin ağaçlandırılması, erozyona karşı bu yapılmadı, yapınlar ise devede kulak. O nedenle, sular çamur taşı-

**Henüz vakit varken,
erozyon dehşetini önleyin.**

**Bu, barajların yörelerini
ağaçlandırmakla olur...**

Bu topraklar bizim.

**Ve, gayri gidecek başka
topraklar da yok bu cihanda!**

Inanmayan havadan

bir dolaşsın,

seyreylesin bu acıyı.

yor, barajların ömrü gün gün kısalıyor. GAP'a sanırım bu yıla kadar 12 milyar dolar harcandı, ilgililerin buradan yılda 7-8 milyar dolarlık gelir elde edeceğini varsayıyorlar, peki sorulmaz mı tüm yetkililere, altın yumurtlayan bu topraklara ağaçlandırmayla neden sahip çıkmıyorsunuz, diye. Bu gaflet uykusunun başka adı var mı?

Adıyaman yöresinde kimyasal sanayi atıkları baraja, Batman'da çaya dökülüyor. Tarım ilaçları alabildiğine bilinçsiz kullanılıyor, başta da su.

Bu yıl iki kez havada da dolaştım oraları, nehirler kahverengi akıyor, bu bo-

ya değil çamurdur, ağaçsızlıktan.

GAP'a yatırım yapacaklardır sözüm, işinizi, emeğinizi paranızı seviyor ve korumak istiyorsanız, önce ağaçlandırmaya yatırım yapınız. Orman Bakanlığı'ndan umudu yıllar önce yitirdim.

İyi ki yetkim yok, iyi ki yok, her yatırımcı buralara, 50 bin-100 bin ağaç dikmeden, onlara hiç bir devlet olanağı tanımazdım.

Henüz vakit varken, bu erozyon dehşetini, afetini, canavarını önleyin. Bu, barajların yörelerini ağaçlandırmakla olur. Bir kez daha uyarıyorum cem-i cümleyi, barajlara fena halde kıyılıyor ve emeklere, katrilyonlara da elbette yazık oluyor, olacaktır.

Bu topraklar bizim.

Ve, gayri gidecek başka topraklar da yok bu cihanda!

Inanmayan, merak eden, havada bir dolaşsın, seyreylesin bu acıyı, korkunç gerçeği!

Yatırımcılar sözüm sizedir.

Fikret Otyam
Gazeteci-yazar

Dünya Kalitesinden Dünya Liderliğine

AKSA, İPLİK, ÖRME, DOKUMA VE HALICILIK SEKTÖRLERİNİN HAMMADDESİ AKRİLİK ELYAF ÜRETİMİNDE, TEKNOLOJİSİ, KALİTESİ VE KAPASİTESİYLE DÜNYANIN 3. BÜYÜK KURULUŞUDUR. DÜNYA STANDARTLARINDAKİ ÜRETİMİYLE ISO 9002 BELGESİ'Nİ ALMAYA HAK KAZANAN AKSA, GÜMRÜK BİRLİĞİ'NE ENTEGRE OLABİLMEK İÇİN HAZIRLIKLARINI TAMAMLAMIŞTIR. ÜÇLÜ SORUMLULUK ÖDÜLÜNÜ ALAN AKSA, BU ANLAMDA HAKLI BİR GURURU TAŞIMAKTADIR. AKSA'NIN İÇ PİYASAYA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ SATIŞLARIN % 50'Sİ, AYRICA KATMA DEĞERLERİ YÜKSELTİLEREK İLERİ SANAYİ ÜRÜNÜ OLARAK İHRAÇ EDİLMEKTEDİR. ÜRETİME OLDUĞU KADAR ÇEVREYE DE ÖNEM VEREN AKSA, ÜRÜNLERİNİ ABD, AVRUPA, BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU, ORTADOĞU VE UZAKDOĞU ÜLKELERİNE SÜREKLİ ARTAN ORANLARLA İHRAÇ ETMEKTE, AKRİLİK ELYAFTA TÜRKİYE'NİN LİDERLİĞİNİ BÜTÜN DÜNYAYA KANITLAMAKTADIR.

AKSA AKRİLİK KİMYA SANAYİİ A.Ş.

İdare Merkezi: Mıralay Şefikbey Sok. No: 15-17 Ak Han Kat: 6

80090 Taksim - İstanbul Tel:(0212) 251 45 00 - 251 90 00 Faks:(0212) 251 45 07

Fabrika: PK 115 Yalova - Tel:(0226) 353 25 45

Bir Kent Üç Kitap

“Diyarbakır ve Bölgesel Gelişme”

Rıfat Dağ - Atilla Göktürk, DTSO Yayınları, 1993

GAP'ın sıcak kuşağında uygulanamaz denilen “yumurta tavukçuluğu”nu subtropik iklim koşullarına uygun bir yapı ve işletme teknolojisi geliştirerek Diyarbakır'da gerçekleştirmiş bir ziraat mühendisi olan Rıfat Dağ ile doktora çalışmasını 1993 yılında “tarımsal yayım” (bilgi aktarımı) üzerine tamamlayan, entegre proje yaklaşımının başarısıyla üretici eğitimi arasındaki ilişkiye dikkat çeken ziraat mühendisi Dr. Atilla Göktürk'ün “Diyarbakır ve Bölgesel Gelişme” başlıklı çalışmaları, Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası tarafından 1993 yılında yayımlandı. Oda Başkanı Felat Cemiloğlu'nun sunuş yazısında belirttiği gibi, bu araştırma, “Diyarbakır'ı örnek olarak kullanarak BİZ adına söz alma uğraşının gerçeklerini tanımlamaya, tartışmaya katılmaya” çalışıyor.

DİE ve DPT'nin verilerine, Türkiye'nin önde gelen iktisatçı ve araştırmacılarının değerlendirmelerine dayanarak hazırlanmış olan araştırma, 89 sayfada hem Diyarbakır'ın hem de bölgenin profilini veriyor. Daha da önemlisi, uzun yıllar değişik tarım projelerinde çalışmış, Köy İşleri Bakanlığı ve Tarım Bakanlığı'nda görev almış, Dağ ve Göktürk bu çalışmalarında birikimlerine dayanarak Diyarbakır için bir model önerisinde bulunuyorlar.

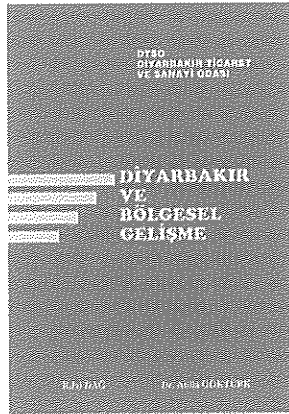
Yazarlar, “Kalkınmada Öncelikli Yöre” uygulamasının yetmeyeceğini, Doğu ve Güneydoğu illeri için

“Kalkınmada Ayrıcalıklı Yöre” uygulamasının gerektiğini, istihdam, göç oranları, çevre, sanayi, bankacılık gibi kalemlerde inceleyerek somutluyorlar. İşsizlik oranının kent yöresinde yüzde 30'u bulduğunu belirten yazarlar düşük kapasiteyle çalışan KİT ve özel tesislerin durumuyla yarım kalmış tesisler sorununu irdeliyorlar. (s. 37 - 41) Üretilen süte ulaşmayı sağlayacak istikrarlı bir süt toplama organizasyonunun oluşturulması üzerinde duruyorlar. Mercimek işleme ve pamuk çırçırılama tesislerinin işletme sermayesi konusunda sıkıntıda bulunduğunu belirtirken, bölgeyle ilgili sulama programına dayanarak 1600 ortaklı bir kooperatifin

girişimiyle kurulan 160 ton/gün kapasiteli Lice salça üretimi tesisinin gölet inşasından vazgeçilmesi nedeniyle domates üretemediğini belirtiyorlar.

Kitap, bölgedeki sosyo-ekonomik ilişkilerin tarihsel gelişmesini yansıtırken, özellikle Osmanlı umar sistemindeki “Kürt aşiretlerinin yaygın bulunduğu eyalet ve sancaklarda özel mülkiyetin geçerli olması” ve “Balkanlarda yayılma döneminde müslüman nüfusun bu topraklara yerleşmesini özendirmek için özel mülkiyet ve bağışıklıklar tanınması” (s.46) üzerinde duruyor, izleyen dönemlerdeki uygulamalarla bölgedeki aşiret ilişkilerinin çözülemediğini somutluyor.

Yazarlar, 1927 yılında sanayinin çeşitli kolları açısından Türkiye'nin iller sıralamasında 3. olan, 1985'de

ise 49. sıraya düşen Diyarbakır'ın tarım, hayvancılık, tekstil (ipekböcekçiliği) gibi konulardaki olanaklarını sergilerken, Türkiye'nin en önemli petrol kuyularına sahip olmasına rağmen bir rafinerisi bulunmamasını, bölgeye yapılan yatırımların yüzde 46'sının Diyarbakır dışında da tüketilen enerji ağırlıklı olmasını eleştiriyor ve bölge içinde kalacak yatırımlara öncelik verilmesini talep ediyorlar. Kitapta Diyarbakır'ın yararlanamadığı son derece ilginç bir özelliğine de işaret ediliyor: "...en yüksek gün uzunluğunu yaşayan birkaç ilimizden birisi olan Diyarbakır, Antalya'da bile 15.8 °C olan 17.7 °C'lik toprak sıcaklığı üstünlüğünü, bitkisel üretimin önemli bir aşaması olan tohum gelişimine katkı sağlayacak doğrultuda kullanamamaktadır." (s.23)

Rifat Dağ ile Dr. Atilla Göktürk'ün raporunda bulunan "Diyarbakır İçin Bir Model Önerisi" bölgenin bütün özellikleri dikkate alınarak; 1. Küçük üretici işletmelerinin güçlendirilmesi; 2. Üretici bazında her türlü sivil organizasyonların geliştirilmesi; 3. Üretim süreci içerisinde düşünülen ve üretimle bütünleşen eğitim aktivitelerinin sürekli kılınması gibi üç ana unsur üzerine bina edilmiş. (s. 80)

"Diyarbakır ve Bölgesel Gelişme" raporu bölgesel kalkınma stratejilerini değerlendirirken "her yönü ile tartışılabilir görüşler üretmeye çalışıyor. Ancak, Dağ ve Göktürk'ün Sonsöz'de belirttikleri gibi, "Raporun bizce tartışılmayacak tek boyutu çözüm, yöntem ve yaklaşımlarında aradığı mutlaka demokratik olma gerekliliğidir."

"Kürdilihicazkâr Metinler"

Şeyhmus Diken, Doruk Yayınları, 1997

Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası yöneticilerinden, ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı) Yüksek Danışma Kurulu üyesi ve TOSAV (Toplum Sorunları Araştırma Vakfı) kurucu üyesi Şeyhmus Diken 1996 ve 1997 yıllarında Cumhuriyet, Birikim, Zaman, Milliyet, Yeni Yüzyıl, Radikal, Gap'ta Diyarbakır, Güneydoğu İletişim ve Dicle Güneş gazetelerinde basıl-

mış makalelerini 1997'de Doruk Yayınlarının, Politik-Kültürel Kitaplar dizisinde yayınladı.

"Kürdilihicazkâr Metinler"i en güzel yazarın kendisi "Sunuş"unda tanıtmış: "Bu kitapta okunacak olanlar, gazete yazıları olarak düşünüldü ve öyle de değerlendirildi. Yazıların hemen tümü, bölgenin ekonomik sorunlarına, zaman zaman toplumsal ve siyasal gerçekliği ile ileri ve geri bağlantılar kurularak kaleme alındı. Yazılanlarda sıcak bölgede yaşıyor olmanın duyarlılığı ve birikimini olabildiğince yansıtmaya çalıştım. Olağanüstü hal bölgesinde olağan yaşamın olağanüstülüğü yazılanlara her haliyle yansımıştır. Ve değil mi ki, 'herkes kendini yazar, hayata neresinden tutunmuşsa onu yazar ve nihayet, hayatın neresinde saf tutmuşsa ona göre yazar."

Kitap, "Sıcak Coğrafyada Toplumsal Yaşam", "Bölge Politikaları", "Bankalar ve Ekonomi" ve "Kent Üzerine" başlıklarını taşıyan dört bölümden oluşuyor.

"Sıcak Coğrafyada Toplumsal Yaşam" bölümünde, "Şu an bir dönüm noktasındayız. Bu ülke coğrafyasında yaşayan toplumlar arasındaki parçalanmayı başarıyla sürdürmeye çaba mı gösterilecek, yoksa bütünleşme için azami gayret mi gösterilecek?" diye soran yazar, devamında şu dileği dile getiriyor: "Küskünlerine kucak açan, yaralarını hızla saran, çağdaş ve demokratik bir devlet işleyişinin, ikibinli yıllara girerken özgür bireyleri olmak dileğimiz olsun."

Diken, birkaç yıl önce-sine kadar doğal göç alan Diyarbakır'ın "alışmadığı yoğun bir göçle" karşılaşması üzerine, "sefalette değil Sefahatta Kardeşlik" talebini dile getiriyor. (s. 28)

"Bölge Politikaları Üzerine" başlıklı bölümde bölgeye yönelik politikalar irdeleniyor. Kısa vadede ekonomik boyutuyla etkili sonuçlar doğuracak istihdamaya yönelik projelerin ve teşvik sisteminin geliştirilmesi, bölgede yaratılan petrol ve elektrik gibi değerlerin bölge hanesine yazılması, Diyarbakır merkezli bölgenin "Cazibe Merkezi" olarak ilan edilmesi, hayvancılık sektörünün acilen desteklenmesi, ulaşım ağının iyileş-

tilmesi, bölgeiçi pazar ekonomisinin oluşturulması, insanları tekrar kendi topraklarına geri döndürmenin yolları gibi talepler değişik yazılarda dile getiriliyor.

"Bankalar ve Ekonomi" başlıklı bölümde esas olarak, bölgedeki sermaye hareketleri irdeleniyor. Bankalar Birliği'nin 1995'de yayınlanan "1994 Yılında Bankalarımız" çalışması, Şeyhmus Diken'in farklı yazılarına konu oluyor. Yazar bu rapora dayanarak Ege, Marmara, Akdeniz ve Orta Anadolu'da 1994 sonu itibarıyla toplanan mevduatın yüzde 60'ının kredi olarak kullandırılmasına karşılık Diyarbakır'ın da yer aldığı 11 Güneydoğu ilinde toplanan mevduatın ancak yüzde 25'inin kredi olarak verilmesini eleştirerek şöyle diyor: "Sormak gerekir; bölgeye yatırımcı nasıl gelecek, kredi kullandırmada itici davranılırsa, bölgesel kalkınma dinamikleri nasıl oluşturulacak, bölgeler arasındaki uçurumu gidermek ve açılan makası daraltmak nasıl mümkün olacak?" (s.73)

"Kent Üzerine" Şeyhmus Diken'in, Diyarbakır sevdasını anlattığı bölüm olarak dikkati çekiyor. Cumhuriyet mimarisinin örnek yapılarından birisi olan eski belediye binasına, surlara sahip çıkan ve kentle ilgili şiir, mani ve türküleri de aktaran yazar, hemşerilerinin özel araçlarına Diyarbakır plakası dışında plaka takmalarını da eleştiriyor. (s.84-87)

"Kürdilihicazkâr Metinler" için yazdığı önsözde Prof. Dr. Doğu Ergil şöyle diyor: "Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden öğrencim olmasıyla övündüğüm, sonra çalışma arkadaşım olmasıyla gururlandığım Şeyhmus Diken, bu işleyen soruna duygusal ve ideolojik açıdan değil, aklın ve bilimin nesnel ölçütleriyle yaklaşmayı denedi. Sorunu, bizzat yaşayan, anlayan bir katılımcının içtenliğiyle 'içeriden' anlatmaya çalıştı. Bu kitaptan hepimizin öğreneceği şeyler var. Başta da 'Yöneteceğim' veya 'Yöneticiyim' diyenlerin..."

"Surlu Kentin Sır Suyu"

Esma Ocak, 1995

Esma Ocak, 1928 Diyarbakır doğumlu bir yazarımız.

Konusunu kırsal kesim kadınının yaşamından alan Berdel, Kırklardağının Düzü, Kervan-Servan, Sara-Sara, Kuyudaki Ses, Muş Gürcüsü Destanı yapıtlarından sonra kente iniyor. Ve "Surlu Kentin Sır Suyu" başlıklı öykü kitabında okuyucusunu doğup büyüdüğü kente doğru küçük bir yolculuğa çıkarıyor.

1554 İran seferinden hasta olarak dönen Muhteşem Süleyman'ın "Karacadağ'ı kuşatan ağaçların salgıladığı oksijeni soluyup, eşi benzeri görülmemiş kalitedeki HAMRAVAT suyunu içerek, şifalı otlarıyla beslenen koyunların yağından, yoğurdundan, arıların çiçeklerinden derledikleri baldan az az olsa" yedikten sonra "Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi, olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi" dizelerini yazdığını aktaran "Karacadağ" ile başlayan öyküler, bizi Diyarbakır ve yöresinde dolaştırıyor.

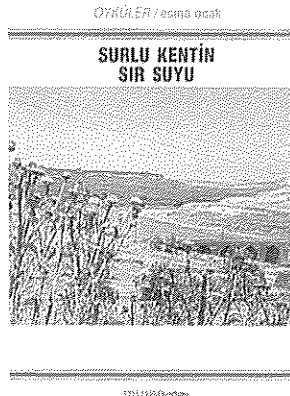
Basma şalvarlı kadın çöpçüleri, Gaziantep'li kendini beğenmiş Ökkeş'i susturan sütçü Lütfü'yü, karnını doyurduğu ameleye kilimini, misafirleri gelen Malatyalı komşularına yatağını kapıran iyiliksever ve unutkan Medine Hatun'u okurlarına tanıştırıyor.

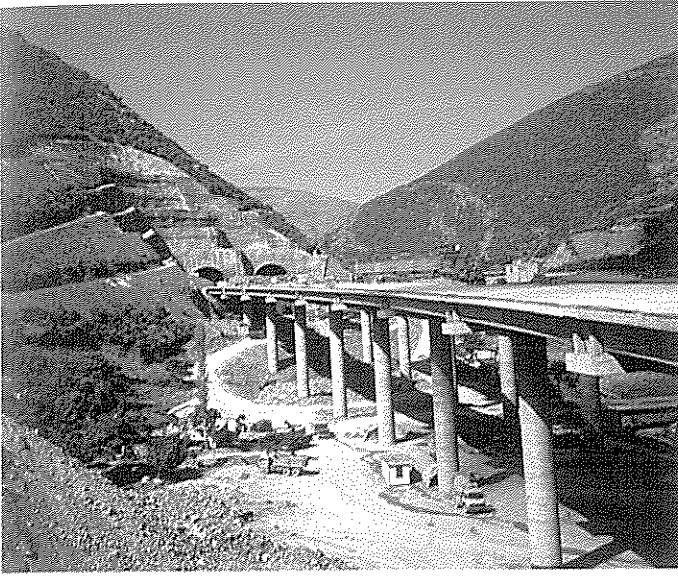
Esma Ocak, "görücü usulü" evlendiği halde mutluluktan uçan Lamia gelin, kocası "ıçgüveyi" alınan Aki Bibi, çocuk sahibi olma acısıyla kıvranan İffet gibi kadın tiplerini Diyarbakır'ı hiç elden bırakmadan anlatıyor.

"Törelerle koşullar öyle gerektirdiğinden Diyarbakır'ın bazalt taşlar ve üstün mimari tarzıyla yapılmış kocaman avlulu, havuzlu, bahçesi güllerle dolu, pek çok odası bulunan, üç büyük kilerli dededen kalma evinde amcamlarla birlikte yaşadık, sekiz çocuktuk" diye anlattığı "Felek'in Bahu" öyküsünü, çocukluğun yaramazlıklarını, birisi mutluluğa, diğeri ölüme teslim olan hizmetçilerinin kaderiyle örmüş.

Ağuludere öyküsündeki yılan hikayelerine, uçarı delikanlı "Ali Fahri'nin Aşkını" okuduktan sonra üç bölümden oluşan Mahalle Mektebi Anıları'nda geleneklerle yeniliklerin çatışmasına tanık oluyorsunuz.

Ayşe Bilge Dicleli

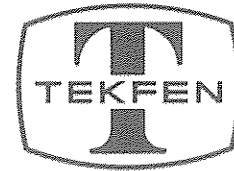
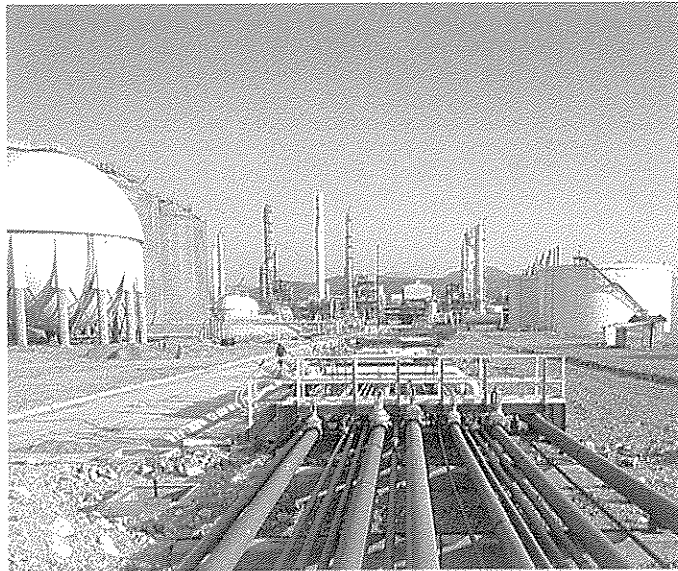
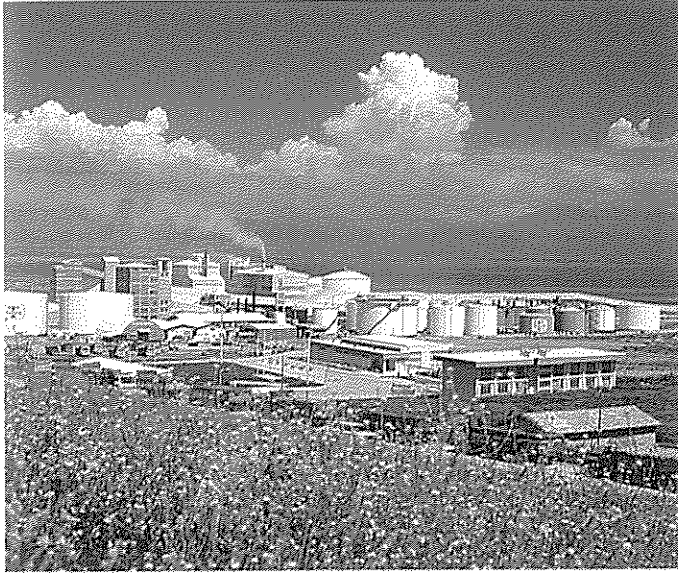
1956'dan günümüze...

inşaat ve mühendislik : Tekfen İnşaat ve Tesisat A.Ş. * Tekfen Mühendislik A.Ş. * Tekfen İnşaat A.Ş. * Tekfen İmalat ve Mühendislik A.Ş. * Hallesche Mitteldeutsche Bau A.G.

sanayi : Toros Gübre ve Kimya Endüstrisi A.Ş. * Akdeniz Gübre Sanayii A.Ş. * Mis Süt Sanayii A.Ş. * Tekfen Endüstri ve Ticaret A.Ş. * Birleşik Aydınlatma Sanayi ve Ticaret A.Ş. * Karaca Giyim Sanayi ve Ticaret A.Ş. * Nitro - Mak Makine Kimya - Nitro Nobel Kimya Sanayii A.Ş. * Thomson Tekfen Radar Sanayi ve Ticaret A.Ş.

ticaret : Tekfen Dış Ticaret A.Ş. * Fentex International Corp. * Toros Gübre ve Ziraî İlaç Pazarlama A.Ş. * Tekfen Gıda ve Tüketim Maddeleri Pazarlama A.Ş. * Tekfen Tarımsal Üretim ve Pazarlama A.Ş. * Temar İnşaat Tesisat Malzemeleri Ticaret ve Sanayi A.Ş. * Tekfen Pazarlama, İthalat, İhracat, Ticaret ve İnşaat Malzemeleri Yatırım A.Ş. * A.T.İ. Dış Ticaret, Turizm, Yatırım ve Pazarlama A.Ş.

hizmet : Toros Uluslararası Nakliyat ve Denizcilik A.Ş. * Toros Terminal Servisleri A.Ş. * Teknik Servis ve Ticaret A.Ş. * Fentur Servis ve Turizm A.Ş. * Fenser Servis ve Ticaret A.Ş. * Tekfen Sanayi Yatırımları A.Ş. * Tekfen Hava Taşımacılığı A.Ş. * Tekfenbank-Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası A.Ş. * İsviçre Hayat Sigorta A.Ş. * Tekfen Sigorta ve Aracılık Hizmetleri A.Ş. * Tayseb-Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.

TEKFEN HOLDİNG A.Ş.

Tekfen Sitesi, Etiler 80600 İstanbul
Tel.:0(212)265 93 55(4 hat) Fax.:0(212)265 94 20

Diyarbakır'da surlar ve yoksulluk içiçe

Edip Emil Öymen

Diyarbakır denilince akla ilk gelen, surları... Ama kente varınca, göze çarpan ilk şey, surlar değil. Yoksulluk... Bakımsızlık...

Surları görmek iç in taa yanına kadar gitmek şart. Çevre düzenlemesi yapılmadığı için surlar, etrafını saran gecekonduların içinde adeta gözden kaybolmuş. Eğri büğrü, vasıfsız bir sürü işreti yapının arasından koyu kahverengi yığınlar halinde. Bu haliyle hiç de görkemli değil. Hele, "tarihi" hiç görülüyor.

Oysa Diyarbakır Surları için dünyanın en eski ve en sağlam kent surları denilir. Hatta, uzunluk bakımından Çin Seddi ve İstanbul Surları'ndan sonra geldiği bile söylenir. Bu değerlendirmeler gerçekte ne kadar doğru?

Söylenceden mi ibaret? Yoksa, rakamsal verilerle destekleniyor mu? Bu o kadar da önemli değil. Önemli olan, mimarlık tarihimize ve kültür mirasımıza ait bu dev eserin, bütün hoyratlık ve ilgisizliğe rağmen hala ayakta kalabilmesi.

Surların, Çin Seddi'yle boy ölçüştüğü epey su götürürse de, uzunluğunun 5 kilometreyi bulduğu, yük-

sekliğinin de yer yer 12 metreye çıktığı kesin... İlk yapılmaya başlandığı M.Ö. 3000 yıllarından, günümüze bir şey kalmamış. M.S. 346 yılında Bizans İmparatoru İkinci Konstantin döneminde ise bugünkü şeklini almış. O gün bugündür, surlara yapılan eklerin, süsleme ve onarımların hesabı karışık.

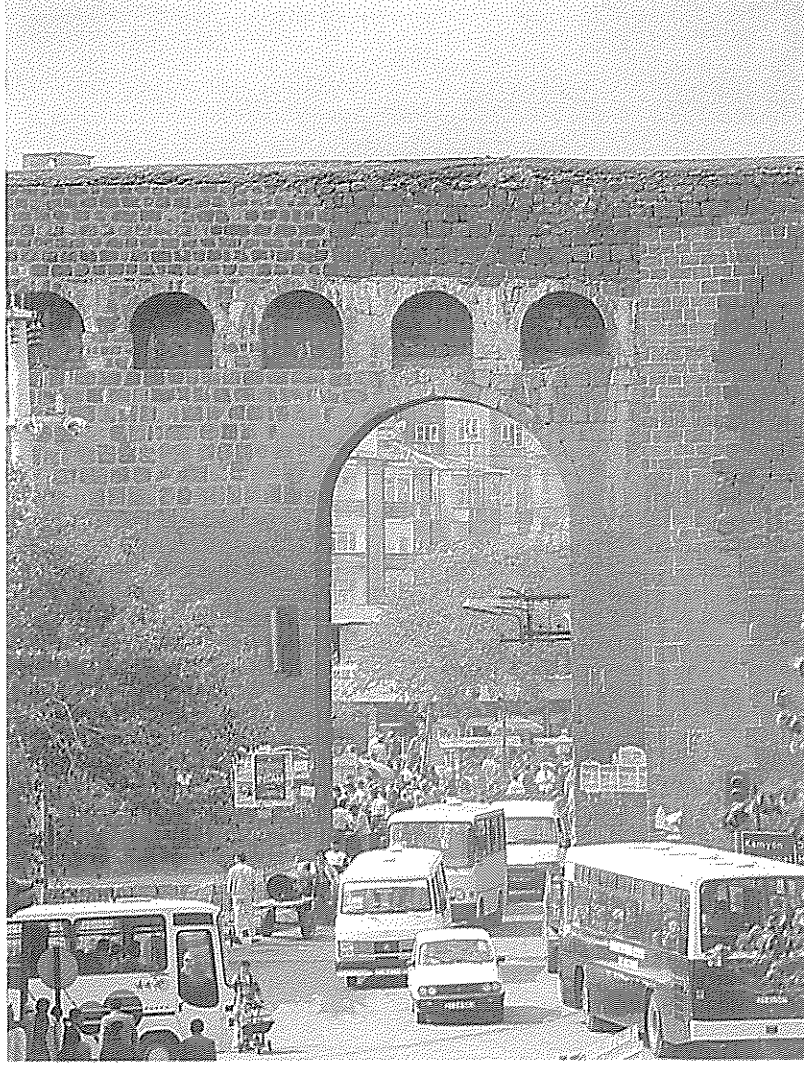
İç ve Dış Kale'de eski dönemlerden kalan bir çok yapı bugün yok olmak üzere... Örneğin, İç Kale'de 14 yüzyıllık bir saray harap durumda. Ama surlar o kadar uzun ve çetrefil ki ayakta duran pek çok yeri de var. Bunlar da zaman içinde amaç dışı kullanılmış ne yazık ki. Yani ambar olarak, depo olarak, ya da çöplük olarak... Bir Batı Avrupa ülkesinde bu görkem ve büyüklükte sur olacak ve orası bir hoyratlık adresi olacak? Mümkün değil...

Allahtan bazı restorasyon girişimleri var. Mimar ve sanat tarihçi Profesör Metin Sözen'in başkanlığında hazırlanan onarım ve restorasyon projesi ümit veriyor. Toplam 250 milyar liraya mal olacak bir proje bu.

Surlar konusundaki tutumumuz tam zihniyetimizi

yansıtıyor: Elindeki kültür mirasını koruma! Hatta, yıkılıp yok olmasına göz yum! Sonra, kültür mirasını korumak zorunda olduğun kafana dank etsin! Oradan buradan para bul buluştur, onarımı büyük paralara yaptır. Korumaya kalksaydın çok daha az mal olacak bir işin faturası yükselsin.

Diyarbakır kentinin kaderi de zaten surlarının gibi. Surlar nasıl kendi haline bırakılmışsa, kent de öyle... Surlar, içlerinden taş sökülerek, yıkılan kısımları onarılmayarak kaderlerine nasıl terk edilmişse, aynı şey kent için de geçerli. Yöre-den sürekli göç alan kent, hem alt hem üst yapısı yetersiz kaldığı için dokusu yavaş yavaş yok oluyor. Kentten ayrılmayan, orada yaşamayı seçenler için durum içler acısı. Daha 10 yıl öncesine kadar yörenin en önemli kenti-ken, bugün yönetim açısından belki hala en önemli

DİYARBAKIR'IN KADERİ
SURLARININKİ GİBİ. SURLAR NASIL KENDİ HALİNE
BIRAKILMIŞSA, KENT DE ÖYLE...

HER ŞEY ORTALIKTA.
SURLARI ONARMAK İÇİN BÜYÜK PARALAR GEREKLİ.
YOKSULLUĞU GİDERMEK İÇİN DE...

kenti, ama sosyal açıdan tam bir çıkmaza girip takılmış bir kent. Çoğalıp artan sosyal sorunları nasıl çözülecek? Kim çözecek? Çözüm, sadece kenti de ilgilendirmiyor. Çevre kentler de işin içinde. Tüm bu sorunlar ve çözüm önerilerini eşgüdümlemeye kim cesaret eder?

Diyarbakır Surları'nı görmek için yakınına kadar gitmek şart. Çünkü etrafları sarılmış. Ama Diyarbakır'da yoksulluğu görmek için yakınına gitmeye gerek yok. Her şey ortalıkta. Surları onarmak için büyük paralar, büyük stratejiler gerekli. Yoksulluğu gidermek için de...

Surlar için mimari proje ve buna destek verecek mali düzenleme

yapmak daha kolay. Yoksulluğu gidermek için aynı şeyleri yapmak çok zor. Çünkü iş, proje ve parayla bitmiyor. Edip

Emil Öymen
Gazeteci, Milliyet Gazetesi

Başarının sırrı Kariyer Dünyası'nda

**Mart
sayısı
bayilerde**

"Yöneticiyim, hem severim hem döverim"

Türkiye'de çalışan üst düzey yabancılar, Türk yöneticilerin profilini çizdi: Merhametsiz, girişimci, otoriter, inatçı, eski kafalı, ailesine ilgisiz, işkolik...

Çok uluslu şirketlerin Türk stratejistyenleri

Türkiye dışında, başka bir ülkenin ya da bölgenin sorumluluğunu üstlenen profesyonellerin başarı öyküsü...

Haydi büyükler İnternet'e!

İnternet'le yüksek lisans diploması ve kurs sertifikası veren eğitim kurumlarının adresleri

Rusya'dan ikinci Perestroika

Bilimde üstünlüklerini koruyan Rus üniversitelerine ulaşmanın yolları

TEE'nin kalbi Arçelik'te atıyor

Netas'ta anti-hiyerarsik devrim!

İlaç sektöründe ücret analizi

Otellerde sigara kavgasına son

Yurtdışından başarılı gençlere burs

Nasıl CV yazılır?

"Proje Yarışması" : Hem kendinizi sinayın hem de değerli hediyeler kazanın!

Tony Buzan ve Ron Zemke

Eşkiya'ya Diyarbakır'dan bakış*

Şeyhmus Diken

Yönetmen Yavuz Turgul imzalı bir filmi, "Eşkiya"yı izledik. Film, köyünde bir başına yaşayan ve kendini köyün delisi olarak kabullenen Ceren kadının, Eşkiya Baran'la birlikte İstanbul'a gitmek istemeyişini anlatan şu sözleri ile başlıyor. "Kurt, kış bizdendir oğul. Asıl tehlike başka yerlerde." Daha sonra da, Eşkiya Baran'ın İstanbul'da izini sürerek bulduğu düşmanı ve ihbarcısı, aynı zamanda da sözlüsünü elinden alan Berfo'nun "Hayatın sevda karşısında ne önemi var?" sözüyle vurgusunu yaparak asıl anlamlı mesajını veriyor.

Eşkiya'da öz olarak kırk yıllık bir hesaplama, bir aşk örgüsü çerçevesinde zaman zaman da sürrealist çizgiye oturarak anlatılmaya çalışılıyor.

Ve dikkat çekiyor ki, böyle bir bakış tarzı, konuya üçüncü denebilecek bir anlamı vermektedir.

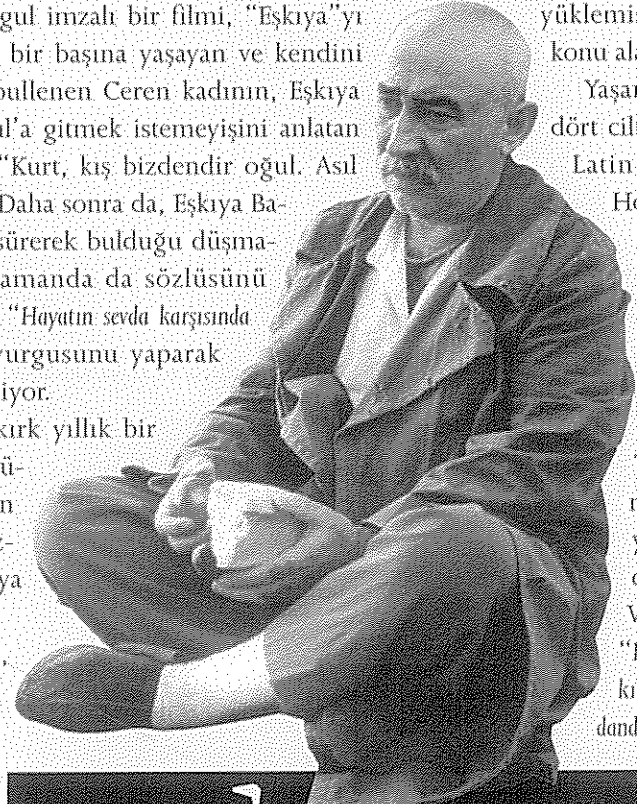
Biliniz ki, eşkiyalık olgusuyla ilgilenenler, meseleye iki anlam

yüklemişlerdir. Bu, eşkiyaları ve eşkiyalığı konu alan romanlarda da görülmektedir.

Yaşar Kemal'in kırk yılda tamamladığı dört ciltlik roman dizisi "İnce Memed" ile Latin Amerika'daki eşkiyalığı tartışan Hobsbawn'ın "Sosyal Eşkiyalar" adını verdiği çalışmalarında eşkiyalar, hak-adalet dağıtıcısı ve halk kahramanı olarak değerlendirilirler. Eşkiyalara bu bakış tarzı, toplumsal bir konum da yükler.

Bunun tam dışında ise Kemal Tahir, "Rahmet Yolları Kesti" romanında eşkiyalığa farklı bir bakışla yaklaşır. Eşkiya'yı gasp ve çapulcu olarak görür. Edebiyat eleştirmeni Veysel Öngören'in ifade ettiği gibi "Kemal Tahir'in eşkiyaya kökencil tepkisi, eşkiyanın sürgit sergerdeliğinden ve kıyıcılığındanır. Bu tepki eşkiyanın toplumsal konumunu hafife almasına mal oldu" (Dursun Kırbaş, Osmanlı Toplum Düzeni ve Kemal Tahir, Arba Yay., 1987-s.16)

Demek ki, birbirine karşıt düşen iki anlam yükü söz konusu.

eşkiya

* Makale, Şeyhmus Diken'in Doruk Yayınları'ndan çıkan "Kürdilihicazkâr Metinler" adlı kitabından alınmıştır.